

עשור לתכנית P.A.C.T

זכות גדולה נפלה בחלקנו - להיות שותפים בקליטת העולים יוצאי אתיופיה

ד"ר רמי סולימני

בחלוף עשר שנים מאז התחלנו את פעילותינו בתכנית PACT אני מביט לאחור, רואה את התוצאות וחש גאווה וסיפוק גדול על שהייתי שותף, יחד עם חברי לעבודה בג'וינט, בתהליך הקליטה של העולים מאתיופיה.

ההחלטה למקד מאמצים ומשאבים גדולים בתחום הגיל הרך נבעה מתוך ידע, הבנה ורצון, שהשקעה כזאת תאפשר לממש את שוויון ההזדמנויות ואת הכוונה לאפשר קליטה טובה של הקהילה בחברה הישראלית.

תחילתו של המסע עם קהילת קליבלנד אשר הביעה את נכונותה להשקיע תקציב נכבד כדי לסייע לילדים העולים בעיר באר שבע (אז - הריכוז הגבוה של ילדים יוצאי אתיופיה). המשכו של המסע בהתגייסות המוצלחת של עשר פדרציות שאפשרו את הפעלתה של התכנית ב-14 יישובים.

כל הפדרציות המעורבות ראויות לתודה והערכה. אך בייחוד ראוי לציין את החלוצים מפדרציית קליבלנד - סטיב הופמן, מנכ"ל הפדרציה דאז, לי קורמן, פרופ' ארט נפרשטאק ז"ל וחברי הוועדה המיוחדת של PACT שהתגייסו להוביל את הרעיון בקהילתם ותמכו וסייעו ברתיעותן של הפדרציות האחרות.

בה בעת גויסו בארץ עוד שותפים שהשקיעו ממשאביהם, ובראשם קרן סקט"א-רש"י בראשותו של אלי אלאלוף, ויחד ימם הפעלנו את התכנית בשלוש הערים הראשונות בדרום - באר שבע, קריית מלאכי וקריית גת. מודל העבודה עם הפדרציות לא הצטמצם רק בהקצאת משאבים אלא כלל גם קשרי עבודה וקשרים אישיים בין הקהילות בארצות הברית לבין הקהילות ביישובים שבהם פעלה התכנית. הקשרים המקצועיים והאישיים יצרו "גשר" ומחויבות הדדית והיה להם חלק בתנופה, בהתפתחות ובהצלחה של התכנית.

נציגי הקהילות בארצות הברית ביקרו בארץ, ראו מקרוב את ההשקעה שלהם, היו עדים להתפתחות ולצמיחה של הילדים והוריהם. הם חשו גאווה רבה על חלקם בעשייה וזכו לחיבוק גדול מהילדים ומשפחותיהם ומפרנסי העיר, לאות תודה על תרומתם ומעורבותם האישית.

ראוי לציין שמפעל חינוכי זה אינו דבר שבשגרת העבודה שלנו. היקף ההשקעה, משך הזמן, היקף האוכלוסייה וריבוי השותפים בארץ ובחו"ל, כל אלה דרשו מאתנו היערכות מיוחדת ותהליכי עבודה יחודיים. כאן המקום לציין את עובדי ג'וינט - צוות קשרי חוץ והצוות המקצועי באגף חינוך ונוער שעשו הכול כדי להעמיד תכנית ברמה איכותית ובהיקף לאומי. אני גאה באנשי הצוות שפעלו במרץ ובאהבה וראו בעבודתם שליחות חברתית לאומית.

תודה על שהייתה לי ההזדמנות והזכות להיות חלק מסיפור ההצלחה שאת פירותיו אפשר לראות כבר היום ובעתיד לבוא.

בברכה,

ד"ר רמי סולימני, מנכ"ל אשלים, ג'וינט ישראל.

כתב העת של אשלים
מייסד, מרכז ידע אשלים
גיליון מס' 7, יוני 2011

הוועדה להוצאה לאור, אשלים

ד"ר רמי סולימני

טובה מנדלסון

ד"ר ענת פסטה-שוברט

חנה פרימק

איטה שחר

עורכת ראשית ד"ר ליאת בן-דוד, ד"ר ענת פסטה-שוברט

עורכת לשון ורדה בן-יוסף

עיצוב גרפי והפקה סטודיו אמיתי

מזכירת המערכת אושרית שבת

מנהל הוצאה לאור טוביה מנדלסון, ג'וינט ישראל-אשלים

כתובת המערכת אשלים גבעת ג'וינט ת"ד 3489

ירושלים 91034

דוא"ל oshritg@jdc.org.il

ג'וינט ישראל אשלים | יחד בעשייה חברתית למען ילדים ונוער

מייסד אשלים

© כל הזכויות שמורות

PACT (הורים וילדים יחדיו) - כוחה של אמונה

ריקי ארידן

"כפי שטוב לרוץ בזמן שהשמש זורחת - טוב ללמוד כשהאב בחיים" (באמהרית: אבאת סאליה אגט ג'נבר סאלה ארות)

פתגם זה באמהרית מסמל בעבורי את מהות ההזדמנות שנפלה בחלקי - להיות שותפה ליצירת התפיסה של תכנית PACT וליישומה. משמעות הפתגם היא שראוי שילדים ילמדו ויספגו מהמורה הרוחני שלהם, האב, כאשר עודו בחיים - בדיוק כפי שעדיף לרוץ בזמן שאור השמש מאיר את הדרך בבהירות. אמירה זו מכוונת לעודד את הילדים להתקדם בחיים, אך היא גם מחייבת את ההורים להשקיע בילדיהם, כי הילדות היא התקופה האידיאלית לחינוך הילד ולטיפוח אישיותו.

האמונה בילד והתפיסה של מחויבות ההורה להשקיע בו טבועה עמוק בשורשים שלי; את אישיותי, את מי שאני היום, עיצבו הורי, והמורה הרוחני והמעשי של חיי היה אבי (ז"ל). הוא נטע בי את הרגישות לסבלו של הזולת, את הערך "ואהבת לרעך כמוך" ואת ההכונה לעשייה למען הזולת.

מזיכרונות ילדותי: בכל ערב לפני השינה נהג אבי לספר לי סיפור עממי הכולל מוסר השכל, מעשייה שהסתכמה במעשה טוב שאדם עשה לחברו. סיפורים אלה נחרטו עמוק בזיכרוני, והם המטען התרבותי שאני נושאת עמי. מאז ימי בגן שאלו אותי: "מה המעשה הטוב שעשית היום?" וכשאלו היו לי מעשים, פרש לפני אבי אפשרויות והזדמנויות לעשות מעשה. זהו תלם חיי כאדם וכאשת חינוך.

המפגש עם יוצאי אתיופיה במבצע משה באמצע שנות השמונים היה בעבורי מפגש מיוחד. במסגרת עיסוקי בהכשרת מחנכות לגיל הרך פגשתי קבוצת נשים עולות מאתיופיה. זו הייתה הפעם הראשונה שנשים אלה נחשפו למסגרת לימודים ולהכשרה מקצועית. כמה שנים לאחר עלייתן ארצה שמעתי את סיפוריהן על המסע מסודן לארץ ישראל. חוויות המסע נחרטו עמוק בלבן, ועליהן נוספו קשיי ההסתגלות וההשתלבות בארץ.

יותר משאני לימדתי אותן, לימדו הן אותי והעשירו את עולמי. דרכן למדתי על תרבות, אורחות חיים, ערכים ואמונות, ומתן למדתי הבנה עמוקה של קודים תרבותיים שהיו כה שונים מהשורשים שלי עצמי אבל גם דומים להם.

דרך המפגש עם העולים מאתיופיה למדתי מהי גישה רגישת-תרבות בתוך עולם וחברה רב-תרבותית. לימים חקרתי והעמקתי בסוגיות התפתחות של האדם, ומצאתי עוגנים בתאוריות שונות ובראשן הגישה האקולוגית. לסביבות הסובבות אותנו ולאיינטראקציה שלנו בתוכן יש השפעה על מי שאנחנו ועל מי שנהיה.

זוהי מהות התפיסה שמנחה אותי בעשייה מיום היוולדו של רעיון התכנית לקידום הגיל הרך בקרב יוצאי אתיופיה. התפיסה שרואה במרכז המעשה החינוכי את ההורים ואת הילדים ואת כל הסביבות שהם נמצאים בתוכן בכל אחד משלבי חייהם. לכל מערכת משפחתית, חינוכית, ארגונית ומקצועית יש תרבות משלה. גישה רגישת-תרבות קשובה לקודים התרבותיים של כל מערכת ורגישה אליהם.

הקשבה ורגישות מאפשרות שותפות, פתיחות, למידה והתפתחות, גמישות והתאמה. זוהי PACT בעיניי. אני חבה תודה לילדיי האהובים, נדב, יעל ואהד, שגילו סבלנות רבה והמתינו לבואי הביתה לאחר ימים ולילות ארוכים של עשייה. הם הבינו, כמוני, את משמעות העבודה עבורי; יותר ממקום עבודה - זו שליחות לשמה.

בברכה,

ריקי ארידן, ראש תחום ילדים עולים, יחידת הגיל הרך, אשלים.

תודה!

איציק זהבי

אני מלווה את תכנית PACT עוד מראשית ימיי בג'וינט, עת השתתפתי ב"קואליציה החינוכית של יוצאי אתיופיה" שהייתה הבסיס לצמיחתה של תכנית PACT.

הפעילות שנגעה בילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך,

החדשנות החינוכית, העבודה האינטר-דיסציפלינרית והמשאבים הייחודיים - כל אלה גרמו לכל מי שצפה ב-PACT מן הצד תחושה אחרת, שונה מהתחושה בתכניות ההתערבות האחרות. אולי היו תכניות רבות אחרות, מקצתן אף יפות ממנה, אך לא הייתה תכנית משמעותית כמות!

במשך למעלה מעשור עשו צוות PACT ביישובים וצוות הניהול בראשותם של רמי, ענת וריקי מלאכת קודש חינוכית יוצאת דופן, שהפכה למקור של גאווה ומודל לחיקוי בתכניות ובפעולות רבות. יותר משנתיים אני מלווה את תכנית PACT מקרוב, כראש היחידה לגיל הרך. אין ספק שהלמידה, העשייה וההצלחה של PACT גרמו לצוותים רבים - אנשי שדה ואקדמיה, חינוך, רווחה ובריאות - לחשוב אחרת.

על בסיס הניסיון והידע שפיתחו בתכנית PACT פיתחנו תכניות חשובות רבות, כגון "שותפות אחד" בחברה הערבית בישראל, ו"התחלה טובה" שהיא פרק הגיל הרך בתכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון.

חשוב לזכור ש-PACT היא תכנית, אך בעצם יש בה המון המון פרצופים - אנשים, ילדים, הורים, גננות, מורים, ראשי רשויות ועוד רבים רבים - ששָׁנְבוּ בקסמה של עשייה ייחודית ומבורכת זו.

לאחר שנים רבות של עבודה עם יוצאי אתיופיה בבית ספר ועם בני נוער, אני שמח שזכיתי להשתתף בעשייה מדהימה זו של תכנית PACT, להשתלב בקרב מוביליה ביישובים, ברמה הארצית, ובעיקר במשרד החינוך, אגף קל"ע, ועם צוות עובדים מסור כל כך.

להם, ובעיקר לילדים ולהורים, אני מבקש היום לומר - תודה!

בברכה,

איציק זהבי, ראש יחידת הגיל הרך, אשלים.

ליווי התפתחותי PACT קריית מלאכי

"התכנית מכינה את הילדים למעון. יהיה יותר קל להתרגל... הם יהיו מפותחים יותר ומוכנים יותר" (זויה - אימא).

"התכנית טובה לילדים ולאמהות; מלמדת איך לגעת, איך להניע את הגוף של התינוק, מה מתאים לו ומהנה אותו, מה מקדם אותו..." (חנה - אימא).

"הקבוצה מאפשרת להכיר חברות שהילדים שלהן באותו גיל, לדבר על הדברים המשותפים ולעשות ביחד למען הילדים" (מלכה - אימא).

"היה לי עם מי להיות אחרי הלידה, הרגשתי שאפילו היה עדיף לי בקבוצה מאשר בבית... זה נתן לי הרגשה שאני יכולה לעזור לילד שלי ולקדם אותו" (הולגר - אימא).

"התכנית נותנת את המענה המתאים לקהילה, לאימהות וילידים. לפני כן לא הייתה מודעות איך לשחק, איך לגרות את הילד שיתפתח... PACT נתנה לאימהות את האפשרות לקבל את הסדנאות, להבין מה הילד צריך, לתת לו גם במפגש וגם בבית... האימהות סומכות על המדריכה, היא מאוד קרובה אליהן, הן נפתחות אליה, מעריכות את המילה המקצועית שלה, משתפות ומתייעצות, זה משהו חדש, מעריכים את מה שהאימהות מביאות אִתן, נותנים מקום לדברים חדשים, 'ישראליים', והאימהות לומדות" (בליינש סולומון - מגשרת בריאות).

ויסודם בסביבה ההתפתחותית ולא בגנטיקה בלבד. בקריית מלאכי מפנים מאמצים רבים לשילוב פעוטות בני שנה וחצי ויותר במסגרות יומיות. עם הזמן עלה מהשטח צורך למצוא מענים לאותם תינוקות השוהים בבית עם הוריהם וזקוקים לגרייה מעבר לזו הניתנת בביתם.

מדריכת התכנית היא שרון איצקוביץ, מלווה התפתחותית (M.A) בהתפתחות הילד) תושבת האזור, בעלת היכרות מעמיקה עם העדה האתיופית ואהבה מיוחדת לעדה זו; משתפת פעולה אִתה בליינש סולומון, מדריכה ומגשרת בריאות אתיופית הדוברת את השפה האמהרית, בעלת ניסיון רב שנים בעבודה עם אימהות וילדיהן; את התכנית מלוות רכזת הבריאות אירנה רוזנוביץ, המקדמת ומרכזת תכניות חינוך ובריאות לאוכלוסייה האתיופית זה שנים רבות, ובקי סרצ'ה, מנהלת PACT דרום.

התכנית מתבססת על כך שהתערבות מן הגיל הצעיר תכין את ההורה וילדו לחיים בריאים ואיכותיים יותר, מבחינה פיזית ונפשית כאחד, ותמנע צורך בהתערבויות בשלב מאוחר יותר. ההורה הוא הכלי העיקרי לקידום הילד והתפתחותו בכל ההיבטים.

התכנית "ליווי התפתחותי להורים וילדים" פועלת זה כארבע שנים בקריית מלאכי. התכנית מיועדת לתינוקות וילדים מגיל לידה עד שנה וחצי, ולהוריהם שאינם משולבים במסגרות יומיות. פיתוח התכנית התבסס על ההבנה שהשנים הראשונות של הילד הן תקופה מכרעת בהתפתחותו, על כן יש חשיבות גדולה להתערבות מוקדמת המותאמת לצרכיו בגיל הרך. ברור כי לחוויות המשותפות, הרגשיות, החברתיות והקוגניטיביות המזומנות לו יש השפעה על התפתחותו הרגשית והחברתית ועל התפתחות כישוריו והישגיו הלימודיים. עובדה זו נכונה בקשר לכל ילד, אך היא נכונה עוד יותר כאשר מדובר באוכלוסיית הילדים יוצאי אתיופיה. מלבד הצרכים הכלליים שלהם, יש להביא בחשבון את השונות התרבותית של ההורים וילדיהם. שונות זו מתבטאת בכך שהילדים, כפי שהיה נהוג באתיופיה, קיבלו התייחסות בעיקר לצורכיהם הבסיסיים ופחות התייחסות לצורכיהם הגרייטיים, המשחקים והחוויתיים כנהוג בישראל. הצורך בתכנית זו עלה עקב פערים שהתגלו בגיל הגן ובית הספר ומתוך ההבנה שמקורם כבר בתקופת הניקות

שרון איצקוביץ

שרון איצקוביץ - M.A
בהתפתחות הילד, מלווה
התפתחותית לתינוקות
וילדים

מטרות העל של התכנית:

- א. לפגוש את הילדים, לראות את התפתחותם, לאבחנה, ללוותה ולקדמה; להפנותם לאנשי מקצוע על-פי הצורך.
- ב. לתת להורים כלים להתבונן בילדיהם, לראות את התפתחותם, לזהות את צורכיהם ולתת להם מענה מתאים, ולקדםם.
- ג. לחזק את הקשר הורה-ילד, לחזק את ההורים באשר הם, לתת להם אמונה ותחושת יכולת בקשר לעתיד ילדיהם, וליצור קשר בין מעשי ההורה להצלחת הילדים.
- ד. לשמש קבוצה חברתית עבור הילדים וקבוצת הכנה למסגרות החינוך השונות. נוסף על כל אלה, הקבוצה היא עבור ההורים קבוצה חברתית שבמרכזה נושאים הנוגעים לקידום ילדיהם. המדריכה וההורים בקבוצה משמשים אופן קשבת לסודות, לקשיים, לכוחות ולשאלות המתעוררות בקשר לגידול הילדים ולחינוכם, לאווירה המשפחתית ולמגוון נושאים אחרים שעולים. הזמן המשותף הוא זמן איכות מיוחד לילד, מתוך פניות מוחלטת מעבודות היום-יום.

דרכי פעולה:

- א. **הדרכה פרטנית** - ההורים נפגשים כשעה לפני הפעילות הקבוצתית בסביבת משחק מושכת ומאתגרת המותאמת לשלב ההתפתחותי של ילדם. בסביבה זו, שיש בה גירויים מוכרים וחדשים, הם מקבלים הדרכה מתווכת במאפיינים הספציפיים של התפתחות ילדם, באופני הטיפול, הגרייה והמשחק המתאימים לו, במה שאפשר להמשיך ולעשות אתו בבית כדי שיתפתח ובדרכים לחיזוק הקשר הורה-ילד.
- ב. **הדרכה קבוצתית** - בשעה השנייה מקבלים ההורים סדנה קבוצתית המתאימה לשלב ההתפתחותי של ילדם. המפגשים חווייתיים, הם יוצרים אינטראקציה הורה-ילד ויש בהם תכנים הקשורים בהתפתחות חושית-תנועתית, רגשית, חברתית, שפתית וקוגניטיבית. לכל מפגש נושא מוביל משלו ואביזרים המאפיינים אותו. הפעילות מתרחשת מתוך מגע, ריקוד, שירה, משחק ותנועה משותפת להורים וילדיהם, ולכל תהליך בסדנה יש משמעות עמוקה להתפתחות התינוק והילד.

לצעוד בבריאות עם "טיפות חלב" עשור ל-PACT רחובות

גילה שטרן

בהגיע שנת העשור ל-PACT רחובות אני מברכת, בשמי ובשם חבריי בלשכת הבריאות הנפתית, את העיר רחובות ומוקירה את העוסקים במלאכה - על חברה מיוחדת של ארגונים, אנשי מקצוע ומתנדבים למען מטרה משותפת. העיר רחובות יכולה להתגאות בקליטת בני הקהילה האתיופית - בהשקעה אדירה עם תוצאות מרשימות בקנה מידה לאומי. תודה מיוחדת לפדרציה היהודית של ניו יורק, שבלעדיה כל זה לא היה אפשרי, ולאשלים-ג'וינט - על הובלה ערכית ומקצועית. לשכת הבריאות רחובות, עם מוקדי הבריאות ב"טיפות החלב" ותכניות בריאות השיניים, גאה להיות חלק ממשפחת PACT בעיר רחובות.

בתום עשור...

שיבתם של יהודי אתיופיה לארץ היא ללא ספק אחד המאורעות הגדולים המתרחשים בתקופתנו. אך המסע לישראל הוא בבחינת צעד ראשון בלבד לקליטתם המוצלחת בארץ. בני הקהילה האתיופית חווים מעבר תרבותי דרמטי במעבר לארץ שתרבותה כה שונה מתרבות ארץ מוצאם. החיים במדינה מערבית, המאופיינת בטכנולוגיה מתקדמת ובשינויים חברתיים, כלכליים ותרבותיים מהירים, מזמנים אתגרים בשילוב ואינטגרציה של המוצר עם החדש. בעיר רחובות חיים 7,000 בני העדה האתיופית, ומתוכם היו לפני עשור 1000 ילדים מגיל לידה עד שש שנים והיום - כ-700. הם חווים בלבול המתבטא בקשיים של הסתגלות מול דרישות לא מוכרות של החברה הישראלית, בשל רצונם לשמר את המסורת בד בבד עם שאיפתם ללמוד ולהתנסות בהרגלים חדשים המתאימים למציאות הישראלית.

לאוכלוסיית יוצאי אתיופיה צרכים מיוחדים בהיבטים של בריאות ומניעת חולי, עקב קשיים הקשורים בהגירה ותנאי חיים קשים. לשכת הבריאות הנפתית ברחובות שותפה למאמץ הלאומי בקידום בריאותם של בני הקהילה האתיופית בכלל ובעיר רחובות בפרט.

אוכלוסיית יוצאי אתיופיה נתונה בסיכון בריאותי גבוה בשל היותה אוכלוסייה בהגירה. תפיסת תפקידי ההורות בה שונה, יש פערים במיומנויות ההוריות, שינויים בהרגלי האכילה ואימוץ התנהגויות שיש בהן סיכון. בבדיקות שערכנו בקרב ילדים בגיל הרך מצאנו

היגיינת פה ושיניים לקויה, שיעורי עששת גבוהים, לקות בשפה ובתקשורת וסיכון להיפגעות בבית ובחצר.

כמו כן הוגדרו קשיים וסיכונים בתחומים האלה:

- ◆ שונות בתפיסת הורות
- ◆ פערים במיומנויות הוריות
- ◆ חסכים תזונתיים, חוסר ברכיבי מזון שהיעדרם גורם לאנמיה ולהשמנה
- ◆ היענות נמוכה למתן תוספי מזון: ברזל וויטמינים
- ◆ תנאי היגיינה ירודים
- ◆ תחלואה במחלות מידבקות
- ◆ היעדר תכנון משפחה
- ◆ פעילות מינית מגיל צעיר (לפני גיל 14)
- ◆ היענות נמוכה לבדיקות סקר שנתפסות כסטיגמטיות
- ◆ קושי באיתור אלימות במשפחה
- ◆ חסכים על רקע עוני - בהזנה, בהלבשה ובציוד ביתי
- ◆ התמכרויות לסמים ואלכוהול

עשר שנים של עשייה משותפת עם PACT רחובות

אחיות בריאות הציבור הן משאב יקר ומנוף לגישור בין אמונותיו וגישותיו של האדם בקשר לבריאותו לבין המנהגים הבריאותיים המקובלים בחברה בישראל. לזכותן של אחיות אלה עומדת קליטה מוצלחת של קהילת יוצאי אתיופיה ברחובות בהיבט של בריאות - באמצעות תקשורת המושתתת על הבנה ופתיחות של הצוות הסיעודי להרגלים ותפיסות תרבות של

גילה שטרן, אחות

מפקחת נפתית, לשכת הבריאות רחובות

המשיכו בפעילות לקידום היגינת הפה והשיניים בהנחיית אחות ורופאת שיניים מלשכת הבריאות. אחות מפקחת נפתית וצוותה משתתפות בוועדת היגיו עליונה. אחות מפקחת נפתית חברה בפורום יו"רים. יש נציגות של אחיות בכל הוועדות העירוניות.

הישגים

- ◆ היענות המשפחות לשירות גדלה.
- ◆ שיעור ההיענות של האוכלוסייה לשירות דומה לשיעורו באוכלוסייה הכללית בעיר.
- ◆ מבין משתתפי התכניות, רבים יותר מגיעים בזמן.
- ◆ פחות משתתפים זקוקים להודעה או לתזכורת לפני פעילות.
- ◆ ההורים מתעניינים בחוגים עבור ילדיהם.
- ◆ עלתה מודעות ההורים להתפתחות הנורמטיבית ולחשיבות תפקידם כמקדמי התפתחות עבור ילדיהם.
- ◆ יותר הורים מדברים (תקשורת מילולית) עם ילדיהם.
- ◆ נצפה יותר קשר עין בין ההורה לילד.
- ◆ שיעור גבוה של נשים יוצאות לעבודה.
- ◆ פתיחות הנשים גדלה.
- ◆ ההורים מבקשים לקבל כלים שיעצמו אותם כהורים.
- ◆ **התחום המוטורי:** בשנת 2010 אותרו 29% מקרב הילדים בני שלוש עם סטייה מהנורמה - לעומת 43% מקרב הילדים בני שנתיים בשנת 2003.
- ◆ **התחום השפתי:** בשנת 2010 אותרו 34% מקרב בני שלוש עם סטייה בתחום השפה - לעומת 76% בשנת 2003.
- ◆ **תחום בריאות השן:** מדווח על עלייה במודעות לחשיבות טיפול בפה, עלייה בהבנת הקשר בין תזונה נכונה לעששת. ב"טיפת חלב" פחות ילדים שותים משקה מתוק. ההורים מדווחים על צחצוח שיניים.
- ◆ שיעורי העששת ירדו מ-70%-80%-ל-30%!
- ◆ 12% מהילדים כבר פנו לקבל טיפול והחלו בו לעומת מצב - לפני עשר שנים - שאף ילד לא טופל.
- ◆ צוות הבריאות הפך להיות מקור לידע, והוא אף מנחיל לצוותים אחרים, מחוץ לעיר, דרכים וכלים לאיתור אלימות במשפחה בקרב הקהילה האתיופית, איתור המושתת על אמון ועל קשר מטפל-מטופל.

העדה ובשיתוף אנשי מקצוע אחרים. הצוות עבר תהליכי פיתוח מיומנויות של עבודה בצוות רב-תחומי ורב-תרבותי, וכך זכו בני הקהילה להבנה ומצאו דלת פתוחה ליצירת אמון ולשיתוף פעולה. אחיות בריאות הציבור, יחד עם הצוות הפרה-רפואי והמגשרת במוקדי הבריאות בתוך "טיפות חלב", השתתפו בהיערכות העירונית הכוללת את מיפוי צורכי הקהילה של יוצאי אתיופיה, ויזמו תכניות לחינוך ולקידום בריאות קבוצות בקהילה, כגון נשים במעגל החיים, נוער, ילדים בגיל הרך והוריהם ותלמידים.

ארבעה מוקדי בריאות נפתחו בארבע תחנות "טיפת חלב" (מתוך שש תחנות) בעיר. צוות הבריאות במוקדים כולל אחיות בריאות הציבור, מגשרות ומדריכות בנות העדה, מרפאה בעיסוק, רופא נשים ורופא ילדים. הפעילות מתמקדת בהעשרה ובקידום התפתחותי של ילדים עד גיל שש והוריהם. מוקדי בריאות ב"טיפת חלב" משמשים מרכזי הדרכה לקידום בריאות להורים וילדיהם מלידה עד בגרות ולנשים הרות. הפעילות כוללת איתור מוקדם של ילדים עם ליקויים התפתחותיים, רגשיים וחברתיים, מפגשים פרטניים יזומים ומפגשים קבוצתיים בתחומים כגון העשרה שפתית, העשרה סנסו-מוטורית, קידום קשר הורה-ילד, בטיחות בבית ובחצר, בריאות השן, הדרכה למתבגרים ועוד. תכנית בריאות השן מופעלת עבור ילדי גנים ומעונות והוריהם במוסדות חינוכיים וב"טיפות חלב" ששיעור בני העדה בהם גבוה. התכנית כוללת הדרכה, תרגול, בדיקה לאיתור עששת, הפניה לטיפול ולמריחה של לכת פלואוריד. בגני הילדים החלו בצחצוח שיניים שגרתי במסגרת סדר היום הקבוע בגן. הגנות

עשרת העקרונות של בריאות PACT ברחובות

1. מתן מענה על בסיס תשתיות קיימות

Pact בריאות

מוקדי הבריאות בתוך שירות הבריאות המונע

איתור ♦ העשרה ♦ הפניה

עבודה בצוות רב-מקצועי:

אחיות, רופא, מדריכות/מגשרות, מרפאה בעיסוק, קלינאית תקשורת

2. השתלבות בתכניות עם שותפים

3. שותפות ומעורבות הורים

- ♦ בעריכת תכנית התערבות משתתפים הורים, אחות, עו"ס, גננת
- ♦ התייעצות עם הורים בקשר לצרכים ותכנים של מפגשי הקבוצות (לדוגמה - בתחום ההורות)

4. עבודה בצוות רב-מקצועי ורב-תחומי

צוות המוקדים: אחיות, רופאים, מדריכות/מגשרות בנות העדה, מרפאה בעיסוק, קלינאית תקשורת
יועצים ושותפים: עו"ס, פסיכולוגית

10. הערכת התכניות

- ◆ תהליכים
- ◆ תוצאות
- ◆ למידה מהצלחות

המלצות

- ◆ לשלב גורמי חוץ בהדרכה קבוצתית במסגרת העידוד לצריכת שירותים בקהילה.
- ◆ להמשיך להפעיל מוקדי בריאות במתכונת הקיימת, מתוך התמקדות במניעה ובהעשרה בתוספת היבט טיפולי פרטני או לקבוצות קטנות (2-3) לקבוצת בני שלוש-חמש שנים.
- ◆ לעודד מניעת סרבנות לטיפול בעזרת מגשרת, עובדת סוציאלית וגננות.
- ◆ להכין תכנית עבודה לליווי משפחות המסרבות לקבל טיפול (17%).
- ◆ להגביר טיפול התפתחותי ממוקד במשפחות שההורים בהן אינם נענים להפניות לטיפול, במקום זמין, נגיש ולא סטיגמתי עבור הילדים.
- ◆ לספק טיפול לילדים יחד עם הוריהם בתוך מוקדי בריאות ב"טיפות חלב" - לילדים בני שנה עד חמש שנים.
- ◆ לשמור על הרצף הפניה-טיפול-מעקב: לשפר קבלת משוב מקידום התפתחותי.
- ◆ להדריך היגינה של הפה ולמרוח לכת פלואוריד. עד גיל חמש יש משמעות קריטית למניעת העששת.
- ◆ אסור להפסיק את מריחת הפלואוריד כל חצי שנה - ואף מומלץ להתחיל במריחת לכה מגיל תשעה חודשים.
- ◆ לקדם צחצוח שיניים בגנים! להמשיך לחלק מברשות שיניים ומשחות שיניים.

התודה והברכה לג'וינט-אשלים אשר סייעו לחבירה עם ראשי ארגונים בקהילה, סביב שולחן אחד, למען בני הקהילה האתיופית בראי מעגל חיי המשפחה.

בכך נערכנו למתן מענה של בריאות לאוכלוסיית יוצאי אתיופיה ברחובות - על בסיס של הכרה והבנה של התרבות ושל תפיסת הבריאות הייחודית של בני הקהילה.

5. למידה ופעולה עם שותפים

- ◆ למידת סוגיות בהתפתחות הילד בגיל לידה עד גיל שש בהיבט התרבותי
- ◆ איתור אלימות
- ◆ קשר הורה-ילד באמצעות מגע

6. הכשרת הצוותים

- ◆ שפה ותקשורת
- ◆ PEER TEST
- ◆ סדנאות בתפיסות תרבות
- ◆ קידום התפתחות סנסו-מוטורית
- ◆ בריאות שיניים ואיתור תחלואה
- ◆ ליווי הצוות - ספרוויז'ן

7. הבניית תהליכי עבודה בין-שירותיים

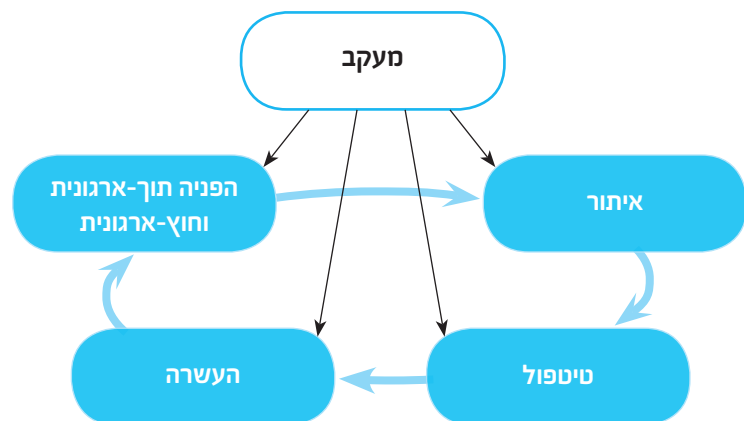
- ◆ כלי לאומדן צרכים והשמה בתכנית הביתית
- ◆ כלי משותף ל"טיפות חלב", לגננות בגני ילדים ולשפ"ח להפניית ילדים לקידום התפתחותי ולשמירת הרצף איתור-טיפול-מעקב

8. שותפות במערכת העירונית של PACT

- ◆ השתתפות נציגי הבריאות בכל הוועדות הקיימות
- ◆ בשכונות שיקום, אחיות בתפקיד יו"ר של ועדת הגיל הרך

9. ניהול הטיפול בילד ובמשפחתו

- ◆ אחות אחראית "טיפות חלב" היא גם מנהלת היחידה של מוקד הבריאות בתוך "טיפות חלב".

טיפות חלב ותכנית PACT בלוד למען ילדיהם של עולי אתיופיה

רקע

לוד, השוכנת במרכז הארץ סמוך לנמל התעופה, היא עיר מעורבת הקולטת עלייה. העיר המונה כ-70,000 תושבים מאופיינת באוכלוסייה הטרוגנית: יהודים ותיקים, ערבים ועולים חדשים מאתיופיה ומחבר העמים.

על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוד ממוקמת באשכול 4 מתוך 10, ויש בה שיעור גבוה של משפחות קשות-יום ברמה סוציו-אקונומית נמוכה. באוכלוסיית עולי אתיופיה בעיר יש מחד גיסא - ותיקים שעלו במבצע משה ובמבצע שלמה, ומאידך גיסא - משפחות רבות שהגיעו ארצה בעשר השנים האחרונות. בסך הכול מתגוררים היום בלוד כ-2,680 עולי אתיופיה, ובהם כ-400 תינוקות ופעוטות מגיל לידה עד גיל שש.

במשך השנים, ועד לפני כשנתיים, פעל בלוד מרכז קליטה שאליו הובאו עולי אתיופיה מיד עם נחיתתם בנמל התעופה ובו התגוררו בשנה-שנתיים הראשונות לעלייתם לארץ. שיעור גבוה בקרב משפחות העולים קנו בסופו של התהליך דירות והשתקעו בעיר.

בלוד פועלות חמש "טיפות חלב" של משרד הבריאות. הן מעניקות טיפול מונע, חינוך וקידום בריאות לכלל המשפחות, התינוקות והפעוטות מגיל לידה ועד גיל שש, ומעקב היריון לנשים הרות. "טיפת החלב" היא מרכז אוניברסלי וא-סטיגמתי המאפשר להורים מקור נוח, נעים ולא מאיים לתמיכה והדרכה. אחיות "טיפת חלב" נתפסות, בצדק, כסגורות של המשפחות, ועל כן היענות ההורים להשתתפות בפעילויות פרטניות וקבוצתיות ב"טיפת חלב" רבה. נוסף על כך, ההיכרות של צוות "טיפת חלב" עם המשפחות ממושכת, מתקופת ההיריון ועד עלייתו של הפעוט לכיתה א' - מערכת יחסים ארוכת טווח המאפשרת תהליך מתמשך המבוסס על אמון וכבוד הדדי.

תכנית פאקט ו"טיפות החלב"

פעילות "טיפות החלב" למען קידום של בני העדה האתיופית בעיר התרחבה לפני כעשר שנים, עם

העלייה הניכרת במספר עולי אתיופיה בעיר בכלל ובמרכז הקליטה בפרט. בתקופה זו ניצבו אחיות "טיפות החלב" לפני אתגרים רבים שכללו התמודדות עם קשיי השפה, עם פערים תרבותיים, עם חשדנות הנובעת מאמונות שונות הקשורות בבריאות ועוד. לפני כשבע שנים החלה בעיר פעילותה הברוכה של תכנית פאקט, ומאז היא מסייעת רבות במתן מענים הולמים לצרכים הרבים של משפחות העולים, ועל כך עוד נפרט בהרחבה.

ידוע שקידום בריאות התינוק והפעוט וקידום התפקוד ההורי הם אבני היסוד למימוש הפוטנציאל הגלום בכל ילד. ההשפעה המשמעותית ביותר של ההורים על גדילתו של הילד והתפתחותו תלויה ביכולתם להעניק לו תזונה מתאימה וגרייה מקדמת, לפתח קשר הורה-ילד, לבסס את התפתחותו הרגשית, ללמדו את השפה ולפתחה. אנו מאמינים שכל הורה חצה להיות הורה טוב לילדו ומסוגל להיות "הורה טוב דיו" אם יקבל את ההכשרה, התמיכה והליווי המתאימים לו.

דיצה ברסלואר מירי פלדל

דיצה ברסלואר, BA, RN - סגנית אחות מפקחת נפתית, לשכת בריאות נפת רמלה
מירי פלדל, MHA, RN - אחות מפקחת נפתית, לשכת הבריאות נפת רמלה

מותאמי גיל ולמתן גרייה מקדמת. באינטראקציה של ההורים עם האחיות חוונו פער תרבותי גדול בתפיסת חשיבותו של משחק משותף של ההורה עם הילד. כדי לענות על צרכים חשובים אלה ולקדם את התפקיד ההורי, החלו המחנכות לבריאות להפעיל את המשחקיות ב"טיפות חלב", להכיר להורים ולילדים משחקים המתאימים לגיל הילדים, ולא פחות חשוב - להנחות את ההורים ולאפשר להם חוויה של משחק משותף עם הילד, חוויה שלרבים מהם הייתה זרה ולא מובנת מאליה.

את חשיבות התהליך הארוך עם ההורים בתחום זה ואת הפירות המבשילים לאורך זמן אפשר להדגים באמצעות חוויותיהן של המחנכות לבריאות בעקבות פעילויות קיץ לאימהות וילדים במסגרת פאקט, פעילויות שהן מלוות בכל שנה. לפני כשנתיים, לאחר כמה שנים של עבודה מאומצת ומתמשכת במשחקיות, בהדרכה פרטנית וקבוצתית, התמוגג המחנכות לראות סוף-סוף שינוי של ממש באינטראקציה של האם עם הילד בתחום המשחק. שלא כבשנים קודמות, שאז התגודדו האימהות בצד ולא נענו להזמנות להצטרף לילדיהן בפעילויות השונות ואף הגיבו בחוסר הבנה ובמעין גיחוך על עצם הרעיון, באותה שנה הצטרפו האימהות בפעם הראשונה לפעילויות ולמשחקים עם הילדים באופן הטבעי ביותר, וכמובן - גם נהנו מכך מאוד. לעתים אנו נדהמים לגלות כמה סבלנות, עקביות ועקשנות נדרשות מכלל הצוות, האחיות והמגשרות, כדי לקצור את הפירות לאורך זמן.

ר', אם לתינוקת שאך נולדה, הראתה רצון רב להעניק לתינוקת את המיטב. עם זאת, היא התקשתה להבין את חשיבות המשחק והגרייה, השתדלה להיניק אך נטתה לוותר על כך בקלות. בבית כמעט שלא היו משחקים וצעצועים. בתיאום וליווי הדרכתי של האחות, החלה המחנכת לבריאות להיפגש עם האם בתדירות גבוהה בביתה וב"טיפות חלב". במהלך המפגשים שיתפה האם את המחנכת בקשייה הרבים גם בתחום הזוגי והכלכלי, וזו שימשה לה הן אוזן קשבת והן אשת מקצועת מייעצת ותומכת. בזכות האמון הרב שנבנה נוצר שיתוף פעולה נפלא עם האם, נושאים רבים שעליהם עבדו ביחד, כגון תזונה מתאימה בשלבים השונים, גרייה מקדמת, חשיבות המשחק, בטיחות וכדומה, הופנמו ויושמו בהדרגה. כשהתינוקת הגיעה לגיל שנה יצאה האם לעבודה - בעידוד המחנכת. בעקבות העבודה המשותפת, למרות המצב הכלכלי

מתוך תפיסה זו חברה תכנית PACT אל "טיפות חלב" בעיר, והיא מאפשרת לממן הצטרפות של מגשרות מהעדה האתיופית, תושבות העיר, לכל אחת מ"טיפות חלב" (בד בבד מועסקת אחת המגשרות על-ידי משרד הבריאות ב-matching). מדובר בנשים שאין להן הכשרה מוקדמת בתחומי הבריאות, הגיל הרך ובכלל, אך הן בעלות רצון טוב ומוטיבציה לסייע לבני עדתן ולקדם. מהרגע הראשון הוגדרו המגשרות על ידינו "מחנכות לבריאות", הגדרה הממצה את אופי התפקיד וחשיבותו לצד אחיות "טיפות חלב".

במסגרת התכנית נפתחה בכל "טיפות חלב" בעיר משחקייה מצוידת באביזרי התפתחות, במשחקים ובספרי קריאה המותאמים לצורכי הילדים בגיל הרך. אחיות "טיפות חלב" הדריכו את המחנכות בנושאים מגוונים שיכשירו אותן לתפקידן בקידום המשפחות, כגון התפתחות הילד, התאמת משחק לגיל הילד, בטיחות ומניעת היפגעות בבית ובחצר, תזונת האישה ההרה, התינוק והפעוט, ועוד. לאורך כל השנים עובדות המחנכות לבריאות יד ביד עם האחיות, והן חלק בלתי נפרד מצוות "טיפות חלב". בסקירה של שבע שנות עבודה אינטנסיבית עם המשפחות יוצאות אתיופיה אפשר לראות כי אופי עבודתן של המחנכות לבריאות השתנה בהתאם לצרכים ולסדרי העדיפויות, שכן גם אלה משתנים עם התקדמות המשפחות והיטמעותן בחברה הישראלית.

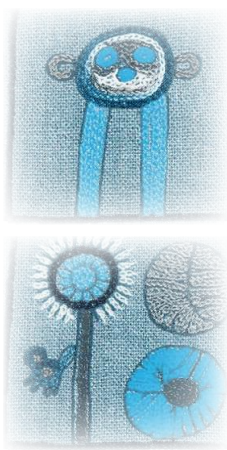
גרייה, משחק וקשר אם-ילד

בתקופה הראשונה התרגום השפתי והתינוך הבין-תרבותי היו צורך מרכזי בעבודת המחנכות. כמו כן, במסגרת איתור הצרכים ראינו חוסר ניכר בידע, ביכולות ובכלים העומדים לרשות ההורים עולי אתיופיה בכל הקשור לשימוש בצעצועים ובמשחקים

השיניים בלכת פלואוריד פעמיים בשנה לכל הילדים יוצאי אתיופיה מגיל תשעה חודשים ועד גיל שש, למניעת עששת. לכת הפלואוריד, שנרכשה על-ידי תכנית פאקט, יוצרת שכבת מגן על שיני הילדים ומפחיתה את הסיכון להתפתחות עששת. לצורך הפעלת התכנית הוכשרו אחיות מכל "טיפות החלב" על-ידי רופא השיניים המחוזי, ובעקבות ההכשרה קיבלו הרשאה מקצועית לביצוע הפעולה. האחיות הן המבצעות בפועל את פעולת המריחה, אך ללא השיווק, החיזור, הזמנת הילדים, מתן הסברים מותאמי תרבות והפחתת חשדנות ההורים, לא הייתה היענות לתכנית.

ידוע שהדרך הטובה ביותר להשפיע על שינוי התנהגות וקידום בריאות היא שילוב של כמה אסטרטגיות. ואכן, אנו רואים היום הפחתה במספר הילדים הזקוקים לטיפול שיניים מורכבים. בשנה האחרונה לא הייתה אף פנייה אחת לקרן צרכים מיוחדים של תכנית פאקט לסיוע בטיפולי שיניים מורכבים, עניין שלצערנו הייתה לו דרישה רבה בשנים קודמות.

ס', פּוּט בן שלוש, סבל מעששת קשה ביותר. האחות והמחנכת לבריאות הפנו את האם לאבחון וטיפול במרפאת השיניים של קופת החולים. האם, שלא הבינה את החשיבות שבטיפול, התעכבה בפנייה. בביורר ובעזרת הסברים תואמי תרבות הבינה המחנכת שהסיבה העיקרית לעיכוב היא חוסר הביטחון של האם בפנייה למרפאת השיניים. בהסכמת האם סייעה לה המחנכת לקבוע תור למרפאה וליוותה את האם ובנה לאבחון אצל רופא השיניים. למשפחה אין ביטוח בריאות משלים, ולכן המחיר של טיפול השיניים הנרחב ושל ההרדמה בזמן הטיפול היה גבוה עד כדי חוסר יכולת של המשפחה לעמוד בו. המחנכת לבריאות פנתה אל "קרן צרכים מיוחדים" של פאקט בבקשה לסייע במימון. ואכן, לאחר שהוגשו כל האישורים הנדרשים (גם בכך היה למחנכת חלק רב), אושר המימון שאפשר לפעוט לקבל את מלוא הטיפול שנזקק לו. גם לטיפול עצמו, שהתבצע מחוץ לעיר עקב היותו טיפול מורכב הדורש הרדמה, התלוותה המחנכת כדי לתמוך באם. להורים וילדי המשפחה ניתנה הדרכה נרחבת על-ידי האחיות והמגשרת בנושא בריאות השן ומניעת עששת, כדי למנוע מצבים דומים בעתיד. האם הייתה אסירת תודה על התמיכה, המסירות והליווי של המחנכת לבריאות שסייעה לה להעניק לבנה את הטיפול הנדרש.

הקשה, רכשה האם משחקים וצעצועים זולים בשוק והיא מקפידה לייחד מזמנה למשחק משותף עם הילדה. בעקבות ההסברים והתמיכה הרבה המשיכה האם להיניק את התינוקת לאורך השנה.

"שיניים מחייכות"

איתרנו עוד נושא הדורש התייחסות מאומצת והוא בריאות השן והתזונה הנבונה. עולי אתיופיה נחשפים בארץ לראשונה למזונות מערביים מעובדים ורוויי סוכרים. בשל הרצון להיקלט בחברה הישראלית, ההורים חשופים לשינויים ניכרים בהרגלי תזונה, ואלה מועצמים עקב לחץ של ילדיהם המבקשים מזונות מתוקים, חטיפים וכדומה. בעקבות השפעות חיצוניות אלה יש נטייה של האימהות שלא להניק באופן מלא, לתת לתינוקות תמ"ל (תרכובת מזון לתינוקות) ושתייה ממותקת, לזנוח את הרגלי האכילה הטובים שהיו להם ולאפשר לילדים הגדולים יותר לקבל חטיפים וממתקים לרוב. במסגרת אבחון הצרכים ראינו ששיעור גבוה בקרב הילדים סובלים מעששת בגיל צעיר מאוד. זו הסיבה להפעלת התכנית "שיניים מחייכות".

במסגרת התכנית, בשלב הראשון ניתנת הדרכה פרטנית וקבוצתית ב"טיפות החלב" על-ידי האחיות והמחנכות לבריאות בתחום התזונה הנבונה ובריאות השן. ההדרכה כוללת הרחבת הידע של ההורים, התנסויות חווייתיות בבישול ובהכנה של אוכל בריא, קידום ההנקה, דרבון לשימור הרגלי בריאות חיוביים שהביאו אתם מאתיופיה, סדנאות חווייתיות בנושא צחצוח שיניים ובריאות השן ועוד.

בשלב השני ניתנה הכשרה לגננות וסייעות בגני ילדים ומעונות בעיר על-ידי תזונאית הלשכה ורופא השיניים המחוזי כדי להכשירן לקידום הנושא והטמעתו בקרב ילדי הגנים והמעונות. התכנית יושמה בגנים ובמעונות והוצגה כטקס יומי של הילדים: צחצוח שיניים מונחה על-ידי הגננת או הסייעת ובתוך כך הקראת סיפור בנושא בריאות השן. בכמה מהגנים, כדי להבטיח המשכיות והטמעה של התכנית, מחנכת לבריאות באה פעם בשבוע כדי לסייע לצוות הגן או המעון במשימה. משובב נפש לראות פעוטות בני שנתיים מצחצחים שיניים יום-יום במעון. התכנית מאפשרת לילדים לחוות צחצוח שיניים נכון ועקבי, ונוסף על כך - הילדים משמשים סוכני שינוי בביתם כאשר הם מביעים את רצונם להמשיך ולצחצח שיניים גם בבית ודורשים את התנאים המתאימים. לפני כשנה נוסף לתכנית עוד נדבך - מריחת

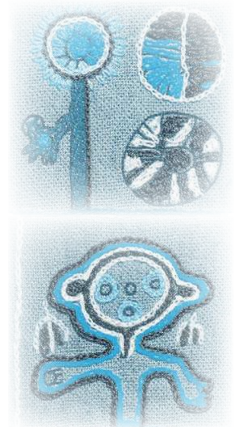
קידום השפה ותקשורת

א', פעוטה הסובלת מעיכוב התפתחותי רב-תחומי, הופנתה על-ידי אחיות "טיפת חלב" לאבחון פרה-רפואי. האם, אם מסיבות של קושי שפתי ואם מסיבות תרבותיות, לא הראתה הבנה של החשיבות והצורך של הילדה בטיפולים פרה-רפואיים ולא שיתפה פעולה בנושא. בגיל שנתיים ושלושה חודשים, בעקבות עיכוב שפתי משמעותי, הופנתה על-ידי קלינאית התקשורת ב"טיפת חלב" לאבחון וטיפול במכון להתפתחות הילד. גם עתה, כבעבר, לא שיתפה האם פעולה ולא נראה שהיא מבינה את מצבה של הילדה. המחנכת לבריאות התמסרה לנושא, ולמרות חוסר ההיענות מצד האם התעקשה ולא ויתרה. הסבירה שוב ושוב, ביצעה ביקורי בית, יזמה שיחות עם האם בשיתוף אחות "טיפת חלב", סייעה למנהלת המעון שבו משולבת הילדה בתרגום שיחה עם האם ועוד. בעקבות זאת שוכנעה האם והחלה לפנות לאבחונים ומעקבים שבכמה מהם היא לוותה על-ידי המחנכת. סדרה של טיפולי תקשורת ורפוי בעיסוק שניתנו לילדה הופסקו באמצע על-ידי האם, מכיוון שיום הטיפול השבועי לא התאים לה, ובמכון לא הבינו את הבעיה. כששמעה זאת המחנכת, היא יצרה קשר עם המכון, הנושא סודר, נקבע יום חלופי, והיום הילדה מקבלת טיפולים פרה-רפואיים על-פי צרכיה והאם מביעה הבנה רבה לעיכוב ההתפתחותי של ילדתה. אין ספק, ללא קשרי האמון שנוצרו עם האם, ההבנה השפתית והתרבותית, והעקשנות וחוסר הויתור של המחנכת, הילדה לא הייתה זוכה לטיפול שנזקקה לו לצורך קידומה ההתפתחותי.

מחנכת לבריאות כדמות תומכת

כפי שנאמר, במהלך השנים הפכה המחנכת לבריאות לחלק בלתי נפרד מצוות "טיפת החלב", וההורים רואים בה דמות מעוררת אמון, אמפטית, בעלת מיומנויות וידע בתחומי בריאות שונים, ובעלת קשר בלתי אמצעי עם הצוות המקצועי ב"טיפת חלב". כמובן, היא מוכרת כדוברת השפה, מבינה את התרבות ואת האמונות הבריאותיות ומשמשת סנגורית של המשפחות. כך, נוסף על כל תפקידיה האחרים, המחנכת היא "כתובת" שההורים פונים אליה בנושאים שהם מבקשים בהם סיוע. מדובר בקשת רחבה מאוד של תחומים - שיתוף באירועי אלימות במשפחה, בבעיות של זוגיות, התלבטויות בקשר להתנהגויות ילדים וגבולות, בקשה לסייע מגורמי רווחה ושירותים אחרים בעיר ועוד. מאחר שהקשר

התפתחות השפה מתחילה מרגע הלידה ונמשכת לאורך שנות החיים הראשונות. להורה תפקיד חשוב ביותר בהתפתחות השפה של התינוק והפעוט. תפקיד ההורה לחשוף את התינוק לגירויים שפתיים ולגירויים אחרים, ובכך לתווך בינו לבין העולם ולקדם את היכולת הוורבלית והתקשורתית של הילד. עניין זה, שהוא מובן מאליו בעולם המערבי, נחשב זר ולא מוכר בתרבות האתיופית. ההדרכה הניתנת על-ידי האחיות נראית להם מוזרה ולא מובנת. אנו נתקלים במקרים רבים של הורים לפעוטות בני שלוש שעדיין אינם מדברים כמצופה מבני גילם, אך לדעת הוריהם הם מדברים מצוין שכן הם מסוגלים לומר שברצונם לאכול, לישון וכיוצא בזה, ועל פי תפיסתם התרבותית זה מספק בהחלט. פערים תרבותיים אלה לא רק שאינם מאפשרים מתן גרייה מתאימה על-ידי ההורים אלא הם גורמים לקושי בשכנוע ההורים לפנות לטיפולים פרה-רפואיים על-פי הצורך. מתוך הכרה בחשיבות הרבה של השפה וכדי לקדם את הנושא לקראת עליית הילד לכיתה א', האחיות והמחנכות לבריאות מספקות לאימהות הדרכות פרטניות וקבוצתיות. ההדרכות עוסקות בחשיבות התפתחותה של השפה ונותנות לאימהות כלים מרגע הלידה למתן גרייה מקדמת, לדיבור עם התינוק (אף שעדיין אינו מבין), להקראת סיפורים ועוד. גם בתחום זה למשחקייה תפקיד חשוב מאוד. במסגרת תכנית פאקט, לאחר בדיקת סינון שמבצעת האחיות, בודקת קלינאית תקשורת ב"טיפת חלב" את הילדים בני העדה שגילם שנתיים וחצי עד שלוש וחצי. מטרת הבדיקה לאבחן את רמת התקשורת והשפה של הילד ואת מידת הצורך שלו בטיפול מקצועי ארוך טווח. היתרון של אבחון זה כפול: עצם השותפות המלאה של המחנכת לבריאות בכל תהליך הבדיקה, משלב הזימון ועד עצם האבחון, מאפשר להסיר חסמים של חוסר אמון וחשדנות של ההורה כלפי קלינאית התקשורת. אם יש צורך בהפניה לטיפול ארוך טווח, המחנכת מלווה את המשפחה ותומכת בה. החשש של ההורים מהטיפול פוחת בזכות ההיכרות שלהם עם קלינאית תקשורת ב"טיפת חלב" שאינה נתפסת כמאיימת. אם יש המלצה לגרייה ממוקדת יותר בבית, ממשיכה המחנכת ומלווה את ההורים ב"טיפת חלב" ובבית ומסייעת להם ליישם את ההמלצות בפעילויות שיקדמו את השפה והתקשורת.

סיכום

שיתוף הפעולה של אחיות "טיפות החלב" עם תכנית PACT מסייע להציע את הטיפול המניעתי בתינוקות ובפעוטות בני העדה האתיופית בעיר לוד קדימה, והעבודה עוד רבה. כדי להצליח לקדם את הילדים והמשפחות חשוב להתאים בכל אוכלוסייה את הטיפול לצרכים, למגבלות ולגורמי הסיכון השונים. שילוב מקצועיותן של האחיות עם מיומנויות הגישור והתקשורת של המחנכות לבריאות, המכירות את השפה, וחשוב אף יותר - את התרבות האתיופית, הוא מתכון מנצח לקידום האוכלוסייה ולמימוש מלא הפוטנציאל של הילדים והוריהם. הערכה רבה ותודות מעומק הלב שלוחות למחנכות לבריאות, העושות מלאכתן נאמנה יום-יום, ולאחיות "טיפות החלב" בעיר לוד, המתמודדות עם האתגרים הרבים לאורך השנים.

אנו מבקשים לנצל הזדמנות זו כדי להודות על שיתופי הפעולה הנפלאים לאורך השנים עם מנהלי התכנית ברמה היישובית והארצית, ולאנשי "יד רחל" העושים עבודת קודש לקידום עולי אתיופיה ומאחלים המשך עבודה משותפת בעתיד.

עם המחנכת משולל עכבות הנובעות מקשיי שפה ומפערי תרבות (עכבות שעלולות להיות בקשר עם אנשי מקצוע אחרים), הפתיחות רבה, והיא מאפשרת לאמוד את הצרכים של המשפחה ולהיענות להם. בכל מקרה כזה מתקיים דיון של המחנכת עם אחיות "טיפות החלב", וביחד הן משקיעות מאמצים רבים כדי לסייע לאותן משפחות, לתווך בעבורן ולשפר את מצבן למען קידום עתידם של הילדים.

המחנכות לבריאות חשות בתפקידן סיפוק רב והעצמה אישית. בשיחה אֶתן, אמרו המחנכות: "בעבודה ב'טיפות חלב' למדתי הרבה דברים, התפקיד העצים אותי מאוד והוא תורם לי רבות גם בחיי האישיים"; "הם רואים בי מישהי משלהם שיכולה להבין אותם. למדתי כמה הגישור הבין-תרבותי חשוב"; "אני מרגישה כל יום שאני עוזרת, מחוברת ותורמת. זה לא תפקיד פשוט ולעֶתים אני גם מיואשת, אך כשמצליחה לעזור ולקדם - זה נורא משמח אותי".

ב/אם יחידה לחמישה ילדים, נתונה במצב כלכלי קשה ביותר, והיא מתקשה לספק את צרכי הילדים הן בתחום החומרי והן בתחום הרגשי-התפתחותי. שני הילדים הגדולים הוצאו לפנימיות בהתערבות רשויות הרווחה. כחודשיים לאחר לידת הבן הרביעי, הרתה שוב מבן זוג מזדמן. את מעקב ההיריון ביצעה ב"טיפות חלב", וצוות האחיות והמחנכת לבריאות תמכו בה, הדריכו אותה ועקבו אחריה לאורך הדרך בשיתוף עם גורמי הרווחה. בכל קושי שעלה, המחנכת לבריאות הייתה הכתובת שאליה פנתה האישה. כך היה גם ביום שהגיעה ל"טיפות החלב" במצב של ירידת מים, בליווי כל ילדיה, לא הבינה את הדחפיות וטענה שאינה יכולה לנסוע לבית החולים מאחר שאין מי שישמור על ילדיה. מאמצים כבירים של האחיות והמחנכת שכנעו את האישה לנסוע מיד לחדר לידה; בה בעת הועבר המידע לעובדת הסוציאלית, ובשיתוף פעולה אֶתה נמצא הפתרון שאפשר לאישה ללדת את ילדתה החמישית ברוגע יחסי. עם הגיעה הביתה המשיכה המחנכת לספק לאם ליווי צמוד - בביקורי בית, בסיוע בהתמודדות עם גורמי קהילה שונים, ובמתן הדרכה לקידום התפקיד ההורי בהיבטיו השונים. מאמצי שכנע עקשניים של האחיות, בסיוע צמוד של המחנכת, הובילו את האישה להסכים לקבל התקן תוך-רחמי, הישג שמאפשר היום לבי' להקדיש את היכולות שלה, המוגבלות גם כך, לילדיה, ללא חשש מהיריון נוסף. בתהליך הליווי של משפחה זו, למחנכת לבריאות יש תפקיד מרכזי ומשמעותי ביותר לאורך כל הדרך.

תכנית "אור" באשקלון - בדגש שפה

מחקרים רבים מראים כי השנים הראשונות בחייו של הילד הן תקופה מכרעת להתפתחותו, על כן יש חשיבות גדולה להתערבות מוקדמת המותאמת לצרכיו בגיל הרך

מחקרים רבים מראים כי השנים הראשונות בחייו של הילד הן תקופה מכרעת להתפתחותו, על כן יש חשיבות גדולה להתערבות מוקדמת המותאמת לצרכיו בגיל הרך. מכאן ברור כי לאיכות העבודה החינוכית, למעורבות ההורים והמחנכים בתהליך החינוכי של הילד וכן לחוויית הרגשיות, החברתיות והקוגניטיביות המזומנות לו יש השפעה מכרעת על התפתחותו הרגשית והחברתית ועל התפתחות כישוריו והישגיו הלימודיים. עובדה זו נכונה בקשר לכל ילד, אך היא נכונה עוד יותר כאשר מדובר באוכלוסיית הילדים יוצאי אתיופיה.

בינואר 2006 הוגש ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך דוח מדעי המסכם מחקר שערכה ד"ר מיכל שני מהפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה. המחקר עוסק ברכישת השפה הכתובה בקרב ילדי העדה האתיופית בישראל (ובתוך כך גם בהיבטים אורייניים-סביבתיים של רכישת השפה). ההחלטה לערוך מחקר זה בקרב ילדים ממוצא אתיופי התקבלה עקב דיווחי האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה ונתונים סטטיסטיים שונים של משרד החינוך, נתונים שלפיהם ילדים ממוצא אתיופי נתונים בסיכון להתפתחות קשיים ברכישת מיומנויות קריאה וכתביה ובתפקוד הלימודי בכלל מילדות מוקדמת ועד בגרות. מהמחקר עולה כי לילדי העדה האתיופית יש חסכים מובהקים בידע האורייני-הסביבתי בכל שכבות הגיל שנבדקו (גן עד כיתה ו'), רמת הידע שלהם בפתרון בעיות מורכבות, הידע האורייני-הסביבתי שלהם וכמה מהכישורים הלשוניים שלהם נמוכים מאלה של בני גילם שאינם בני העדה האתיופית.

הסיבה לפער נעוצה באפיונים האורייניים-תרבותיים של בני העדה האתיופית עצמה: תרבות אוראלית (כלומר, מושתתת על השפה המדוברת), העברה מצומצמת של שפת האם לילדים, שכיחות נמוכה של הורים דוברי עברית על בורייה, מיעוט הורים הקוראים וכותבים בשתי השפות ואוריינטציה שונה בכל הקשור

במבט ראשון, קבוצת הילדים שקידמה את פניה של משלחת המבקרים בגן "דליה" לא נבדלה מכל קבוצת ילדים המעלה הצגה בגן. הילדים הנרגשים המחיזו בעזרת אביזרים את עלילת הספר "הבית של מיץ פטל".

ואולם בדיקה נוספת תגלה כי מרבית השחקנים שניצבו לפני חברי המשלחת והציגו בביטחון את הדיאלוג הסיפורי נמנעו בעבר מדיבור במסגרת הגן, התקשו להאזין לסיפור מתחילתו ועד סופו, לשחזר את עלילתו ולהבין את תוכנו.

רובם הכירו את הספר לראשונה במסגרת תכנית התערבות ותגבור בתחום השפה והאוריינות "תכנית אור", הפועלת בגני ילדים בעיר אשקלון משנת 2007 בשיתוף פעולה של אגף שח"ר במשרד החינוך עם פרויקט פאקט.

במסגרת התכנית פותחו דרכים לתגבר ילדים מהקהילה האתיופית בצד ישראלים ותיקים בתחומי השפה והאוריינות, מתוך שיתוף מעצים של הורים וקשר הדוק עם תרבות המוצא.

נועה גורי-גוברמן

נועה גורי-גוברמן, רכזת ארצית, תכנית "אור"

יעדים

יעדי התכנית תואמים את היעדים המוצגים בתכנית "תשתית לקראת קריאה וכתיבה" שפיתחו האגף לתכנון תכניות לימודים והאגף לחינוך קדם-יסודי, והם מחולקים לשלושה תחומים עיקריים: * נראה שמפורטים פה ארבעה תחומים.

כשירות לשונית

- ♦ הילדים יוכלו להתבטא בשטף במשפטים מורכבים.
- ♦ הילדים ירחיבו את אוצר המילים שלהם - שמות, פעלים ותארים מסביבתם הקרובה והרחוקה.
- ♦ הילדים ישלטו בנטייה הסדירה של שמות עצם, פעלים, תארים ומילות יחס.
- ♦ הילדים יהיו בעלי כישורי שיח ברמה התואמת את גילם, הם ישתתפו בשיחה במצבים מובנים וחופשיים; הם יוכלו לתאר אירוע תיאור רצוף, שוטף ומובן לשומע, בלא צורך בשאלות מנחות מרובות.

מכוונות לספר

- ♦ הילדים יכירו ספרות לילדים ואת לשון הספר.
- ♦ הילדים יאהבו להאזין לספרים וישאבו מן הספרים מטען תרבותי וידע עולם.
- ♦ הילדים יתמצאו בספר ובמוסכמות הכתב.
- ♦ הילדים יפתחו העדפה מובחנת לספרים אהובים.
- ♦ הילדים יוכלו לענות על שאלות הקשורות לתוכן ולתמונות של ספר הילדים ולספר עלילה של ספר.

מיומנויות אלף-ביתיות וראשית קריאה וכתיבה

הילדים יבינו את עקרון האלף-בית ויהיו ערים לצלילי השפה, יכירו אותיות בשמן, בצורתן ובצלילים שהן מייצגות.

מיומנויות מתמטיות

מקצת הפעילויות יתמקדו בפיתוח ספירה, מנייה, התאמת כמות לספרה, זיהוי ושיום ספרות, מספר עוקב, ציר המספרים וחלק חלק שלם.

דרכי פעולה

ילדים מהקהילה האתיופית פועלים בקבוצות מעורבות, עד ארבעה ילדים בכל קבוצה, בהנחיית מתגברת בעלת הכשרה אקדמית וניסיון בתחום החינוך בגיל הרך.

הפעילות נעשית בגן פעמיים בשבוע ונמשכת כשעה. תכנית האוריינות, שנבנתה בשנת 2007 בשיתוף פעולה של אגף שח"ר במשרד החינוך ופרויקט פאקט ג'וינט, התבססה על כמה עקרונות:

לחשיבות של רכישת השפה העברית ולמשמעותה של הצלחה בחברה הישראלית.

אחד הגורמים הקשורים להתפתחות אוריינית בקרב עולים הוא מידת נגישותם לחומר כתוב בשפה הראשונה שלהם - שפת האם. בד בבד נמצא במחקרים כי לחוויות הביתיות המספקות הזדמנות לפגוש טקסטים שונים יש תפקיד מכריע בהתפתחות השפה שבאמצעותה מתפתחים הכישורים האורייניים. החומר הכתוב אינו נפוץ בקרב העולים מאתיופיה (בין השאר מאחר שהתרבות והמסורת שממנה הגיעו היו מושתתות, כאמור, על השפה המדוברת), ולכן מצופה שרמת האוריינות הכתובה בבתי משפחות שעלו מאתיופיה תהיה נמוכה.

תכנית אור-אוריינות היא מיזם משותף של אגף שח"ר במשרד החינוך ופרויקט פאקט. המטרה - לפתח תכנית מערכתית בתוך המערכת הגנית, בשיתוף פעולה מלא של צוות הגן, במסגרת תכנית העבודה הסדירה בגן ולא כיחידה נפרדת.

התכנית פועלת מתוך ההנחה שלא די בהתערבויות ממוקדות לשיפור מיומנויות ספציפיות ושדרושה התערבות מעמיקה, המבססת כישורי יסוד טובים בתחום האוריינות הכתובה והדבורה, כישורים שילוו את הילד לאורך שנותיו בבית הספר. התערבות כזאת מחייבת פעולה ישירה בקרב הילדים, הדרכה של הצוות החינוכי ושל ההורים מתוך ראייה רב-תרבותית הנעזרת במנהגים של ארץ המוצא, כגון מסורת של סיפור בעל פה, בצד חשיפה של ההורים לתכנית החינוכית הנהוגה בגני הילדים בעירם.

מטרות התכנית

תכנית תגבור האוריינות בגני הילדים שואפת לתגבר את הילדים בכל התפקודים האורייניים על כל מאפייניהם, כפי שהם באים לידי ביטוי בשפה הדבורה ובשפה הכתובה.

- ♦ היכרות עם עקרונות השפה הכתובה והדבורה. כדי שהילד יכיר את מרב העקרונות של השפה הכתובה והדבורה, ויתקדם ביכולתו להפיק ולצרוך שפה עשירה, מורכבת ומדויקת יותר, עליו לעסוק בה במישורים השונים - שיח, קריאת ספרים ומשחק סוציו-דרמטי, משחקי תנועה ומשחקים מובנים.

- ♦ עבודה בקבוצות הטרוגניות מבחינה תרבותית. העבודה בקבוצה, כאשר היא מזמנת אינטראקציות משמעותיות בין הילדים, מלמדת את הילדים אוריינות בהקשר חברתי וככלי לתקשורת.

עברו בעקבות התכנית: "לפני שהתחלתי לעבוד במסגרת פאקט עם המתגברת והמגשרת לא ידעתי איך להתמודד עם השינוי באוכלוסיית הגן שלי. מספר ילדי הקהילה הלך ועלה משנה לשנה ואני לא קיבלתי כלים לעבוד אִתם. התסכול עקב קשיי התקשורת והפערים התרבותיים הלך וגבר והיה הדדי - של ההורים ושלי. במסגרת הפעילות עם ההורים, הציעו לי המתגברת והמגשרת להפעיל הורים בגן בפעילויות עם הילדים ולשלב זאת עם הנושא הנלמד בגן. לקראת הפעילות בגן בנושא 'הגינה' הציעה המגשרת להורים שעסקו בחקלאות באתיופיה לבוא לגן ולסייע, וע', אביו של ב', התנדב לפעילות. אני התרגשתי עד דמעות לראות את האב, שעד אותו יום כמעט שלא עבר את שער הגן, מפעיל את קבוצת הילדים ומסביר בשטף את עקרונות הזריעה ומספר על החקלאות בכפרו. ב' עמד ליד אביו ומעיניו ניבטה גאווה שקטה באביו.

בעקבות הפעילות בגן וההשתלמויות המקצועיות שקיבלתי במסגרת התכנית, נחשפה לפניי התרבות האתיופית ולמדתי להתמודד עם עמדותיי ולבנות עם ההורים מערכת יחסים הרואה בהם שותפים ותורמים ולא רק אוכלוסייה מוחלשת."

במשך שלוש השנים האחרונות למדנו רבות הן מההצלחות והן מהקשיים. אנו ערים לחשיבות של עבודה בקבוצה קטנה וחשיפה של ילדים שאינם מורגלים להקראה יומית של ספר ליצירות ספרותיות טובות.

◆ הגננות מציינות כי העבודה בקבוצה קטנה מאפשרת שיח חופשי; הילד יכול לדבר, לבטא את עצמו ולחלוק עם חבריו חוויות משותפות. ילדים שלא דיברו או השתתפו בשיח הגני מראים היום ביטחון רב יותר ויכולת הבעה שלא נראתה בעבר.

◆ על פי דיווח הגננות, פיתוח השליטה וההיכרות עם יצירות הובילו גם לשיפור רב בתחושת היכולת והביטחון העצמי של הילדים המשתתפים.

◆ למדנו כי למרות המורכבות הכרוכה בגיוס ההורים לתכנית, כאשר החשיבות העצומה של מעורבות ההורים מחלחלת לשטח - הגננות מדווחות בהתרגשות רבה על ההיכרות המרתקת שלהן עם התרבות האתיופית וההורים מגלים עניין רב בהיכרות עם תכנית הלימודים בגן. למדנו להיזהר ממשפטים כגון "הם בטח לא יגיעו"; למדנו כי כאשר צוות נחוש של גננות, מגשרות ומתגברות בונה תכנית המכבדת ומעצימה את ההורים - הם באים, וכולנו זוכים לחוויה של לימוד הדדי.

א. שיתוף פעולה מרבי בין הגננת מנהלת הגן ובין

המתגברות מצוות התכנית, מתוך הבנה שהגננת היא אשת המקצוע העיקרית האחראית להתפתחותו של הילד. מתגברות התכנית בונות עם הגננת תכנית התערבות לכל ילד. התכנית מופעלת הן במסגרת הפעילות השבועית בקבוצת התגבור והן בפעילות הסדירה בגן. הגננות מעידות על שינוי של ממש המתחולל בקרב הילדים עקב העבודה בקבוצה קטנה. לִעֲתִים הגננת מצטרפת לפעילות הקבוצה עם המתגברת, והיא מגלה בהתרגשות ילד או ילדה שהתנהגותם שונה תכלית השינוי מההתנהגות המכונסת האופיינית להם בגן. העבודה השוטפת של המתגברת והגננת מובילה להכללת השינוי בהתנהגותו של הילד בעבודה הסדירה בגן, כפי שעולה מהתיאור הזה: א' בן 4, הוריו פרודים, אביו נושא עונש מאסר בגין אלימות. בתחילת השנה היה א' ילד מסוגר, מופנם ולא הרבה לדבר. אחותו, הבוגרת ממנו בשנה, נמצאת עמו בגן וא' נצמד אליה ונמנע לחלוטין מקשר עם חבריו לקבוצה ועם צוות הגן. פניות אליו ובקשות להשתתף בסדר היום בגן - משחק, מפגש וכיוצא בזה - נענו בבכי ובהתנגדות. אט אט נפתח א' והחל להתעניין במה שקורה סביבו. הגננת ר' מעידה כי עיקר השיפור של א' ניכר בעקבות תכנית האוריינות של PACT - העבודה הפרטנית אפשרה לו להרגיש בטוח ומוגן, התפתחות השפה שלו השתפרה בהדרגה (עדיין יש לו בעיית הגייה, אך היא אינה מפריעה לו להשתתף בפעילות החינוכית). היום א' מפגין ביטחון ותחושת מסוגלות עצמית, גאה בעצמו, מדקלם בצורה נכונה, משתתף בפעילויות ורוצה להיות המוביל בהצגת דמויות מהספר.

ב. שילוב הורי הילדים בתכנית בדרכים מגוונות,

בהן דרכים המזמנות להורים אפשרות להפגין ידע ותחומי מיומנות מיוחדים להם ובתוך כך לחשוף את ילדי הגן לתרבות האתיופית. הם עושים זאת בהעברת פעילויות לילדי הגן בתחומי ידע שונים, כגון אפייה, יצירת כלי חמר, הצגת לבוש, עזרה בהקמת גינה, מוזיקה ועוד. שילוב ההורים סיפק להורים חוויה מעצימה, בד בבד עם קשירת יחסי אמון עם צוות הגן והתכנית, יחסים ששימשו בסיס לקבלת הדרכה בנושאים שהיו פחות מוכרים להורים, כגון תכניות להקניית ראשית הקריאה והכתיבה בגן הילדים.

הפעילות עם ההורים נעשתה בשיתוף הדוק עם צוות המגשרות מטעם פאקט.

דברי הגננת ב' מדגימים היטב את התהליך שהגננות

סיפור הצלחה בקשר עם הקהילה האתיופית

מרכזי גרייה והשאלת משחקים וספרים להורים ולילדים עד גיל 3 במסגרת פרויקט PACT נתניה

טלי פוגל
אירית אנגלנדר

בחסות פרויקט PACT לבני העדה האתיופית הופעלו בשבע השנים האחרונות מרכזי גרייה מקדמת והשאלה של משחקים וספרים ב"טיפות חלב" ובמתנ"סים בחמש שכונות בנתניה.

תכנית הפעילות וההשאלה היא פרי יוזמה ופיתוח של הצוות הרב-מקצועי ב-PACT, של המרפאה בעיסוק טלי פוגל ושל קלינאית התקשורת אירית אנגלנדר, שתיהן בעלות ניסיון של יותר מעשור ובכלל זה כשבע שנות ניסיון ספציפי עם בני העדה. התכנית אף שימשה מודל ועוררה התעניינות רבה בעוד ערים שפרויקט PACT פועל בהן.

מרכזי הגרייה, ההשאלה והפעילות הם מוקד משיכה עבור הורים וילדיהם. אלה צורכים את השירות באינטנסיביות ומאפשרים לצוות המקצועי להכיר את הילדים, לקדםם ולהעשירם, בד בבד עם ליווי והדרכה מקצועית של ההורים.

יעדי התכנית

- ♦ מתן גרייה מקדמת וליווי התפתחותי - חיזוק מיומנויות מוטוריות, קוגניטיביות ושפתיות.
- ♦ הדרכה, העשרה והקניית ידע, מיומנויות וכלים מעשיים להורים לקידום ילדם במהלך הפעילות ובבית.
- ♦ השאלת ספרים ומשחקים בליווי הדרכה מקצועית ואישית - גם לאחים הבוגרים.
- ♦ איתור משפחות חלשות ומשפחות שיש להן קשיי נגישות ועידודן להשתתף בפעילויות; מתן הדרכה מקצועית וליווי התפתחותי בבית המשפחה על-פי הצורך.
- ♦ טיפוח קריאה וזיקה לספרים ולשפה הכתובה.
- ♦ חשיפת הילדים וההורים לנושאים נלמדים ולפעילות בגני הילדים כהכנה למסגרת חינוכית.
- ♦ עידוד תקשורת, אינטראקציה וטיפוח הקשר הבין-אישי הורה-ילד וילד-ילד.

רצינון התכנית הוא קידום ילדים בגיל הרך, העשרה וצמצום פערים התפתחותיים מתוך חיזוק תפקידו של ההורה במשחק עם הילד. תכנית מניעה כזאת, המתחילה בגיל הניקות, חוסכת מהמשפחה, מהקהילה וממערכת החינוך והבריאות התערבויות עתידיות.

התכנית מיועדת **להורים וילדים בגיל לידה עד שלוש שנים שאינם במסגרת חינוכית**. לרוב ילדים אלו אינם נחשפים למשחקים ולספרים בביתם, ועל כן מתפתחים אצלם חסכים ובהתפתחותם נוצרים פערים לעומת ילדים במעונות ובמשפחתונים. התכנית מבוססת על הדרכות, השאלות ופעילויות שבועיות פרטניות ו/או קבוצתיות, ולהורה תפקיד מרכזי במשחק עם הילד וביישום בבית. בצוות המקצועי מרפאה בעיסוק, קלינאית תקשורת וכן מגשרת, בת העדה - לגישור שפתי ותרבותי ולתרגום תכנים להורים שאינם שולטים דיים בשפה.

מנחות מקצועיות:

טלי פוגל, מרפאה בעיסוק

אירית אנגלנדר, קלינאית

תקשורת

ספריית השאלה:

משפחה המשתתפת בפעילות מקבלת "תיק ספר" ושואלת בכל מפגש ספרים ומשחקים עבור הילד ואחיו הגדולים. ההשאלה מלווה בהדרכה מקצועית, בליווי ובמעקב אישי, כדי לאפשר להורים למצות את הגלום במשחק ובספר מבחינת הילד ויכולותיו. תהליך ההשאלה מוצלח ביותר! ההורים שותפים לבחירת הספר והמשחק והם משתפים בחוויית המשחק בבית.

ואלה כמה מן ההצלחות במהלך שנות הפעילות:

- ◆ מאות משחקים וספרים הושאלו למשפחות, והילדים השתמשו בהם על בסיס יומיומי - שיחקו, קראו ולמדו.
- ◆ אצל הילדים - באופן אינדיווידואלי אפשר לראות התפתחות בכישורי המשחק והלמידה, בשפה ובתקשורת הבין-אישית, ברמת הקשב והריכוז, ביכולות המוטוריות ועוד.
- ◆ אצל ההורים/המלווים - קבלת אחריות והשתתפות בהתפתחות הילד ובהעשרתו, מעורבות גדולה יותר ברמת התקשורת והתיווך במשחק/סיפור, הפנמה של ידע התפתחותי ויישום בבית, פתיחות רבה יותר לאנשי מקצוע טיפוליים.
- ◆ כ-80 בתי אב פעילים בחודש וכ-200 בשנה! זהו נוסף על מעגלי ההשפעה הרחבים יותר שהפעילות בקהילה מגיעה אליהם (בן הזוג, אחים בגרים, קרובי משפחה, שכנים וכדומה).
- ◆ מתוך כלל הילדים הפעילים בשנה (ללא מסגרת חינוכית) יש בעלי קשיי התפתחות; אלה מאותרים ומקבלים מענה מקצועי שלא היו מקבלים אלמלא כן.
- ◆ מתוך כלל המשפחות הפעילות בשנה יש שהן בעלות צרכים נוספים; אלה מאותרות ומקושרות לגורמים טיפוליים רלוונטיים (כגון לשכות הרווחה, תורמים קהילתיים ועוד).

מבט לעתיד

אנו עדות לצרכים הרבים - מצד אחד, ולשפע האמצעים שיכולים להינתן - מצד שני. אנו רואות חשיבות עצומה - אנושית, ערכית וחברתית - בהמשך הפעילויות וההשאלה המודרכת, מתוך שאיפה שהם יגדלו, יתרחבו וייתנו מענה לאוכלוסיית העדה האתיופית ולאוכלוסיות אחרות המתקשות לצרוך את השירותים הקהילתיים (כגון ספריות ומשחקיות בתשלום).

- ◆ פיתוח מודעות בקרב ההורים והרגלי צריכה של השירותים הניתנים לקהילה (ספריות, משחקיות ומרכזי השאלה).
- ◆ איתור ילדים שיש להם קשיים תפקודיים והפנייתם לגורם טיפולי (מדובר בילדים שאינם במסגרת חינוכית ועל כן אינם מאותרים בגיל מוקדם אלא בפעילות זו).

תיאור הפעילות

הפעילות הקבוצתית מחולקת לפי קבוצות גיל, והיא מתקיימת אחת לשבוע במשך כשעתיים לאורך השנה כולה. בכל קבוצה עד עשרה הורים וילדים.

קבוצות מגיל לידה עד שנה - ליווי התפתחותי:

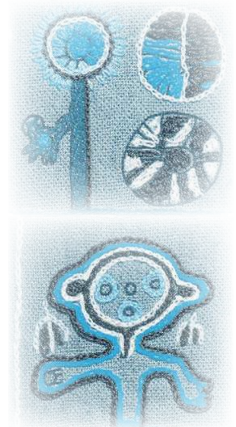
הפעילות מאופיינת במשחקים חופשיים ומובנים הורה-ילד, בהדרכה בנושא הקשור בשלבי התפתחות ובתחומי התפתחות שונים (כגון מוטוריקה, תפיסה, תקשורת, מגע), בריכוז ובהפעלה במוזיקה ותנועה.

קבוצות של בני שנה-שנתיים ובני שנתיים-שלוש:

בכל פעילות יש נושא מרכזי, כגון בעלי חיים, חגים, עונות השנה, כלי תחבורה. הנושא בא לידי ביטוי בפינות משחק ויצירה, בהפעלה בתנועה, בשירה ובמוזיקה. מושם דגש על שילוב אלמנטים תרבותיים בפעילות ועידוד תקשורת הורה-ילד בשפה האמהרית. בפינות ההפעלה הילד וההורה נחשפים למשחקים, לעבודות יצירה וספרים, לאינטראקציה עם ילדים והורים אחרים ולדרישה למיומנויות שונות (פיתוח מוטוריקה עדינה וגסה, תפיסה חזותית, העשרת אוצר המילים והמושגים, הבנת הוראות, הבנת סיפור ועוד). ההורים מונחים כיצד לעבוד בפינות המשחק; הפעילויות כולן מתבצעות בשיתוף פעולה מלא של ההורה ו/או המבוגר השומר על הילד, כדוגמת סבתא או דודה - הם המפעילים העיקריים של הילדים. במהלך הפעילות ניתנת להורים הדרכה בנושאים שונים, כגון חשיבות המשחק עם הילד, קידום הדיבור והשפה, חשיבות התנסויות סנסו-מוטוריות, חשיבות הצבת גבולות ועוד.

בסוף המפגש מתאספים כולם להפעלה משותפת במוזיקה ותנועה.

חשוב לציין כי כאשר אחות טיפת חלב או מגשרת מאתרת בקבוצה ילד או הורה הזקוקים להדרכה פרטנית ו/או לאיתור והפניה לטיפול במכון להתפתחות הילד, הם מוזמנים למפגשים פרטניים - לפי הצורך האישי של כל ילד ומשפחתו.

יעילותו ומורכבותו של גישור תרבותי

לגישור תרבותי תפקיד חשוב ביותר בתהליך הסתגלותם של מהגרים/עולים חדשים* והשתלבותם בחברה מארחת או קולטת. הגישור, כשמו, יוצר גשר להבנה במפגש הבין-תרבותי בין מהגרים / עולים חדשים לנציגי החברה המארחת. מפגש בין-תרבותי הוא לא רק כניסה לעולם של נורמות, מסגרות, שיטות התמודדות וקודים שאינם מוכרים, אלא גם מפגש עם אנשים חיים בתוך תרבות זו ומייצגים אותה כלפי העולים. במעבר הבין-תרבותי מתעוררות אי-הבנות בתחומים שונים בין המהגר לנציגי החברה הקולטת, וככל שהשוני התרבותי ביניהם גדול יותר, כך ירבו אי-ההבנות בין הצדדים. העלייה מאתיופיה היא דוגמה בולטת לכך.

ממזיה זרה

בקונפליקטים ובניית גשר של הבנה הדדית. הגישור מאפשר חיבור של אוכלוסיית המהגרים לחברה החדשה על-ידי הקניה שיטתית של ידע, מידע ומיומנויות התנהגותיות שהולמים את הזרם המרכזי בחברה.

עם זאת, בדרכו של המגשר התרבותי למלא את משימתו בעילות יש גם מכשולים ומלכודות. המכשולים והמלכודות יכולים לבוא לידי ביטוי בכמה אופנים:

◆ מגשר תרבותי חי למעשה בין שני עולמות: בעיני המהגרים הוא יכול להיתפס כשייך לחברה המארחת, מי שאין לו קושי בהתקשרות עם החברה המארחת. על-פי תפיסתם, המגשר הפך להיות אדם לבן בסגנון חייו ובמחשבותיו ולכן הוא לא שייך להם. ואולם נציגי החברה המארחת עשויים שלא לקבל אותו כאחד משלהם. המגשר מרגיש בדידות שעלולה לפגוע במוטיבציה שלו. הוא עומד למבחן מתמיד של העולים: אם הוא פותר את בעיותיהם, הם עשויים לקבל אותו כאחד משלהם, אם לא - הוא לא משלהם. סיטואציה זו עלולה לגרום לבלבול מחשבתי אצל המגשר. יתרה מזו, היא אף עלולה לגרום לחוסר נאמנות של המגשר לתפקידו.

◆ המגשר נתפס כ"כול יכול": העולים החדשים עלולים לראות במגשר מי שיכול וחייב לפתור את כל הבעיות העומדות לפניהם. לעתים גם המגשר עצמו מרגיש שהוא "כול יכול" לסייע לעולים החדשים בכל בעיה, וכאשר הוא לא מצליח - הוא חש אכזבה גדולה, תסכול ואף כישלון.

◆ מגשרים רבים נפלים בפח של הגנה יתרה על בני קהילתם. בפעולה של הגנה יתרה על בני הקהילה

תהליך הגירה מחייב שבירה והתנתקות מחד גיסא, ולמידה והסתגלות למציאות החברתית החדשה מאידך גיסא. לעולי אתיופיה תהליך זה קשה במיוחד, בשל השונות התרבותית העצומה בין אורח חייהם הקודם לאורח חייהם החדש. השינוי חריף ביותר - מאורח חיים כפרי במדינה מתפתחת להשתלבות בחברה מערבית מודרנית, על כל המשתמע מזה.

עם המעבר לישראל התפרקו המסגרות החברתיות המסורתיות. קשיי ההסתגלות של עולי אתיופיה נובעים בעיקר מקושי בתפיסת המציאות הכוללת של החברה הישראלית ובתפיסת התנהגותם בתוך מציאות זו. תפיסת המציאות החדשה ופירושה בהתאם למסגרת המושגית התרבותית יוצרת אצלם אי-הבנה. מה שחשוב בתרבות אחת עלול להתפרש כלא חשוב בתרבות אחרת.

כדי להקל על עולי אתיופיה ולסייע להם להשתלב בחברה הישראלית, יש היום מספר לא מבוטל של **מגשרים תרבותיים** בתחומים שונים, כגון חינוך, בריאות ורווחה. בפרויקט PACT מועסקים מגשרים הממלאים תפקיד חיוני בקידום אוכלוסיית עולי אתיופיה.

מגשר תרבותי המסוגל לצמצם את ההבדלים בין המהגר לחברה הקולטת יוצר הבנה בין-תרבותית. מגשר תרבותי מגשר בין אינדיווידואלים, קבוצות וארגונים. תפקיד הגישור התרבותי משתנה בהתאם למטרות - מאיסוף מידע ומחקר לשם קידום תכניות המתאימות לאוכלוסיית העולים ועד להתערבות

* מהגרים ועולים חדשים - שני המונחים במאמר מתייחסים לאותה אוכלוסייה.

ברצוני להציג כמה דוגמאות להצלחות בעבודתם היומיומית של מגשרים ומגשרות עם עולים ועם אנשי מקצוע שונים.

◆ מדובר באירוע של קונפליקט עקב אי-הבנה בין גננת בגן לבין אב מבני הקהילה. בנו של האב, בן שלוש, אותר בשלב מוקדם בגן כילד עם בעיות רגשיות המתבטאות, בין היתר, במופנמות, בחוסר ביטחון ובקושי להתחבר עם שאר הילדים בגן. הגננת הזמינה את האב והסבירה לו שהיא ממליצה שהילד ישתתף בחוג דרמה כדי לרכוש ביטחון ופתיחות. האב הסכים וחתם על-פי המתבקש ואף הביע את רצונו להשתתף בחוג הדרכה להורים. ראוי לציין שלא נאמר לאב כי מדובר בטיפול רגשי אלא בחוג דרמה. הילד השתתף בטיפול רגשי במשך שנה אחת. בשנה השנייה, בהיותו בן ארבע, שוב התקשרה הגננת אל האב ואמרה שהיא ממליצה שהבן ימשיך להיות בטיפול רגשי כמו בשנה שעברה. כששמע האב שמדובר בטיפול, הוא נדהם ואף כעס מאוד על הגננת, עד כדי כך שאיים לפגוע בה. לדבריו, הבן שלו "בסדר גמור" וחכם ולא צריך טיפול. הגננת נלחצה ומיהרה להתקשר אל המגשרת. היא סיפרה לה על האירוע ושהאב כועס ומאיים עליה. המגשרת לא הסתפקה בשיחת הטלפון עם הגננת וקבעה אֶתה שיחה לבירור מעמיק של העניין. אחרי ששמעה את גרסת הגננת, הזמינה המגשרת את האב לשיחה. האב סיפר לה שבשנה שעברה החתימו אותו על הסכמה שבנו ישתתף בחוג דרמה ולא נאמר לו דבר על טיפול. הוא טען שבנו חכם ולא טיפש. המגשרת הרגיעה את האב והסבירה לו ברגישות את מהות

או הזדהות יתרה אֶתם המגשר אינו יכול לייצג נכונה את הבעיה האמתית שלהם כלפי נתני שירותים. ההגנה היתרה נובעת מהצורך של המגשר להימנע מסיטואציה מביכה כאשר עולים נושאים הנתפסים כאינטימיים או פרימיטיביים בעיני החברה המארחת. בנקיטת הגנה יתרה המגשר יוצר מסר מעוות ואי-הבנה בין הצדדים.

◆ המגשר נדרש להפעיל מיומנויות רגשיות-פסיכולוגיות בהתמודדות עם כעסים שעלולים להפנות אליו שני הצדדים. במצב כזה המגשר עשוי לבחור בצעד קל, צר או פשטני מאוד בהתמודדות עם הקונפליקטים. נוסף על קונפליקטים בין הצדדים, עשויים להתעורר קונפליקטים בין בני זוג בעניינים הקשורים לטיפול בילדיהם. למשל, בשעה שמתגלה אצל הילד בעיה התפתחותית, הורה אחד עלול להתנגד לסוג הטיפול המוצע לילד. תפקיד המגשר במצב של קונפליקט בין ההורים מסובך, והוא דורש סבלנות רבה, אמפתיה והבנה. יתרה מזו, קרה שהמגשר פיתח כעס כלפי עולים כאשר הרגיש כי למרות הסיוע שקיבלו הם לא התקדמו או שפיתחו תלות ונזקקות בלי שהעזו לעזור לעצמם ולבני משפחתם.

◆ לעיתים יש למגשר קושי לפתוח בשיחה על נושאים הנחשבים טאבו בתרבותו של המהגר. במקרה כזה המגשר עלול לנקוט עמדה של נסיגה ולהסיט את הנושא לעניינים אחרים. מגשר שהוא ער למורכבות תפקידו ולמלכודות שעלולות לארום לו יוכל לבצע את משימתו ביעילות רבה.

◆ בכמה מקרים התנגדו ההורים לשתף פעולה עם המגשרות כאשר מדע להם שאצל ילדיהם אותרו בעיות התפתחות. כשההורים התבקשו לחתום על הסכמה להפניית הילדים למכון להתפתחות הילד לקבלת טיפול הולם, הם התנגדו. ברוב המקרים התכחשו ההורים לכך שלילד יש בעיה, האשימו את הממסד ואת המגשרות, בשייכם את המגשרות לממסד. נושא ההתנגדות במקרים כאלו הובא להדרכה, ובמקרים רבים הצליחו המגשרות להתמודד עם ההתנגדות ואף שכנעו את ההורים לשתף פעולה בטיפול בילדיהם. כיום תמונת המצב של הורים המתנגדים לטיפול בילדיהם השתנתה מאוד, בעיקר בזכות עבודתן של המגשרות שצברו ניסיון וידע איך להתמודד עם התנגדות בסבלנות וברגישות רבה.

◆ מורה באחד מבתי הספר שלחה הביתה תלמיד בטענה שהוא מפריע בשיעור. התלמיד הושעה לכמה ימים עקב התנהגות לא ראויה, לפי טענת המורה, וכל זה בלי לזמן את ההורים ובלי לדבר אִתָּם. האם פגשה את המגשרת וסיפרה שבנה שווה בבית כי המורה הענישה אותו, אבל היא אינה יודעת בשל מה. האם אינה שולטת בשפה העברית. המגשרת התקשרה לבית הספר, קבעה פגישה עם המורה והביאה אתה לפגישה את האם ואת התלמיד. בפגישה התחילה המורה לדבר בלי "לתת מקום" לאם ולילד, והטיחה בתלמיד האשמות. הילד נפגע מאוד והתחיל לבכות. המגשרת, שכספה על סגנון דיבורה של המורה ועל כך שהיא אינה מאפשרת לאם ולתלמיד לדבר, דרשה שיינתן מקום גם לקולם. האם סיפרה שבנה ילד טוב בבית, ושהוא סיפר לה שבבית ספר יש ילדים שמציקים לו ושהמורה תמיד מתנפלת עליו. התלמיד סיפר את מה שהוא מרגיש, והמורה הופתעה מאוד. המורה התנצלה על כך שלא דיברה עם התלמיד בארבע עיניים ולא הייתה קשובה אליו. מעורבות המגשרת שינתה את המציאות בעבור התלמיד.

לשמחתנו, יש דוגמאות רבות מאוד של הצלחה בעבודתם היומיומית של המגשרים בשטח. תפקיד הגישור חשוב ביותר בעיניי, בעיקר בקידום תכניות לאוכלוסיית העולים החדשים בכלל, ובתכניות הקשורות בחינוך בגיל הרך בפרט. חיזוק הקשר ושיתוף הפעולה בין ההורים, הילדים והצוות המקצועי הוא עניין חיוני. קשר זה יישא פרי כאשר גישור מוצלח מחבר את כולם. חשוב שמערכות וארגונים המטפלים באוכלוסיית העולים ישקיעו מחשבה ואנרגיה כדי לשדרג את תפקיד הגישור ולהעלותו לרמה המקצועית ביותר.

הטיפול הרגשי, ובתוך כך הדגישה כי לא מדובר בבעיה באינטליגנציה של בנו אלא ברצון לעזור לו לרכוש ביטחון ולהיפתח יותר. האב הבין את המטרה אבל שאל למה לא הסבירו לו מראש, לפני שהחתימו אותו. בעקבות מקרה זה סוכם, בישיבה של צוות רב-מקצועי ביחידה ההתפתחותית, שהחלטה טיפולית בילדים שמחייבת את הסכמת ההורים וחתימתם לא תתבצע בלי מעורבות של המגשרת. לתפקידה של המגשרת ביחידה ההתפתחותית חשיבות גדולה בטיפול באוכלוסיית עולי אתיופיה.

◆ עוד מקרה התערבות של מגשרת: בקטן בשכונה שהמגשרת עובדת בה נוצר קושי בשל ילד מבני הקהילה, בן שנתיים ושמונה חודשים, שלא נגמל מחיתולים. היה צורך תכוף להחליף לו חיתולים. בכל פעם שהאם הייתה מביאה אותו לגן ומחזירה אותו מהגן היא שמעה ביקורת ובעיקר תלונות מהצוות הטיפולי בקטן. בשנה השנייה, כשהילד עמד לעבור לגן עירוני, החליטו ההורים שלא לרשום אותו לגן. בתחילת השנה החדשה ביקרה המגשרת, במסגרת תפקידה, בכמה גנים בשכונה ושמה לב שהילד הזה, שהכירה אותו בקטן, לא נמצא באף גן. היא התקשרה למשפחה, דיברה עם האם וניסתה לברר מה קורה. האם סיפרה לה שמשום שהילד עדיין לא גמול החליטו להשאירו בבית ולא לשלוח אותו לגן. המגשרת דיווחה מיד לכל הגורמים הנוגעים בדבר והשפיעה על כך שהילד יסודר בגן והאם תקבל הדרכה והכוונה. המגשרת בעצמה הדריכה את האם איך לגמול את בנה וגם הציעה לה לבקר בגן לעתים קרובות אם יש צורך להחליף חיתולים לבנה. הליווי וההדרכה של המגשרת נתן לאם כוח ותחושת שחרור ואף יכולת לשתף פעולה עם הצוות החינוכי בגן, והיא כבר אינה מרגישה מאוימת כפי שחשה בעבר על-ידי הצוות של הקטן.

◆ במעון מסוים הבחינה הגננת שילדה שהייתה תוססת ומלאה שמחת חיים הפכה פתאום להיות ילדה עצובה ואדישה לסובבים אותה. למרות ניסיונות הגננת לעודד אותה ולחבק אותה, היא לא הצליחה לגלות מה גרם לשינוי במצב הילדה. הגננת פנתה אל המגשרת וזו יזמה ביקור בית. מתברר שהאב, שהילדה הייתה קשורה אליו מאוד, נסע לאתיופיה, וזה מה שגרם לה להרגיש רע - אבל היא לא יכלה להסביר זאת לגננת. בעקבות הסיפור הזה יזמה המגשרת כינוס של כל ההורים לאסיפה, והם קיבלו הסבר על הצורך לעדכן את הגננת בכל שינוי שמתרחש בבית כדי שצוות הגן יוכל לעזור לילדים.

יחסי גומלין אקדמיה-שדה: המקרה של בית הספר "גבים"

תיאור המעורבות של מכללת קיי בתכניות לקידום ילדים יוצאי העדה האתיופית

המאמר מציג את השותפות בין המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי (להלן מכללת קיי) לבין השדה החינוכי בהקשר של תכנית PACT. תחילה נציג את הרציונל של שותפות זו, את מאפייני העבודה של מכללת קיי עם הצוותים החינוכיים בבתי ספר ובמסגרות אחרות ואת עקרונות העבודה עם הילדים. לאחר מכן נציג את בית הספר "גבים" להדגמת השותפות מכללה - בית ספר. במסגרת זו נתאר את תכנית PACT בבית הספר ואת תוצריה. המאמר יאפשר לקורא להתוודע לתרומה הייחודית של שיתוף הפעולה בין מכללה אקדמית לחינוך ובין בתי ספר, וכן לתנאים הנחוצים למימוש האפשרויות הגלומות בשותפות זו.

רקע

הפעילות בשנים האחרונות לעוד ערים: קריית גת, קריית מלאכי, לוד וירושלים. בשנת הלימודים תשס"ב הורחבה פעילותה של המכללה בעודתכנית, PACT+. תכנית זו ממשיכה את הליווי שניתן לילדים בגן הילדים ומסייעת להם להתחיל בהצלחה את דרכם בבית הספר.

החל משנת הלימודים תשס"ד מפעילה המכללה במסגרת PACT תכנית "לאיתור ולקידום התפתחותי". תכנית זו פועלת במעונות יום. מגוון התכניות הללו, במסגרת התכנית הכללית של PACT, יוצר רצף של עשייה חינוכית והתפתחותית מגיל שנה וחצי עד גיל עשר. הצוות האקדמי של המכללה צבר במשך השנים ידע וניסיון רב בעבודה ייחודית זו, והוא מנחה את הצוותים המפעילים את תכניות PACT גם בערים אחרות.

הרציונל

בשנות השמונים והתשעים של המאה ה-20 נערכו בעולם מחקרים בתחום איכות ההוראה בבתי ספר יסודיים, בבתי ספר תיכוניים ובתכניות ההכשרה להוראה (Goodlad, 1984, 1994). מסקנת החוקרים הייתה שמוסדות החינוך ומוסדות ההכשרה זקוקים להתחדשות. בשנים אלו גברה ההבנה שלהתנסות במוסדות החינוך יש ערך רב ושיש לתת לה דגש רב יותר בהכשרה. החוקרים האמינו שהתחדשות בתי הספר תצמיח מורים מצטיינים, שמורים אלה

מכללת קיי היא המכללה לחינוך הגדולה ביותר בנגב. היא עוסקת בהכשרת עובדי הוראה ובהתפתחותם המקצועית ומעורבת בפיתוח ובליווי מגוון רב של תכניות חינוכיות בחינוך הפורמלי ובחינוך הבלתי פורמלי.

מעורבותה של המכללה בשדה החינוך החלה בשנות התשעים של המאה ה-20, עם הקמת תכנית "שלושים היישובים" במגזר הבודוו. היא העמיקה את מעורבותה בפעילות החינוכית במגזר היהודי באמצעות פיתוח והפעלה של תכניות לקידום השפה והחשיבה המתמטית של אוכלוסיות ייחודיות, כדוגמת תכנית PACT הפועלת לצמצום פערים בקרב ילדים יוצאי העדה האתיופית. בשנים האחרונות המכללה מפעילה תכניות שונות, למשל - פיתוח מצוינות במתמטיקה בקרב תלמידים בעלי הישגים טובים בתחום זה בבתי ספר יסודיים.

מעורבות המכללה בתכנית PACT החלה בשנת הלימודים תשנ"ט בעקבות פנייתה של הגברת ריקי ארידן, מנהלת התכנית בבאר שבע, אל ד"ר רות שיין ז"ל, שריכזה את המסלול לגיל הרך במכללה באותן שנים. היום התכנית פועלת בעיר ב-41 גני ילדים שבהם מתחנכים ילדים יוצאי העדה ובגני הילדים של הרווחה החינוכית. בעקבות הצלחתה הורחבה

* התקבלה הסכמת מנהלת בית הספר לציון שם בית הספר. המנהלת היא אחת מכותבות המאמר.

ריקי בורוכובסקי-חדד
אתי כהן
ליאורה פוס גלוסקא
חיה קפלן
עידית שר

במסגרות החינוכיות מביאים עמם לשותפות ניסיון מעשי רב וידע שבחלקו הוא סמוי. המפגש עם האקדמיה מסייע לצוותים להפוך את הידע הסמוי לידע גלוי וזמין, להמלילו, לעגנו בידע תאורטי עדכני וליצור גם את תאוריות הפעולה שלהם (Argyris & Schon, 1974; Eraut, 1994).

מאפייני המעורבות של מכללת קיי בשדה החינוכי

מאפייני העבודה עם הצוותים החינוכיים

יצירת קהילות לומדות

הקהילות הלומדות הן המסגרת המאפשרת את קיומו של השיח המקצועי שלו שותפים המומחים, הסטודנטים והמורים. המכללה מכוננת קהילות לומדות בכל תכנית, לרבות בתכנית פאקט. אפשר ללמוד על כך מהדוגמה של בית ספר "גבים" בבאר שבע, שמופעלות בו שתי תכניות לקידום השפה, האחת בכיתות א'-ב' והשנייה בכיתות א'-ה'. בתכנית המיועדת לכיתות א'-ב' מתקיימים מפגשים קבועים בין המומחית מן המכללה לבין כל הגורמים המטפלים בתלמידים: מחנכות, סייעות, מורת שילוב, סטודנטים, קלינאית תקשורת, מגשרת ועוד. במפגשים אלה מדגימה המומחית כיצד מאתרים את מקומו המדויק של התלמיד בתהליך רכישת הקריאה. לאחר שלב האיתור יש להיערך לשלב גיבוש העבודה ודרכי הלמידה-הוראה. היערכות זו מתבצעת בשיח בצוות שבו משתתפים כל השותפים בעשייה. כדי להבטיח עבודה יעילה וטובה של כל השותפים יש צורך בהדרכה ובהעמקה של הידע המקצועי לפני התערבות ובמהלכה. לצורך זה נבנה קורס עבור הסטודנטיות, שהן קבוצה אחת בקרב השותפים, ונושאו - עיקרי תכנית העבודה. השיח המקצועי מתנהל בין כל השותפים, וכל צד מביא עמו ידע ייחודי בעל ערך. מפגשים אלה מאירים לכל אחד מן השותפים היבטים שהוא אינו ער להם. באמצעות הדיאלוג והחלפת המשמעויות נבנית בקהילייה שפה מקצועית משותפת וכל המאמצים של הפועלים בתכנית מתרכזים במטרות המשותפות ובדרכי השגתן.

התפתחות מקצועית מתמדת והטמעת התפיסה החינוכית

השותפים בתכניות החינוכיות נהנים במהלך עבודתם מליווי מקצועי של מפתחי התכניות - המומחים מן המכללה. הפעלת תכנית חינוכית נדרשת לסוגיה של התאמת הצרכים למסגרת שהיא פועלת בה:

ישתלבו במוסדות להכשרת מורים והללו יכשירו מורים מצטיינים אחרים. החוקרים סברו כי מערכת החינוך והמוסדות להכשרת מורים יקודמו בדרך זו. השקפה זו הובילה ליצירת שותפויות בין בתי הספר לבין המכללות להוראה (Goodlad, 1990; Sirotnik, 2001).

המפגש בין מעשה ההוראה והעשייה החינוכית בבתי הספר לבין התרבות האקדמית של המכללות יצר "תרבות שלישית". תרבות זו הדגישה את התאוריות של העשייה ואת הצורך בבניית תאוריות בעקבות המעשה. הקהילות הלומדות, הכוללות את נציגי ההכשרה, את הסטודנטים ואת צוותי ההוראה, הן הסימן המובהק של תרבות חדשה זו. השיח שהתקיים בתוך הקהילות השפיע הן על תכניות ההכשרה במכללות הן על העשייה הבית ספרית.

בד בבד עם התהליכים שהתרחשו בהכשרת המורים בעולם עלתה במכללת קיי אי שביעות רצון מההכשרה "המסורתית". ההכשרה "המסורתית" הדגישה את הלימודים התאורטיים מתוך ציפייה שפרחי ההוראה ישלבו בין סוגי הידע השונים ויבאו אותם לידי ביטוי בעבודתם בשדה. ההכרה בכך שידיע של הוראה נבנה בעשייה (Shulman, 1987) הביאה את צוות בית הספר היסודי ליצור שותפויות עם כמה בתי ספר בעיר. נוסף על מחקרים שעסקו באיכות ההוראה (ראו לעיל) החל תהליך אקדמיזציה של המכללות בארץ. תהליך זה חידד את הצורך בשמירה על ייחודה של הכשרת המורים והדגיש את חשיבות מעורבותן של המכללות בעשייה החינוכית בשדה החינוכי.

הנחת היסוד העיקרית של מעורבות המכללה בתכניות בשדה החינוכי היא שכל הצדדים המעורבים בשותפויות יוצאים נשכרים. שותפות תתקיים לאורך זמן רק אם המעורבים בה חשים שצורכיהם ממומשים ושהשותפות תורמת להם. בתכניות החינוכיות שמפעילה המכללה אכן נשמר "עקרון השותפות" בין מומחים מן הצוות האקדמי לבין סטודנטים מהמכללה וביניהם לבין הצוותים הפועלים במסגרות החינוכיות. המומחים מן המכללה מפתחים את התכניות ונשכרים מן האפשרות ללוות אותן בעשייה בשדה ולעיתים אף במחקר. תהליך זה מאפשר יצירת ידע אקדמי חדש. הסטודנטים (המעורבים בתכניות) ערים לסוגיות המעסיקות את מערכת החינוך ולצורכיהן של אוכלוסיות ייחודיות. הם קונים ידע וניסיון שיאפשרו להם להתמודד בהצלחה עם הסוגיות הללו. הצוותים

והם משמשים מקור לגאווה, להנאה וללימוד השפה ותרבות המוצא. בדרך זו נחשפים התלמידים גם לתרבות העברית וגם לתרבות האתיופית שממנה באו הוריהם.

תיעוד והערכה

תיעוד והערכה נעשים בכל התכניות החינוכיות שמפעילה המכללה. התיעוד משמש לצורך מעקב צמוד ולשם בניית תכניות עבודה שוטפות וכן לאיתור קשיים הדורשים התייחסות וליבון במהלך העשייה. נוסף על כך, מפתחי התכניות בונים כלים להערכה מעצבת ומסכמת. ראשיתו של תהליך זה באבחונים אישיים או כיתתיים תואמי ידע והתפתחות על-פי הסטנדרטים הנדרשים, המשכו בדיווחי הערכה וסופו באבחונים אישיים או כיתתיים חוזרים. כל הנתונים נאספים, נבדקים ומעובדים בהשוואה לקבוצת השווים - כדי לבחון את נקודת הפתיחה של כל ילד, את התקדמותו בתוך התהליך ואת הישגיו בסיום התכנית בהשוואה לבני כיתתו.

המקרה של בית ספר "גבים" רקע

בית ספר "גבים" הוא דוגמה למעורבות המכללה בשדה החינוכי. המכללה מעורבת בבית הספר שנים רבות, ומעורבותה באה לידי ביטוי בתחומים שונים. תפיסת המעורבות, כפי שתוארה לעיל, מתקיימת בבית הספר הלכה למעשה. בית ספר "גבים" הוא בית ספר קהילתי ניסויי למצוינות, לספורט ולבריאות הגוף, השוכן בשכונה "א בבאר שבע. יש בו 385 תלמידים, מרביתם עולים יוצאי אתיופיה וחבר העמים (ברית המועצות לשעבר) מרקע חברתי-כלכלי נמוך. מדד הטיפוח של בית הספר הוא 9.37.

במשך השנים גובשה בבית הספר תפיסה חינוכית שממנה נגזרו הנחות היסוד ועקרונות העבודה. תכנית הניסוי של בית הספר נקראת "חינוך למצוינות כמנוף להצלחה בחיים". את התכנית מלווה, בתפקיד יועצת אקדמית, ד"ר רמה קלוויר, מרצה במכללת קיי. "מטרת התכנית היא לחנך את תלמידינו לשאוף ולהציב לעצמם מטרות גבוהות ואתגרים לימודיים, חברתיים והתנהגותיים, מתוך אמונה ביכולתם של כל תלמידינו להצליח" (מדברי מנהלת בית הספר). כל תלמידי בית הספר משולבים במסלולי מצוינות, בתחומי למידה שונים על-פי בחירתם: תחומים אקדמיים - מתמטיקה, אנגלית ומדעים; תחומים חברתיים - מנהיגות ובית הצדק, ותחומים יצירתיים, כגון כתיבה, מחול, מוזיקה, אמנות ודרמה. עוד תכניות

אוכלוסיית היעד, כוח האדם והסביבה הלימודית. לשם כך דרושה חשיבה מתמדת ומתן מענה הולם. הליווי שנעשה לעתים באופן יחידני ולעתים בקבוצות מסייע בכך. לדוגמה, הליווי בבניית תכניות העבודה בתכנית "לאיתור ולקידום התפתחות" במעונות יום ניתן במסגרת קבוצתית לכל מקדמות ההתפתחות. ליווי אישי, המתקיים בתכנית זו, מתבצע בצפייתה של המנחה המקצועית בעבודתה של מקדמת ההתפתחות. המנחה מדגימה לפני מקדמת השפה את העשייה החינוכית (מודל) ונותנת לה משוב על עבודתה.

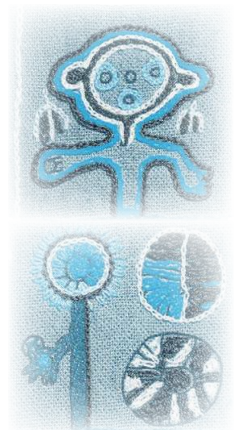
מאפייני העבודה עם הילדים

למידה דיפרנציאלית, רגישות לצרכים אישיים

בכל התכניות מתקיימת למידה דיפרנציאלית שמשמעה למידה המותאמת לרמתו של כל ילד ולסגנון למידתו. בשנים עברו "הדיפרנציאליות" באה לידי ביטוי בחלוקה לקבוצות קטנות, הומוגניות, ובהתאמת התכנים לילדים בקבוצה. בעת האחרונה נוסף גם הממד של ארגון הזמן, היינו - חלוקת השעות נעשית על-פי צרכיו של כל ילד. יש אף מקרים שילדים זוכים לתגבור לימודי יחידני בפרקי זמן שונים לפי צורכיהם.

רגישות תרבותית-חברתית

כאמור, אחד מן העקרונות המנחים את דרך העבודה בתכנית הוא למידה בקבוצות קטנות, מעורבות מבחינת המגדר ומבחינת המוצא. מסגרת מצומצמת זו מאפשרת בנייה של קשר אישי עם כל אחד מן הילדים, יצירת אמון ביכולותיהם, ועידוד לקיים אינטראקציה מילולית עם חבריהם. תשומת לב רבה ניתנת לתוכני הלימוד ולדרכי העברתם. מצד אחד - התכנים הנלמדים תואמים את מטרותיה המוצהרות של התכנית, ומצד שני - הילדים זוכים להרחבת אופקים מתוך הנאה וסיפוק. דוגמה לכך יש בתכנית לקידום שפתי בגני הילדים ובתכנית לקידום שטף הקריאה, הכוללת אסופה של טקסטים מחורזים מן הקלסיקה של ספרות הילדים העברית. הטקסטים הללו מוכרים לכל ילדי ישראל ואהובים עליהם. העיסוק בטקסטים אלו מסייע לאוכלוסיות בעלות נגישות חלקית לשפה ולספרות העברית להיחשף אליהם. הלמידה באמצעות טקסטים מחורזים מגבירה את ההנאה ממנה (צ'וקובסקי בתרגום דוידה קרול, 1985). בשלבים מתקדמים בתכנית גני הילדים מובאים לפני הילדים טקסטים נרטיביים המתורגמים מהשפה האמהרית,

תכנית PACT+, שנכנסה לבית הספר לפני תשע שנים, היא אחת מהתכניות המוצלחות שהביאו אותנו לתובנות חדשות בקשר לתפיסת הוראת הקריאה ולגישה להוראת תלמידים עולים. התכנית הייתה בסיס לתפיסה החינוכית שגורסת שאין תלמיד שלא יכול להצליח ולהצטיין וש אפשר לשבור את הקשר בין מצב חברתי-כלכלי לבין הישגים לימודיים. מלכתחילה היה ברור לנו שהגורם המתערב בתכנית PACT+ יהיה מכללת קיי. ידענו, מתוך הקשר ההדוק שלנו עם המכללה, שהן האנשים במכללה הן הגישה העומדת בבסיס עבודתם יסייעו לנו בדרך הטובה ביותר להצליח ולהשיג את מטרותינו. ואמנם התערבות זו נשאה פרי ושימשה מודל לכל בתי הספר בעיר. בעקבותינו הלכו עוד בתי ספר וביקשו לשתף פעולה עם המכללה. אפשר לומר שמכניסת תכנית PACT+ לבית הספר הרווחנו כולנו: התלמידים שהישגיהם עלו בשפה ובחשבון, והם היו בסופו של דבר מעל הממוצע הארצי, המורות שהועצמו והתמקצעו בהוראת השפה והיו שותפות לבניית תכניות חדשות בתחום, בית הספר שזכה בסטודנטים מצוינים שמקצתם מצאו עבודה בבית ספרנו, והמכללה שמצאה בבית הספר כר למחקרים ולפיתוח אקדמי.

ייחודיות הפועלות בבית הספר: מיל"ת - מסגרת יום לימודים ארוך הכולל הזנה, תגבור לימודי והעשרה, תכנית קרן קר"ב ותכניות לצמצום פערים כדוגמת תכניות PACT+ ותפנית. פרחי הוראה מתכניות הכשרה שונות במכללה מתנסים בכל שנה בבית הספר והם מעורבים בחיי בית הספר בתחומים שונים. משנת הלימודים תשנ"ז בית הספר הוא בית ספר עמית-מכללה. כשתכנית PACT+ החלה לפעול בבית הספר, היה זה אך טבעי שצוות בית הספר יבחר במכללה להיות הגורם המתערב. מנהלת בית הספר מתארת את מעורבות המכללה בבית הספר כך: "אנו רואים במכללת קיי שותפה להתפתחות המקצועית שלנו בכל התחומים. מכללת קיי הייתה שותפה, ואנו שותפים לה, בפיתוח תכניות שונות, בתחום בריאות הגוף והספורט, בתחום החינוך המיוחד, בתחום הגישה המתמטית ובתחום הקהילתי. המכללה נתנה את חסותה לתכנית הניסוי שהביאה את בית ספרנו להישגים גבוהים מהממוצע במבחנים חיצוניים, כגון מבחני מיצ"ב ומבחני אח"מ המוודדים אקלים בית ספרי. מאז ומתמיד התמחו סטודנטים של המכללה בבית ספרנו ותרמו להצלחתנו.

עוסקת בהבנת הנקרא במודל הוראה המבוסס על שיח קבוצתי (Discussion-Based Teaching) באופן מתוכנן ושיטתי. התכנית מדגישה את חשיבותו של השיח בקרב התלמידים ובין המורה לתלמידים כבסיס ללמידה משמעותית (Henning, 2008, pp. 1-9). מודל זה נועד להגביר את ערנות המורים למאפיינים הטקסטואליים ולאפשרויות העבודה עם הטקסט, להעשיר את הידע של התלמידים ולהגביר את העניין בטקסט מידע ואת המוטיבציה לקריאתו. ד"ר אתי כהן מלווה את המורות בהוראת עמיתים, בהדגמות הוראה ובכתיבה משותפת של תכנון השיעורים. על-פי בקשת בית הספר, בשנת הלימודים תשע"א ישולב המחשב בתכניות ההוראה-למידה בכל הכיתות שבהן פועלת תכנית PACT+.

תיאור הישגים הלימודיים

השנים הרבות של הליווי המקצועי בבית הספר יצרו בקרב כל הגורמים המטפלים שפה משותפת ודפוסי עבודה מקצועיים אחידים. אלה באים לידי ביטוי בהישגי התלמידים יוצאי העדה האתיופית, הישגים שהשתפרו משנה לשנה. להלן דוגמה לשיפור הישגים. הממצאים נלקחו מדוח ההערכה המסכם לשנת 2009 בקרב תלמידי כיתות ד' שלמדו בתכנית ארבע שנים.

הבנת הנקרא של טקסט מידע - כיתות ד'

בהבנת טקסט המידע ניכר שיפור בקרב קבוצת התלמידים יוצאי אתיופיה, אשר התבטא בירידה בולטת של מספר התלמידים שהשיגו חלשים. בשתי הרמות הנמוכות היו בתחילת השנה 8 מתוך 10 תלמידים ובסוף השנה נותר רק תלמיד אחד מתוך 9. בסוף השנה הגיעו 8 תלמידים (88%) לשתי הרמות הגבוהות בהישגיהם (90-100).

הבנת הנקרא של טקסט סיפורי - כיתות ד'

בהבנת טקסט סיפורי ניכרת מגמת עלייה בשתי הקבוצות. בקרב ילדי PACT+ השיפור בולט מאוד. 9 מתוך 10 תלמידים הגיעו לרמה הגבוהה ביותר של הישגיהם לעומת 3 תלמידים שהגיעו להישג זה בתחילת השנה. ניכרת עלייה של 60% במספר התלמידים ברמה הגבוהה (90-100). הישגי התלמידים שלמדו בתכנית הכיתה עלו אף הם, אך הם נופלים מהישגי התלמידים שלמדו בתכנית PACT+.

הישגים דומים נצפו בכל שנה ברציפות. נראה שזו תוצאה של ההשקעה בהוראת הקריאה בכיתות

תכנית PACT+ בבית הספר

כאמור, התכנית פועלת בבית הספר משנת הלימודים תשס"ב. בשנים האחרונות התכנית מתמקדת בתחום השפה בכיתות א'-ד'. שתי מנחות מן המכללה פיתחו תכניות לקידום שפתי, והן מלוות אותן בבית הספר. תכנית אחת הפועלת בכיתות א'-ב' שמה דגש על הוראת הקריאה במודל קליני-פרטני. המנחה אילנה לוגסי, מומחית בקריאה ובליקויי קריאה, מקיימת ישיבות צוות מורחבות עם כל הצוות המטפל בכיתות א'-ב'. היא מבצעת אבחוני קריאה בנוכחות הצוות ומסבירה את השתמעויות האבחונים לתכנית העבודה. יחד עם הצוות ובהסתמך על תוצאות האבחונים נבנית תכנית עבודה עבור כל תלמיד. סטודנטיות הלומדות במכללה בתכנית לבית הספר היסודי משולבות בכיתות בבית הספר במסגרת ההתנסות בהוראה שהיא חלק ממודל העמיתות. בעקבות הפעלת התכנית בבית הספר, הסטודנטיות לומדות קורס הניתן על ידי אילנה לוגסי, מנחת התכנית בבית הספר. הלימוד מאפשר להן לפעול בהלימה עם צוות בית הספר ולהשתתף באורח פעיל במאמץ המשותף.

התכנית השנייה נכתבה על ידי ד"ר אתי כהן, מומחית בהבנת הנקרא. תכנית זו פועלת בכיתות ג'-ד', והיא

לוח 1: הבנת טקסט מידעי בקרב ילדי PACT וכלל תלמידי הכיתה

קבוצה								רמת ההישג
תלמידים שלמדו בתכנית פאקט				תלמידים שלמדו בתכנית הכיתה				
טקסט מידעי סופי		טקסט מידעי תחילי		טקסט מידעי סופי		טקסט מידעי תחילי		
אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	
44.5%	4	0%	0	54%	33	12%	8	100-90
44.5%	4	20%	2	21%	13	22%	14	89-80
11%	1	60%	6	23%	14	32%	21	79-60
0%	0	20%	2	2%	1	34%	22	59-0
100%	9	100%	10	100%	61	100%	65	סה"כ

לוח 2: הבנת טקסט סיפורי בקרב ילדי PACT+ וכלל תלמידי הכיתה

קבוצה								רמת ההישג
תלמידים שלמדו בתכנית פאקט				תלמידים שלמדו בתכנית הכיתה				
טקסט סיפורי סופי		טקסט סיפורי תחילי		טקסט סיפורי סופי		טקסט סיפורי תחילי		
אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	אחוזים	מספר תלמידים	
90%	9	30%	3	56%	35	25%	16	100-90
0%	0	10%	1	24%	15	22%	14	89-80
10%	1	40%	4	15%	9	26%	17	79-60
0%	0	20%	2	5%	3	28%	18	59-0
100%	10	100%	10	100%	62	100%	65	סה"כ

שני עקרונות בלטו בעבודת הצוותים עם התלמידים: רגישות חברתית-תרבותית ועבודה דיפרנציאלית מותאמת לצרכים האישיים של כל אחד ואחת. המאמר מציג תמונת מצב חיובית בתחום הלימודי לאור הישגים אלה באוכלוסיית התלמידים, המאופיינת על-פי דוחות שונים בתת-הישגיות (חביב, הלבן-אילת, שץ ואלמוג, 2010), התעוררה סקרנותנו כלפי תפקודה של אוכלוסייה זו בתחום החברתי-רגשי ככלל, ובפרט במאפייניהן של תחושות השייכות והמעורבות החברתית של התלמידים בחיי בית הספר. בפן הארגוני נתעוררה שאלת אפיונה של הסביבה החינוכית-רגשית-חברתית של בית הספר שבו לומדים הילדים יוצאי העדה האתיופית.

שאלות אלה עומדות בבסיסו של המחקר הנוכחי (המחקר מופיע בגיליון זה). המחקר שבוצע על ידי יחידת המחקר של מכללת קיי תומך בתרומה של השותפות בין האקדמיה-המכללה לבין בית הספר ובחשיבותה של תרומה זו לקידום התלמידים יוצאי העדה לצד קידום של כלל תלמידי בית הספר.

א', אשר ביססה את הקריאה המדויקת ואת שטף הקריאה, וכן של תכנית הבנת הנקרא והעשרת הידע באמצעות טקסט מידע. תוצאות חוזרות אלה, שהצביעו על צמצום פערים בין התלמידים יוצאי אתיופיה לבין שאר תלמידי הכיתה, העידו שיעדי התכנית בתחום הלימודי הושגו וכי יחד עם צוות בית הספר הצלחנו להתוות דרך לשילובם הלימודי של התלמידים יוצאי אתיופיה בחברת תלמידי בית הספר. מנהלת בית הספר הוסיפה כי העבודה הממוקדת עם התלמידים יוצאי אתיופיה חיזקה גם את התלמידים האחרים שנהנו משינוי דפוסי העבודה בבית הספר.

דברי סיום

במאמר זה הצגנו את מאפייני העבודה של צוות חינוכי ממכללת קיי עם צוותים חינוכיים בבתי ספר ובמסגרות אחרות ואת עקרונות העבודה עם הילדים. עקרונות אלה יושמו בבית הספר "גבים". צוות המכללה וצוות בית הספר פעלו יחד כקהילה לומדת שאפשרה התפתחות מקצועית מיטבית גם לצוות בית הספר.

הגוג'ו נמצא במרחק אלפי מיליון מכאן אבל עדיין קרוב ללב

"גם אם הקיר, התקרה והרצפה הם מחומרי
מילים וחלום, אקראם בית..."

(יאיר הורביץ)

ליאת מירב

עצמאות ושייכות, בעודם מתרחקים מנמל הבית, זימנו לא רק שיח רגשי, רלוונטי ומרתק בתוך קבוצת הילדים, אלא שימשו גם כר פורה לשיח הורה-ילד סביב חוויה אוניברסלית ובאותה עת אישית במהותה.

פעילויות שערכנו סביב ספרים אלה, ובהן נטלו חלק פעיל הורים יוצאי הקהילה, פתחו - בראש ובראשונה לילדיהם - צוהר לבית שבו חיו הוריהם חיים שלמים: אהבו, חלמו ויצרו, וממנו יצאו חודרי תקווה אל המסע רצוף המהמורות, הממשיות והמטפוריות כאחד, אל הבית שעליו חלמו הדורות שקדמו להם, שונה כל כך, אחר כל כך, ובנייתו עדיין לא תמה.

דוב'ילה בסיפור "דוב'ילה בונה בית" אינו מרחיק נדוד. כעבור זמן לא רב הוא מוצא ארגז ריק והופך אותו לבית. הוא נוקט עצמאות, יוזמה ונחישות, מגלה שאין די במציאת בית אלא יש להפכו לכזה, ועזרה מבחוץ לא תזיק. אולי אף תועיל. עכברון מסייע לדוב'ילה לפרוץ דלת וחלון, דובה תולה וילונות, אולם אט-אט דוב'ילה מגלה שלסיוע יש מחיר. חברים נוספים, אהובים ככל שיהיו, מצטרפים. חלומה של דוב'ילה על פינה משלו נגוז. דוב'ילה בוחר לחדש את המסע, להותיר מאחור חברים אהובים, חפצים וריחות, ולחפש ארגז חדש שיהיה לו לבית. עד כאן הסיפור.

יחידת הפעילות עם הספר כללה פעילות של דיון סביב מהלך העלילה ופועלם של הגיבורים; התקיים שיח על הכנסת אורחים, פשרה וקבלה, עזרה הדדית; הושם דגש על העשרת אוצר המילים ומיון לקטגוריות בדרך משחקית מוחשית: יצירה משותפת של ארגז הבית של דוב'ילה, עם הילדים, יצירת חדרים שונים בתוכו ומיון הפריטים. בקבוצות אחרות ציירו הילדים את בית חלומותיהם.

בשלב זה של היחידה הוזמנו ההורים לפעילות, הילדים שחזרו את הסיפור בסיוע האביזרים, ואז התפנינו לשאלה הגדולה שהציב הסיפור - כיצד

כתיבה היא לא פעם בית שכולו מילים וחלום, ראשיתו של מסע שבו אנו פורצים שביל אל החלומות, פותחים צוהר אל נשמתנו שכאב ושמחה, געגוע ותקווה, ציפייה ואכזבה משמשים בה בערבוביה.

אך כשם שהמילים והחלומות הם הבית, הם נקודת היציאה, אליהם נשוב גם בסופו של המסע.

השאיפה לבית, רוחני ופיזי כאחד - מקום משלי, שאוכל לתת בו מרגוע לנפשי בסופו של יום, שאוכל לחלוק בו עם אהובי את סערות היום שחלף, שאראה בו אי של יציבות ומבצר בטוח, ולו גם לרגע קל, מפני גלי המציאות המתדפקים על דלתותיו חדשים לבקרים, שאיפה זו היא ככל הנראה אוניברסלית. יש העסוקים כל חייהם בחיפוש, ביצירה ובעיצוב של הבית המושלם, יש המכתתים רגליהם בתקווה בשבילים מעלי אבק, ומרחיקים נדוד רק כדי לגלות בסופו של יום כי המקום שהותירו מאחור הוא-הוא ביתם האמיתי. אם כך ואם כך, זו חוויה העומדת במרכזן של יצירות ספרות רבות מספור, ואף מקומה של ספרות הילדים אינו נפקד מהן.

הצורך בביטחון, בשייכות, באהבה ובקבלה, לצד החיפוש אחר פינה משלי, שבה אוכל לתת דרור לחלומות, לרצונות ולשאיפות, להיות עצמאי, להרגיש שייך - היו לרכיבי יסוד בספרות וכן בשירה לילדים.

ספרים מהסוג של "דוב'ילה בונה בית" מאת חיה שנהב, "עץ החיים" ו"אבא ספר לי עוד" מאת נעמי שמואל הם מהספרים הדנים בחוויה זו על היבטיה השונים, והם במאגר הספרים שאנו עוסקים בהם בתכנית אור - תכנית השפה והאוריינות הפועלת במסגרת PACT בגני הילדים שיוצאי הקהילה האתיופית מבקרים בהם.

ספרים אלה, העוסקים בהוויית הבית, בחוויית החיפוש, במהמורות הממשיות והמטפוריות הנקרות בדרכם של הגיבורים בדרכם אל המקום שבו יחושו יותר

השולחן והחלה יוצרת בזריזות מפליאה גוג'ו אקתי... והילדים בעקבותיה. שלושים דקות חלפו. למותר לציין שהילדים לא חשו בזמן שחלף. בסופו של דבר ניצב על השולחן כפר אתיופי אותנטי ולצדו ילדים גאים ואימהות גאות לא פחות שחוו חוויה מעצימה. לנו, ה"פרנג'ים"**, לא נותר אלא להודות לה על שחלקה עם הילדים ועמנו חוויות ילדות, על כך שפתחה לנו צוהר אל הבית שממנו באה, אל ריחות, צבעים ומראות שהותירה מאחור, שלעולם יהיו חלק מזהותה, ואולי עתה - משניתנה בידיה ההזדמנות - חלק מזהותו של בנה. הגוג'ו אינו עוד רק מילים וחלום, חמר, ענפים וקש, הרחק באתיופיה, הוא חלק מהבית שבנתה כאן בישראל.

** פרנג'ים - לבני העור בשפה האמהרית

פתר דוב'ילה את הבעיה? הבית צפוף מדי, דוב'ילה בוחר לחפש בית אחר... הילדים העלו פתרונות של סוגי בתים אחרים. בנקודה זו עבר כל כובד המשקל אל ההורים בני הקהילה. התבוננו יחד בציור גדול של כפר אתיופי. התמונה עוררה התרגשות רבה בקרב ההורים והילדים כאחד. אימא של יונתן החלה מסבירה בפירוט כל פרט ופרט בתשובה לשאלות הילדים. הילדים היו מרותקים. עוד אימהות החלו חולקות עמנו חוויות מחיי הכפר. שרית המתגברת הציעה שיכינו לדוב'ילה גוג'ו* והציגה לפני הילדים דגם שהכינה מבעוד מועד. "נחמד", אמרה אימא של יונתן בלוויית חיך ביישני, "אבל גוג'ו זה ככה..." אמרה ואחזה בחמר, בקש ובענפים שהיו במרכז

* גוג'ו - בקתה אתיופית

חינוך משפחתי: קבוצות למידה משפחתיות בקהילת יוצאי אתיופיה בישראל

מאז ומעולם המשפחה היא המקום שבו הילד מייצר ומרכיב את החלקים השונים שיבנו את התצורה שירכיב את זהותו הבוגרת. זה המקום שבו הילד רוכש חלק גדול מעולם הערכים שילווה אותו בחייו, מאמץ מיומנויות חברתיות ורגשיות ודרכי התנהגות בסיסיות שיאפשרו את תפקודו בחברה ובעולם. תפקידה של המשפחה להעניק לילד את הסביבה התומכת ולהעביר לו ערכי תרבות ומסורות משפחתיות, שבטיות, קהילתיות ולאומיות.

בחברות מסורתיות רבות הילד נמצא מלידתו על גב ההורים ואחר כך לצדם בעת התפקוד היומיומי שלהם בבית ובשדה, והוא לומד את תפקידו בעולם באמצעות צפייה וחיקוי. בהיעדר מערכות חינוך "מקצועיות" - התבוננות במבוגרים בחייהם, הקשבה לסיפורי עם ואגדות, מדיניות של שכר ועונש, לעתים גם ענישה פיזית, השתתפות בטקסים וכיוצא בהם - כל אלו משמשים, במישורן ובלא תיווך, כלים ללימוד ואימוץ התרבות, מערכת המסורות והערכים.

בחברות המודרניות התפתחו מערכות החינוך הפורמליות והלא-פורמליות הפועלות לצד המשפחה בתהליך זה ומתווכות בין הילד ובין התרבות שלתוכה הוא גדל.

לעתים מערכת החינוך ה"מקצועית" תומכת במסרים שמעבירה המשפחה ולעתים היא סותרת אותם. כך נוצרת מציאות מודרנית ופוסט-מודרנית של מורכבות ערכית ותרבותית, ומסרים משלימים מועברים לצד מסרים סותרים.

אור שחר

אור שחר, מנחה משפחות
ורכז תכניות ביהל"ים
(ילדים והורים לומדים)

◆ ההשתלבות המהירה יחסית של הילדים בתרבות הישראלית, ובתוך כך לימוד השפה העברית, מחזקת את הילד ומשנה את תפקידו, ולעתים הוא משמש גם נציג המשפחה או לפחות מתווך ומתורגמן (סלקטיבי...) בקשר עם הרשויות.

כאשר אל הקשיים האלה מצטרף ההכרח של המעבר התרבותי - הקשיים מועצמים. בתוך התרבות החדשה שהמשפחה נחשפת אליה, ההורים מתקשים, או אינם יכולים, להעביר את ה-DNA התרבותי שלהם לילדיהם. הרצף החינוכי העובר מהורה לילד לאורך דורות נשבר כאשר מערכות הערכים, תפיסות העולם והקודים התרבותיים שההורים מכירים אינם מתאימים עוד:

◆ בעוד החברה באתיופיה מעמידה את הקהילה והמשפחה המורחבת במרכז, החברה בישראל כמעט מקדשת את מקומו של הילד במרכז ההווה המשפחתי.

◆ קוד הכבוד ההיררכי כלפי בעלי סמכות, מבוגרים, גברים, הורים ואחים גדולים חשוב פחות בחברה הישראלית. זו מודדת אנשים על-פי הישגיהם האישיים ולא על-פי מיקומם בהיררכיה כלשהי.

◆ צניעות וציות, מערכי היסוד בחברה האתיופית, כמעט מוקצים בתפיסת ההווה הישראלית.

◆ בעוד התרבות האתיופית מעבירה מסרים באופן מרוכז, התרבות הישראלית נוטה לישירות ולעתים לבוטות.

◆ שיעור ניכר מהעולים שבאו מאזורים כפריים אינם יודעים קרוא וכתוב, ואילו מערכת החינוך בישראל מעמידה את ידיעת הקריאה והכתיבה כיסודות הבניין החינוכי כולו.

◆ היהדות, אותה דת ותפיסת עולם שיהודי אתיופיה נאחזו בה, שילמו בעבורה מחיר כבד והתגאו בה כל כך, היא למעשה יהדות מקראית טרום-הלכתית, והיא נתפסת כלא-רלוונטית בישראל.

כך הילד וההורה כאחד חשים, במובנים רבים, כי ההורה ותרבותו אינם רלוונטיים עוד ומבנה המשפחה כולו עובר טלטלה.

עמותת יהלום - רקע

בהמשך למגילת העצמאות ראתה המדינה בעלייה לארץ ובקליטת העלייה את אחד הערכים הבולטים שלה. הן המסד הרשמי והן קבוצות יחידים מהמגזר השלישי מקיימים מנגנוני תמיכה ועזרה רשמיים

במשך מאות שנים היה אורח חייהם של רוב היהודים באתיופיה כפרי, והם התנהלו כחברה מסורתית השומרת על ייחודה ושונותה. הילדים גדלו בתוך משפחה מורחבת שבה הילד אינו במרכז אלא בתחתית ההיררכיה החברתית, והוא מטפס מעלה לאטו במשך חייו. זהותו האישית היא חלק מהתצרף של המשפחה המורחבת והקהילה. מסיפורי העולים עולה לעתים קרובות תמונה של מערכת ערכים "פשוטה" אך ברורה, בלא מסרים סותרים. במסגרת חינוכו, שנעשה על-ידי ההורים, האחים הגדולים, בני המשפחה המורחבת ובני הכפר, ספג הילד את הערכים המרכזיים של החברה: כבוד לכל מי שמעליו, צניעות, שמירה על דעותיו ותחושותיו "בבטן", ציות והשתלבות במשפחה ובקהילה באופן המועיל לכלל.

משפחה בעלייה

החל מ-1984 החלה עליית יהודי אתיופיה לישראל (להלן: בני הקהילה), והיא נמשכת בימים אלה ממש. אורח החיים המסורתי-כפרי פגש באורח חיים פוסט-מודרני-עירוני, אורח חיים שבו חייהם של הורים וילדים במשפחות רבות מתנהלים במסלולים שונים.

רבים מההורים הוותיקים בישראל משקיעים את מרצם וכוחם בפרנסה, בקריירה ו/או במימוש עצמי, והילדים נחשפים פחות לעולם המבוגרים ומבלים חלק ניכר מיומם מוחץ להקשר המשפחתי - בבית הספר, בחוגים, עם חברים ובעולם הווירטואלי והדיגיטלי.

בעולם מורכב שכזה, כל מערכת העברת המסורות, התרבות והערכים מהורה לילד משתנה. מאחר שהילד חשוף להוריו פחות שעות והמסרים התרבותיים והערכיים רבים וסותרים, הילד צריך ללמוד לבחור בעצמו בין ערכים שונים, מסורות ומנהגים שלעתים מתנגשים, וליצור את תצרף זהותו בתנאים מורכבים.

מהניסיון שנצבר בישראל לאורך השנים עולה שהעלייה לארץ, ובעיקר ממדינות בעלות תרבות מסורתית, יוצרת לחץ אדיר על המשפחה ומשנה את התפקוד של כל חברה:

◆ העלייה, כמו כל הגירה מארץ לארץ, יוצרת במשפחה לחץ כלכלי, ולעתים קרובות היא מחייבת את ההורה לשנות מקצוע וללמוד שפה חדשה "באמצע החיים".

◆ מעמדן של הנשים מתחזק מאוד, שינוי הגורם מתחים רבים בתוך המשפחה.

ואלה הנחות היסוד של תכניות יהלום:

1. הלימוד המשותף של ההורים והילדים הוא דרך חשובה להעברת מסרים ערכיים מההורים לילדיהם, והוא מאפשר בירור ערכי המשפחה בתנאים "מוגנים" ובליווי מונחה.

2. לכל אדם ומשפחה יש מטען ערכי המסתתר מאחורי מערכות כללים, חוקים והתנהגויות משפחתיות. ראוי לחשוף ולרענן את המטען הזה, ובמצב של עלייה חשוב לבחון את הרלוונטיות שלו. כאשר הורה וילד יושבים יחד ועוסקים, בהנחיית מנחה, בשאלות של היסטוריה אישית, משפחתית ולאומית, ובשאלות של זהות, תרבות וערכים, מתאפשרת התעלות מעל חיי היום-יום ומתהדק הקשר בין ההורה לבין הילד.

בשנות העבודה הרבות הצטברו ביהלום עדויות ברורות לכך שבמהלך המפגשים נוצרים מצבים נדירים למדי בחיי המשפחה:

◆ הילדים לומדים יחד עם הוריהם ומנהלים שיחות סביב נושאים ערכיים שמעבר לחיי השגרה המשפחתית.

◆ הילד רואה את ההורה בתהליך של למידה ודיון.

◆ הלימוד המשותף של מקורות, ניהול דיון ויצירה משותפת מחזקים את הקשר בין ההורה לילד ומעניקים לו רבדים חדשים.

◆ המפגשים יוצרים או מחזקים דפוסים של תקשורת משפחתית, גם מעבר למפגש עצמו.

◆ ההורה צופה בילדו במצבי למידה שונים ולומד לראות ולהכיר מזווית ראייה חדשה.

◆ אל מאפיינים ייחודיים אלו נוסף בקבוצות משפחתיות של עולים עוד רווח: הישענותו של המנחה על ערכים, מסורות וסיפורים שמביאים ההורים מארץ מוצאם מספקת להם לגיטימציה ומחזקת את מעמדם של ההורים בעיני עצמם ובעיני הילדים.

◆ הדגשת אותם ערכים, שעודם רלוונטיים בהווה המשפחתית והחברתית בישראל, מחזירה לילדים את תחושת הכבוד כלפי ההורים ותרבותם.

שיתוף הפעולה בין פאקט ויהלום - תכנית משפחות לומדות

שיתוף הפעולה בין פאקט ובין יהלום החל בשנת 2006. הוא התבסס על התפיסה המשותפת לשני הארגונים, הרואה במשפחה את אבן היסוד בבניית זהות אישית וקהילתית של ילדים, עולים כוותיקים.

וולונטריים לעולים החדשים לאורך כל שנות קיומה של מדינת ישראל.

במשך כ-62 שנים תוכננו והופעלו אין-ספור תכניות תמיכה והתערבות המטפחות ומקדמות את הילדים העולים או מפעילות קבוצות למידה, תמיכה והכשרה להורים. עם זאת, נדמה כי אין כמעט גופים המפעילים קבוצות משפחתיות, אף שעדיין מקובל לראות במשפחה את היסוד המשמעותי ביותר בצמיחתו התקינה של הילד.

עמותת יהלום (ילדים והורים לומדים) נוסדה ב-1996, בתקופת גלי העלייה מחבר העמים (ברית המועצות לשעבר), כדי לצמצם, ולו במעט, את הפער התרבותי שנוצר בין הורים לילדיהם עם עלייתם ארצה. בשלב הראשון פותחו תכניות שאפשרו לימוד משותף של הורים וילדים במסגרת החינוך הפורמלי בבתי הספר. ההורים הוזמנו להכיר וללמוד את התכנים היהודיים והישראליים שהילדים לומדים בתחומי המקרא, הציונות והחגים ובנושאים חברתיים.

היום יהלום מתמחה בהכנת תכניות לימוד משפחתיות, בהנחיה ובהכשרה של מנחי קבוצות. יהלום פועל בקרב אוכלוסיות עולים וותיקים ובקרב אוכלוסיות מעורבות, במערכת החינוך הפורמלית והלא-פורמלית, וכן ביצירת שיתופי פעולה עם ארגונים השייכים למגזר השלישי, דוגמת פאקט.

(גננות, מתגברות, עובדות סוציאליות ועוד) והכשרת מנחי קבוצות בני הקהילה, כפי שנעשה בשיתוף עם מכללת דוד ילין.

תכנית "משפחות לומדות"

התכנית "קהילה משפחתית לומדת", שפותחה ופועלת ביהל"ם יותר מעשר שנים, עברה תהליך של עיבוד וניסוי בשטח כדי להתאימה לבני הקהילה. אנשי מקצוע בני הקהילה היו שותפים לכתיבה מחדש של התכנית, מתוך בחינת רגישויות ומציאת פתרונות להבדלים התרבותיים.

לדוגמה: ביהל"ם מלווה הלימוד המשפחתי בקריאה ובניתוח של טקסטים מתוך ארון הספרים היהודי. מכיוון שמקצת ההורים אינם יודעים קרוא וכתוב או שהם מתקשים בעברית, עלתה השאלה אם לוותר על השימוש במקורות. ההחלטה הייתה שלא לוותר - נמצאו מקורות חלופיים שקוצרו ונוסחו בשפה קלה, ולצד הקריאה המשותפת של הורה וילד, המנחה בקבוצה קרא את המקור בקול. ראינו כי בכל קבוצה, החל מהמפגש השלישי בדרך כלל, ההורים מתגברים על המבוכה ומתעקשים לקרוא עם הילדים את הטקסט, מילה במילה. בקבוצה של עולים חדשים שזה עתה יצאו ממרכז הקליטה, ההורים כה התענגו על קריאתם של הילדים, עד שלימוד המקורות הפך למרכיב עיקרי ולמקור של גאווה באותה קבוצה.

אף שהתכנית הותאמה במיוחד לצורכי הקהילה, בעת העבודה בקבוצות למדנו שיש צורך בדגש חזק יותר ובמקום רחב יותר מהמתוכנן לתרבות ההורים, כדי לחזקם ו"לנטוע" את זהותם של הילדים בהקשר רחב יותר מ"אנחנו ישראלים".

מפגשי משפחות לומדות עוסקים בנושאים מגוונים:

- ◆ "סוסט גולציה" (שלוש האבנים שעליהן מכינים את האינגרה, המאכל הבסיסי של המטבח האתיופני) - מדרש תמונה המתארת את הכפר היהודי באתיופיה. המנחה מבקש מהילדים לשאול שאלות על חיי היום-יום באתיופיה, ולצד הניחוח הנוסטלגי שבסיפור הוא מאפשר להורים להעביר חלקים ממורשתם המשפחתית והקהילתית ולהבין כי יש למורשת זו תפקיד חשוב בהתפתחותם של הילדים כאן בישראל.
- ◆ "הגדת לבנך" - ההורים בוחרים סיפור מכון מעברם ומספרים לילדים. אלה כותבים אותו כפתיחה ל"ספר סיפורים משפחתי".
- ◆ "ואלה שמות" - השמות באתיופיה נשאו משמעויות עמוקות, וכפיית שמות "ישראלים" על-ידי פקידי

תכנית המשפחות הלומדות בקרב בני הקהילה האתיופית הציבה לה מטרה - לחזק את הקשר בקרב המשפחות המשתתפות וביניהן, לחזק את דמותו החינוכית של ההורה ולחזק את הזהות היהודית-ישראלית. בתכנית למדו עד עתה יותר מ-500 הורים וילדים ב-22 קהילות משפחתיות לומדות - בחדרה, נתניה, רמלה, רחובות, בית שמש, קריית מלאכי וקריית גת.

התכנית מבוססת על לימוד משותף של הורים וילדים בקבוצות, בשילוב שיחות משפחתיות מונחות ודיונים קבוצתיים, לימוד מקורות, הפעלות, סיורים ויצירה. הקבוצות עוסקות במסורות ובמנהגים משפחתיים, בבירור ערכים משפחתיים, קהילתיים ולאומיים, בהצפת הנורמות המשפחתיות והקהילתיות, ביחסי הורים וילדים וביחסי אחים.

בתחילת הדרך הנחו את הקבוצות מנחה קבוצות מטעם יהל"ם ומנחה מלווה בן הקהילה מטעם פאקט. המנחים המלווים עברו הכשרה של הנחיית קבוצות משפחתיות ביהל"ם והשתלבו בהמשך כמנחי קבוצות עצמאיים.

בקבוצות הראשונות השתתפו בני הקהילה בלבד, אך מקצת המשתתפים הביעו עניין במפגש של בני הקהילה עם ותיקים. בלטה בקשתה של ילדה בת תשע מאחת הקבוצות הראשונות: היא ביקשה ללמוד בקבוצה "יחד עם החברות מהכיתה", וההיענות לצורך זה יצרה את הקבוצה ה"מעורבת" הראשונה.

המפגש בין ותיקים לבני הקהילה בקבוצה אחת מאפשר למשפחות לגלות כי רב המשותף על השונה - הורים, ותיקים כעולים, מתמודדים עם בעיות הנובעות מגידול ילדים בחברה פוסט-מודרנית. ההורים בני הקהילה "שמחו" לגלות כי ויכוחים משפחתיים ושאלות של הצבת גבולות לילדים אינם תוצאה של מצבם המיוחד כעולים אלא הם מעסיקים גם את הוותיקים. היטיבה לומר זאת אחת האימהות העולות: "גיליתי כי הוויכוחים סביב שאלת הכנת שיעורי הבית נמצאים גם בבתי שבהם ההורים נולדו כאן ולמדו במערכת החינוך בארץ".

הידע שנצבר בקבוצות שימש בסיס להרחבת מעגל התמיכה בבני הקהילה ושילובם. הבנת התהליכים העוברים על ההורים, הדרך בה הם רואים את הממסד הישראלי ואת התרבות בארץ, ניתוח הסיפור המכונן של בני הקהילה - כל אלה התגבשו לגוף ידע שאפשר היום להפיצו באמצעות הרצאות והשתלמויות לאנשי מקצוע העובדים עם הקהילה

של מנהיגות לצד חיזוק ההורים והעצמתם. בין היתר למדו המשפחות על דוד המלך, על אבא מהרי ועל תפקידם של השמגלוץ' (הזקנים) בהנהגת הקהילה.

- ◆ מגשרת בבית ספר זיהתה צורך ייחודי - שיפור התקשורת בין ילדים בגן חובה וכיתה א' ובין ההורים במשפחות צעירות. הקבוצה שנפתחה הייתה קבוצה מעורבת של בני קהילה וותיקים.
- ◆ קבוצה של משפחות עולים שזה עתה יצאו ממרכז הקליטה והשתלבו בחיים בחוץ נזקקה לתמיכה וחיזוק.

בשתי תחנות מעבר בחייהם של הילדים נדרשת הכנה מיוחדת, הן של הילדים והן של ההורים. המעבר מגן הילדים לכיתה א' ומבית הספר היסודי לחטיבת הביניים הוא מעבר של הילד למסגרת חדשה ושונה. על ההורים לתמוך בילד במעבר זה, אך הם עצמם לא תמיד מכירים ומבינים את המערכת החדשה והם אינם יודעים כיצד להתמודד עם המעבר ועם השלכותיו.

בשיתוף עם רכזי פאקט פותחו שתי תכניות מעבר, וגם בהן מושם דגש על מפגשים משפחתיים המכינים את הילדים ואת ההורים יחד להיבטים שונים של המעבר ופורסים לפנייהם את מבנה המערכת החדשה, הדרישות שלה, ואת תפקיד ההורה והילד במקום החדש. בשלב הבא תוכן תכנית לליווי המשפחות בכיתה א' ובכיתה ז'.

את סדרת המפגשים אנו מסיימים לעתים קרובות במפגש העוסק בהכנסת אורחים, והמפגש מתנהל במתכונת של טקס הקפה המסורתי של בני הקהילה (הבונה). שלא כמקובל באתיופיה, שם לילדים לא היה חלק בטקס של המבוגרים והם הודרו ממנו, כאן אנו מבקשים מהילדים להשתתף בטקס ומבקשים מההורים להכינם למפגש. כך מועבר שוב המסר המרכזי של התכנית כולה: מצד אחד - לגיטימציה למסורות ולערכים של ההורים והעברתם לילדים, ומצד שני - שיתוף הילדים, כמקובל בחברה שבה הילד "במרכז".

מחנה הקיץ

העבודה עם המשפחות מגיעה לשיאה בקיץ. מזה שמונה שנים מקיימת עמותת יהלום מחנות קיץ משפחתיים בירושלים. אל המחנות מגיעות משפחות

קליטה, מורות וגננות יצרה כעס ועוררה תגובות שונות, החל מכעס על עצם החלפת השם, מאבק להשבתו ועד אדישות כלפיו. המפגש מבוסס על ההבנה שהשם הוא מרכיב בסיסי בזהות האישית ועל כל אחד להיות ער להשלכות של החלפתו.

- ◆ "כיבוד הורים" - על הדומה והשונה בכיבוד הורים בתרבות האתיופית והישראלית, ומה בני הקהילה עצמה היו רוצים לשמר או לשנות בתפיסת הכבוד כלפי ההורים.
- ◆ "נתינה ואחריות" - על גבולות במשפחה ופיתוח אחריות אצל ילדים.

קהל היעד להקמת קבוצות של משפחות לומדות מוגדר על-ידי רכזי פאקט על-פי צרכי הקהילה השונים בכל עיר ועיר. הקבוצות פועלות בבתי ספר, במתנס"ם, במועדונים ובמבנים שהעירייה מעמידה לרשות פאקט.

מתוך התכנית המקורית התפתחו גרסאות והתאמות שבאו לענות על צרכים של קבוצות בעלות מיקוד שונה:

- ◆ קבוצת משפחות לומדות שפעלה בעקבות עבודה שנעשתה בקבוצת הורים. בלימוד המשפחתי הושם דגש על יישום של הדברים שההורים למדו "על יבש". בשיחת המשוב דיווח זוג הורים שהשתתף בתכנית כי בעקבות המפגשים הם פיתחו מנהג משפחתי - לשבת בשבת ולשמע את ההורים מספרים על ילדותם באתיופיה. כשהמנחה שאל "מדוע?" ענתה בתם המתבגרת "כי זו ההיסטוריה שלי, למרות שנולדתי כאן!" כשנשאלה אותה נערה מה היא "הרוויחה" מההשתתפות במפגשים, היא לא היססה והצביעה על אביה ואמרה - "הכרתי אותו!"
- ◆ מגשר ומנהלת אזורית זיהו קושי של גברים מבוגרים יחסית בתקשורת עם ילדיהם ה"ישראלים". כמענה, נוצרה קבוצת אבות וילדיהם, בעיקר בגיל הגן וראשית בית הספר. להנחיית הקבוצה נבחר גבר בן הקהילה, כדי ליצור אצל ההורים תחושת שייכות והזדהות.
- ◆ במועדונית טיפולית משותפת לילדים ותיקים ובני עולים נעשה ניסיון "אחרון" למנוע הרחקתם של הילדים מהבית באמצעות תהליך טיפול יומיומי. ההורים שותפו בתהליך במפגש שבועי מונחה עם הילדים.
- ◆ בית ספר פנה לפאקט וביקש עזרה בשילוב ההורים בני הקהילה בהנהגת ההורים הבית ספרית. בקבוצה שנוצרה הדגישה המנחה שאלות

בקבוצה פגשו משפחות אחרות, ובמשך ארבעה ימים החלה הקבוצה לפתח מטרות משל עצמה, לצד הטיפול במדינת ישראל והיכרות מעמיקה עם ירושלים. ההיכרות ההדדית בין העולים ובין הוותיקים הפכה להיות מטרתה של הקבוצה, ובמשוב שמענו אבא יליד ישראל שסיפר: "אמנם יש אצלי במפעל אתיופים, אבל זו הפעם הראשונה שאני מדבר עם בן קהילה ממש פנים מול פנים". אימא בת הקהילה סיפרה כי שוחחה עם אימא ותיקה על בעיות משותפות לאימהות למתבגרות, והיא גילתה כי "חלק ממה שהבת עושה לי זה בגלל גיל ההתבגרות ולא בגלל שאני גדלתי בעולם אחר". אימא ותיקה סיפרה כי זו הפעם הראשונה שהיא נחשפת לסיפור הקשה של העלייה דרך סודן. אימא בת הקהילה החליטה שחייב להיות המשך למחנה הקיץ ויזמה, יחד עם פאקט, קבוצת המשך שפעלה בקריית גת. היטיבה לנסח זאת אחת האימהות: "פשוט נפגשנו יחד - בני אדם, יהודים, ישראלים".

הילדים עצמם התחלקו מיד לקבוצות משנה של גיל וגינדר והתחברו בחבורות מעורבות. הצלחת הקבוצה המעורבת הראשונה הביאה את אנשי פאקט ויהלום לשאוף להפעיל בעתיד עוד קבוצות מעורבות, ולא רק במסגרת מחנות הקיץ.

ותיקות לצד משפחות עולים מארגנטינה, מחבר העמים ומהקוקז. עד היום השתתפו במחנות הקיץ כ-1,150 משפחות - יותר מ-3,500 הורים וילדים. המשפחות באות לירושלים ובמשך ארבעה ימים, בתנאי פנימייה, הן לומדות על מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית באמצעות סיורים, הפעלות, הרצאות, שיחות, לימוד מקורות, יצירה והפנינג. בשלוש השנים האחרונות הצטרפו למחנות הקיץ גם משפחות של בני הקהילה האתיופית. למדנו כי הרעיון של יציאה למחנה או לנופש משפחתי היה זר למדי למקצת המשפחות של בני הקהילה, ובכמה מהמקרים נכנסו רכזי פאקט ומגשרים לתהליך ממושך של הסברה וגיוס המשפחות. במחנות עצמם נדרש צוות המדריכים לרגישות ולהקשבה לצורכי המשתתפים. לדוגמה - לבקשת המשפחות הוספנו לביקור בהר הרצל את הביקור באנדרטה לנספים בסודן. דוגמה אחרת: בתחילה השתתפו בני הקהילה במחנה בקבוצות נפרדות, והיום המשפחות בנות הקהילה שוהות במחנה הן בקבוצות מעורבות עם משפחות ותיקות והן בקבוצות ייחודיות לבני הקהילה. הרצון לבניית קבוצות מעורבות נבע מהתבוננות וממשוב בקבוצה המעורבת הראשונה - המשפחות

קבוצת הורים עירונית

אילנה לואי

מהי קבוצת הורים עירונית?

זו קבוצה של הורים לילדים בני גילים שונים - מגיל ב"ס יסודי, חטיבת ביניים ותיכון. השותפים לתכנית הם PACT, ספייס ואופק. מטרת הקבוצה להעצים את יכולתם של הורים יוצאי אתיופיה להיות מעורבים בחיי ילדיהם, להכיר את המערכות השונות שבהם נמצאים הילדים ולחזק את התקשורת בין ההורים וילדיהם לבין מערכות אלה.

פעילות קבוצת ההורים העירונית ברמלה החלה במרץ 2010. תוכנו עשרה מפגשים. הקבוצה, הנפגשת בקמפוס השפלה אחת לשבוע, בימי שני, מונה בממוצע 15 משתתפים קבועים ונהנית מליווי מקצועי צמוד.

המשתתפים באים למפגשים בקביעות ובזמן. הם מרוצים מהסדנה ומייחסים לה חשיבות רבה וקדימות בסולם העדיפויות שלהם. חוינו דוגמה אחת בולטת לכך: היה הורה שסעד את אביו באחד מבתי החולים והתקשה מאוד להגיע למפגש בשעה שנקבעה. הוא אף שקל להפסיק לבוא למפגשים, אבל לאחר שבוע חזר ושיתף את הקבוצה ואת המנחה בתחושתו שהמפגש היה חסר לו מאוד ושחשוב לו להמשיך להשתתף בקבוצה. ביום שלא הגיע לקבוצה הוא הרגיש שהוא מפסיד מאוד, ולכן עשה מאמצים ומצא סידור אחר לאביו בשעת המפגש. הוא שמח לבשר לקבוצה שהוא ממשיך אתם בסדנה.

על פי דיווחי הורים, ילדים, מנחה הקבוצה ויועצת בית הספר, השתתפות ההורים בסדנה עוזרת מאוד לכולם, ובקבוצה נעשית עבודה טובה מאוד ונכונה. על פי היעדים שהגדרנו בתחילת הדרך מתחילים לראות תוצאות ויש כבר סימנים של הצלחה. אחד היעדים הוא מעורבות ההורים בחיי ילדיהם והיכרות עם מערכת החינוך.

שיתפנו את יועצת חטיבת הביניים שבה לומדים רבים מהילדים שהוריהם משתתפים בקבוצה. היועצת דיווחה כי הילדים באים אליה ושואלים: "מה אתם עושים להורים שלנו בסדנה?" והם מספרים:

"ההורים מתחילים להתעניין ולשאול אותנו שאלות שאף פעם לא שאלו, רוצים לדעת מה קורה אֵתנו בבית הספר, מי המחנכת, היועצת, מבקשים שנשב אֵתם ונסביר להם מה קורה לנו בתוך בית הספר..."

אלה דברים חדשים עבורנו וזה קרה בגלל הסדנה שהם עוברים".
"עכשיו אי אפשר להתחמק ולברוח, הכול הם שואלים וגם מגיעים לבית הספר לשיחות יזומות עם המחנכת ומתקשרים..."
"זה אחלה, סוף-סוף מתעניינים באמת ומקדישים זמן".

בתכנית העבודה שלנו, כל מפגש כלל משימות מוגדרות שהיה על ההורים לבצע. לדוגמה, אחת המשימות הייתה לדעת פרטים על בית הספר שילדיהם לומדים בו: מה הפונקציות החשובות בבית הספר הקשורות לחיי הילד, למשל - מספר הטלפון של מחנכת הכיתה, שמה של היועצת, מיהי רכזת השכבה וכדומה. לצורך זה הוכן טופס שהיה עליהם למלא ולהביא לקבוצה עם כל הפרטים.

משימה זו חייבה את ההורים לשבת עם כל ילד וילד לחוד, לשאול שאלות ולהקדיש לו זמן. מפגש זה נתן הזדמנות לשיח בין ההורים לילדים ולשעת איכות עם כל ילד. אם הילד לא ידע פרטים על בית הספר, זה דרש מההורים ללכת עם הילדים לבית הספר ולהשלים את החסר.

עוד משימה שהוטלה על ההורים הייתה לבחור את אחד מילדיהם ולקבוע פגישה עם המחנכת שלו כדי לשוחח עליו (כמובן, בהמשך הם עשו זאת עם כל ילדיהם, בהתאם לצורך ובתכנון מראש).

ואלה התחומים שעליהם היו צריכים לשוחח עם המחנכת:

התחום החברתי - איך הילד מסתדר עם הילדים האחרים, האם יש לו חברים, מי הם וכדומה.

התחום ההתנהגותי - בתחום האישי ובלמודים: במה הוא טוב ומצליח, מה קשה לו, איך אני כהורה יכול לסייע כדי שיצליח ועוד.

לאחר משימה זו באו ההורים ושיתפו את הקבוצה בחוויותיהם ובתחושותיהם. הם הרגישו שהם מבינים יותר, מעורבים יותר ויודעים מה קורה לילד שלהם בבית הספר. ההורים הרגישו טוב גם מול המחנכת וילדיהם, כי הם ידעו מה לשאול. המשתתפים עברו בקבוצה תהליך, ויש בהם יותר פתיחות ורצון להיות מעורבים ולקבל אחריות על גורלם וגורל ילדיהם.

אילנה לואי, מנהלת פרויקט PACT רמלה

ר', אימא, מספרת: "מאז התחלתי ללמוד פה התפיסה של הבת שלי השתנתה... יש לי בת גדולה שלומדת בבית הספר וגם ילדים קטנים. היא לא תמיד הייתה עוזרת לי. עכשיו הבת שלי באה ואומרת לי: אימא, יש לך סדנה היום, ואני אחראית לטפל בילדים. תלכי ללמוד ואני אשמור על הילדים... זו הרגשה טובה ואני מאושרת". אנחנו מבינים אפוא כי הגישות של האם ושל הבת השתנו והביאו אותן לידי הבנה ותמיכה הדדית.

הסדנה הסתיימה ב-28 ביוני 2010. ההורים הכינו ביוזמתם אוכל מגוון והביאו את המטעמים לקבוצה כדי לחגוג מסיבת סיום. ההורים קיבלו תעודה על השתתפותם בסדנה והוסבר להם מה משמעותו של האישור כדי למנוע אי-הבנות בעתיד.

השתתפות ההורים בסדנה עוזרת מאוד לכולם, ובקבוצה נעשית עבודה טובה מאוד ונכונה

לסדרת מפגשים זו היו השלכות חשובות ותרומה משמעותית מאוד. הקבוצה סיימה את הסדנה כשהיא חזקה, בעלת ראייה רחבה ומבינה יותר. בקרב המשתתפים התעורר הרצון לתת ולתרום לקהילה. יש להם הבנה עמוקה של משמעות מעורבותם במערכת החינוך, של משמעות הבנת הילד, קבלה ושיתוף. הם מספרים כי הם יצאו מהסדנה אנשים אחרים מה שהיו כשנכנסו אליה ואומרים כי קיבלו "מתנה גדולה". המשתתפים הודו מאוד על היוזמה ועל ההזדמנות שנפלה בחלקם וביקשו לתת את "המתנה הגדולה" הזו גם להורים אחרים.

לסיום, בנימה קצת אישית, אני רוצה להודות לתורמים שעומדים מאחורי הפרויקטים: לקהילת פאלם ביץ', לעיריית רמלה, לג'וינט ישראל ולשותפים אחרים בעיר, לצוותים הנפלאים שהיו שותפים בעשייה ולהורים הנפלאים. אני יכולה לומר בוודאות כי הקבוצה הזאת הצליחה, בין השאר, בשל תכנון נכון של העבודה; למדנו על ההורים ועל האתגרים שהם מתמודדים עמם והשתדלנו בתכנית להיות רלוונטיים לצורך האמיתי שלהם. הקבוצה הייתה צמאה לידע, לחיזוק ולאוזן קשבת עם הרבה אמפתיה, ועברה תהליך משמעותי. נוצרה שפה חדשה שמאפשרת תקשורת חיובית, סבלנית, מבינה, אכפתית ואוהבת, וברמה האישית זה ריגש אותי מאוד. כן ירבו!

קבוצת ההורים הפכה למשמעותית עבור חבריה, הם מרגישים טוב מאוד ובטוחים די הצורך להעלות נושאים אישיים, לשתף את חבריהם ובסוף גם לצאת מחוזהים. החברים בקבוצה תומכים זה בזה בהתמודדויות עם הקשיים. כיוון שלכל הורה היו קשיים עם הילדים במערכת, החברים בקבוצה הפכו לקבוצת תמיכה של ממש. משתתפי הקבוצה סיפרו שהם אמנם גרו יחד בעיר שנים רבות, אך לא הכירו זה את זה כפי שהכירו בסדנה. ההשתתפות בקבוצה קירבה אותם מאוד, והם הפכו לתומכים זה בזה גם מעבר למפגשי הקבוצה.

משתתפי הסדנה רוצים מאוד לתרום לעצמם ולקהילה. יש רצון להתנדב בקהילה ולהיות מעורבים בחיי ילדיהם ובכלל. חמישה מהמשתתפים הביעו רצון להתנדב. שלושה הורים מתוכם נבחרו לוועד הבית ספרי.

המשתתפים בסדנה עברו תהליך משמעותי, אישי ומשפחתי, המשפיע על תפקודם כהורים וכאזרחים. לדוגמה א', אחד ההורים, נהג להתלונן בתחילת הסדנה על בית הספר בכעס רב ולהאשים את כולם במה שקרה לבתו. א' חש מתוסכל וחסר אונים כי הוא לא הצליח לעזור לילדה, לא ידע כיצד לפנות לעזרה ולא מי הוא יכול לפנות בתוך בית הספר וברשות. לאחר שעבר תהליך ולמד בסדנה על נותני השירותים בעיר ועל הפונקציות הקיימות בתוך בית הספר, הוא מספר כי הוא רגוע יותר, מבין ויודע למי אפשר לפנות בסוגיות השונות. א' מבין כי להאשים אחרים ולכעוס לא מקדם אותו וגם לא את הילדה, אלא להפך. הוא מספר כי היום הוא מתן יותר וכועס פחות, מוכן להקשיב ולשמע דעות אחרות; קודם כול הוא שואל את עצמו מה הוא עשה למען עצמו וילדיו, מקבל אחריות ומשתף. ראוי לציין כי א' הוא אחד ההורים שהגישו מועמדות לוועד ההורים הבית ספרי, מתוך רצון להבין יותר ולעזור להורים אחרים.

חמישה הורים הביעו רצון ומוכנות להתנדב בעיר. שניים מהם הגדירו את תחומי ההתנדבות המבוקשים: אחד מהם מעוניין לסייע לילדים שמסתובבים בשעות הערב והלילה בחוץ - כנראה יצטרף לסיירת הורים שקיימת בעיר, והשני מעוניין לעסוק בחשיפת התכניות והשירותים הקיימים עבור הקהילה, כדי שהקהילה תדע מה עומד לרשותה. הוא רוצה להביא מרצים מתחומים שונים, מעמותות ומארגונים שונים, שיסבירו על הארגונים ועל השירותים שהם מספקים לקהילה.

הדרכה הורית לבני העדה האתיופית ברחובות

תיאור העבודה עם הורים יוצאי אתיופיה בשכונת קריית משה ברחובות,
תכניות שפעלו בשיתוף בין פאקט לאגף לשירותים חברתיים

ארנה בן-צבי

זיהוי ערכים משותפים לתרבות הקודמת ולתרבות החדשה ותרגומם להתנהגויות הוריות-חינוכיות מתאימות ומקובלות בחברה הישראלית. תהליך זה כולל הצגת תכולת התפקיד ההורי וגבולותיו בתרבות הישראלית; הגברת מודעות ההורים לציפיות של המערכת הבית ספרית מהם וליבון מערכת היחסים האפשרית בינם לבין אנשי החינוך, איתור כוחות שבהם נעזר העולה בעבר באתיופיה, כדי ליצור תחושת רציפות ב"סיפור החיים" שלו ולאפשר לו להשתמש בכוחותיו בהתמודדות עם הקשיים שהוא חווה בשל השינויים בחייו, התמודדות עם התופעות של הלם התרבות באמצעות מתן לגיטימציה לבלבול, לגעגועים ולייאוש שעולים רבים חשים עקב המעבר הבין-תרבותי; ויצירת תהליך המאפשר לעולים להגיע לאינטגרציה בין המרכיבים של תרבותם הקודמת לבין מרכיבי התרבות החדשה.

ברמת הקולט - המטרה המרכזית היא להכיר את התרבות של עולי אתיופיה, ליצור קרבה מתוך היכרות וידע, להיחשף באופן פעיל לתרבות החדשה שהוא פוגש ולקיים תהליך של למידה, בדיקה והשוואה בין התרבויות. זאת כדי לאפשר העשרה וגדילה אישית וחברתית מתוך העושר התרבותי הנחשף במפגש (כהן וספקטור, 2003).

העקרונות המרכזיים ששימשו בסיס לפרויקט

הפרויקט מראשיתו התבסס על כמה עקרונות מרכזיים:

- ♦ הדגשת המשפחה כיחידה אורגנית בכל הנוגע לקליטתה ולהתערבות בדרכי חינוכה והכשרתה לחיים בארץ.
- ♦ תפיסת ההורים כמנהיגי המשפחה וכמובילי הקליטה. ההורים הם הדמויות המשמעותיות ביותר בחיי ילדיהם ויש להם אחריות כלפיהם. אנשי המקצוע הם גורם מסייע בלבד. ההנחה היא שההורה הוא המכין את ילדיו לחיים לא פחות

בני העדה האתיופית חווים מעבר תרבותי דרמטי בבואם לארץ כה שונה בתרבותה מארץ מוצאם. להורים מקום מרכזי בהתפתחות הילדים ובחינוכם, אך המעבר התרבותי של עולי אתיופיה מערים קשיים על יכולתם למלא רבים מתפקוניהם בחברה מערבית, ובכלל זה התפקוד ההורי. קשיים אלה משפיעים על נגישות הילדים והתערותם במסגרות החינוך השונות. הורים יוצאי אתיופיה נאלצים להתמודד בארץ עם שינויים רבים הנובעים מהבדלים תרבותיים-חברתיים ניכרים בין ארץ המוצא לארץ הקולטת. תהליך הקליטה מטיל על הורים אלה את הצורך להתמודד עם ערכי התרבות של החברה הקולטת וכן את הצורך לרכוש מיומנויות חדשות נרחבות בתחום ההורי. ההדרכה ההורית ליוצאי אתיופיה מיועדת לתת מענה לצורך זה, כדי לאפשר את השתלבותם המוצלחת של הילדים והמשפחות בחברה הישראלית. ההדרכה ניתנה להורים לילדים מגיל לידה עד 18 שנים שעלו מאתיופיה החל משנת 1990 והם נתונים ב"משבר מעבר תרבותי".

מטרות ההדרכה

המטרה העיקרית של ההדרכה היא לחזק את ההורים, כדי לסייע להם למלא את תפקידם באופן הטוב ביותר. ההנחה היא שהורים מחוזקים חשים בטוחים במעמדם, במקומם ובתפקידם, וכך הם יכולים לתמוך בילדיהם וליצור להם מרחב בטוח לקליטה, לגדילה ולהתחנכות. העצמה זו חיונית למניעת התוצאות ההרסניות של ניכור בין הילדים להוריהם ושל התנתקותם מביתם, שהוא סביבת החיים הטבעית שלהם. הורים מועצמים ומתפקדים הם מחסום מפני אנומליה, עבריינות ומצוקה של ילדים ונוער.

ברמת העולה - המטרה המרכזית היא להעצים את ההורים כמקור סמכות ואחריות, במצב שבו סמכות זו מתערערת עקב המפגש הבין-תרבותי. העצמה זו נעשית באמצעות הבהרת ערכים בחינוך ילדים,

ארנה בן-צבי, עו"ס, מנהלת מחלקת קריית משה, האגף לשירותים חברתיים, עיריית רחובות וצוות פרויקט "הדרכה הורית לעולי אתיופיה" - יעקב אליאס, בינה זין, רינה זוזנו, יוסי מהרט, גילה ונדל

והן "נתפרות" בהתאם לאפיוני המשפחה, צרכיה ורצונותיה ולמשאבים של הקהילה. ההדרכה ההורית מתקיימת בכמה דרכים:

♦ **הדרכה פרטנית להורה או לזוג הורים** - ההדרכה ניתנת על-ידי עו"ס בן העדה האתיופית או על-ידי עו"ס יחד עם מגשר בן העדה האתיופית. טווח ההתערבות נע מהדרכה נקודתית, בת מפגש אחד עד שלושה מפגשים, ועד תכנית הדרכה ארוכת טווח של מפגשים המתקיימים פעם בשבוע לאורך זמן.

♦ **הדרכת הורה-ילד** - פעילות משותפת של הורה וילד בהנחיית איש מקצוע או עובדים פרה-מקצועיים בנושאים הקשורים לאינטראקציה בין ההורה לילדו או לילדיו (הדרכת הורה-ילד בפעילות מונחית במשחקיה שבמעון הרב-תכליתי ועל-ידי מדריכה בת העדה בבית המשפחה במסגרת "התכנית הביתית").

♦ **שירותי הדרכה על-ידי עובדים סמך מקצועיים כגון סומכות או חונכות** - שירותים הניתנים למשפחות שאין ביכולתן להפיק את מלוא התועלת ממסגרות קבוצתיות, למען שיפור תפקודן וחיוזוקן בחיי היום-יום במסגרת הבית, המשפחה והקהילה.

♦ **פעילויות קבוצתיות הורים-ילדים במועדוניות** - פעילויות משותפות לילדי המועדונים והוריהם, המתקיימות במסגרת המועדוניות שמפעיל האגף לשירותים חברתיים, בהנחיית עו"ס המועדוניות.

♦ **סדנאות להורים** - כמה מפגשים סביב נושא מוגדר (סדנה בבית הספר להכרת המערכת החינוכית בהנחיית עובדת סוציאלית והצוות החינוכי, סדנת תזונה בהנחיית עו"ס וסטודנטים מהפקולטה לחקלאות, סדנת בריאות ובטיחות בהנחיית עו"ס ואחיות משרד הבריאות ועוד).

♦ **הדרכה בקבוצה** - הקבוצות שונות זו מזו בהרכב, בתכנים, בטכניקות ההתערבות ובמשך פעילותן.

♦ **סדנאות הורים המבוססות על התאוריה האדלריאנית בשיתוף בית הספר העירוני להורים** - הסדנאות פועלות בשכונת קריית משה מאז שנת 2002. הסדנאות מתקיימות פעם בשבוע, 24 מפגשים, והן מיועדות לאבות ולאימהות. את הקבוצות מנחה עובד חינוכי-סוציאלי יוצא אתיופיה, שרכש את השכלתו בהנחיית קבוצות במכון אדלר ובאוניברסיטת בר-אילן.

♦ **התכנית הביתית** - התכנית פועלת בשכונת קריית משה מאז שנת 1998. היא מיועדת להורים יוצאי אתיופיה ובעיקר לאימהות לילדים בגיל הלידה ועד שלוש שנים (מרביתם בבית ומיעוטם משולבים במסגרת מעון יום). בצוות התכנית רכזת שהיא עו"ס

ממערכת החינוך הפורמלית ואולי יותר ממנה. אנשי המקצוע הם גורם המסייע להורה העולה להגדיר מחדש את ההורות במציאות החדשה באופן שיאפשר לו להמשיך ולמלא תפקיד הורי משמעותי.

♦ התערבות רגישת תרבות המתבססת על קבלת הבדלי תרבות, על למידה הדדית ועל גמישות בבחירת טכניקות ודרכי התערבות.

♦ העסקת מנחה או מנחה ומגשר בן התרבות הנקלטת. איש מקצוע יוצא אתיופיה, המכיר הן את תרבות המוצא של העולים והן את תרבות הארץ הקולטת ואת שתי השפות (עברית ואמהרית), מסוגל לגשר בין שתי התרבויות ולסייע בתהליך הלמידה ההדדי.

♦ תפיסת קשיי ההורות של יוצאי אתיופיה במסגרת תהליך הקליטה. מרבית המשפחות תפקדו היטב בארץ מוצאן, אך כוחן ויכולתן נלקחו מהן עם המעבר מאתיופיה לישראל. המעבר למדינה ששפתה ומנהגיה זרים להם לחלוטין הציב אותם בעמדת נחיתות, לא בגלל חוסר ביכולות אישיות או משפחתיות אלא בשל תנאי חיים שהם לחלוטין לא מוכרים. לפיכך יש לראות בהם אנשים בעלי יכולת, שיש לספק להם את הידע והכלים הנדרשים להתמודדות החדשה ולסייע להם לחזור לתפקוד עצמאי. ההורים זקוקים לסיוע מקצועי כדי לגשר על השוני לצורך ההסתגלות למציאות החברתית החדשה.

תיאור הפרויקט - דרכי התערבות

כל התכניות להדרכה הורית של יוצאי אתיופיה מטרתן להעצים את יכולות המשתתפים ואת ביטחונם העצמי בהתמודדות עם מצבי החיים השונים שעומדים לפניהם. התכניות מיועדות להקנות לאוכלוסייה המטופלת ידע נוסף ודרכי התמודדות נוספות. להורים מוקנים כלים נוספים על כלי ההורות שכבר יש בידם, כדי להתאים את תהליך גידול הילדים למקובל בארץ הקולטת. מכיוון שהאחריות נשארת בידי ההורים, המסר הוא מסר של העצמה. ההורים למעשה מרחיבים ומחדשים את רפרטואר ההורות שלהם. הפעילות של המשפחות בתכניות תורמת תרומה של ממש לסיכוייהן להשתלב טוב יותר בחברה הישראלית. מטרת התכניות האלו לקדם את תהליך הטמעתם של העולים בחברה הישראלית - להנחיל להם את הנורמות המקובלות בישראל. דרכי ההתערבות בתחום ההורי רבות ומגוונות,

הטיפול "במשפחה" במשתפי התכנית ממשיכים בתהליך הטיפול עם עו"ס המשפחה, שממשיך ללוות את העולה לאורך כל תקופת השתתפותו בתכנית ומקיים דיאלוג שוטף גם עם מפעילי התכנית. העו"ס המטפל מעודד וממריץ להשתתפות פעילה ולמניעת נשירה מהתכנית, ולעתים הוא אף מעבד ומשלב בתהליך הטיפול הפרטני תכנים שעלו בתהליך הקבוצתי.

בסיום הפעילות של כל אחת מהתכניות מתקיימת פגישת משוב והערכה בהשתתפות ההורה, העו"ס המטפל, מפעילי התכנית ומנהלת המחלקה. במפגש זה מעריכים יחד עם ההורה את תרומת התכנית עבורו, את השינויים שחלו בתפקודו ההורי, בילד ובאינטראקציה הורה-ילד. יחד מגבשים תכנית המשך מתאימה להדרכה הורית, לשם חיזוק, הפנמה, יישום הנלמד ורכישת מיומנויות נוספות על-פי הצורך. במהלך שנת הפעילות של התכנית ובסיומה מקיימים דיונים בוועדות היגוי ובישיבות מחלקתיות פנימיות בהשתתפות מנהלת המחלקה, הצוות המפעיל את התכנית ואנשי מקצוע אחרים המעורבים בתהליך. המטרה - לנתח את העשייה, ללמוד ולהפיק תובנות מהצלחות ומהכישלונות ולהציע שינויים רלוונטיים בתכנית. בכל התכניות נעשו שינויים והתאמות בעקבות תהליך הלמידה (בעיקר בהשפעת המשתתפים והמגשרים בני העדה), בעקבות תובנות חדשות ובהתאם למציאות המשתנה.

טכניקות התערבות ייחודיות בהדרכה הורית לעולים מאתיופיה

♦ **שפה** - ההדרכה ניתנת בשתי השפות, עברית ואמהרית, על-פי רמת המיומנות של המשתתפים בשפה העברית: הדרכה באמהרית בשילוב מונחים בסיסיים בעברית, הדרכה בעברית בשילוב תרגום סימולטני לאמהרית ולהפך, הדרכה בעברית ומתן אפשרות לעולים לדבר אמהרית המאפשרת להם להתבטא טוב יותר וכיוצא בזה. עם זאת, בכל התכניות מעודדים את המשתתפים לדבר עברית.

♦ **שימוש בפתגמים באמהרית ובסיפורי עם מאתיופיה** - המחשה של רעיונות, נושאים ומושגים בפתגמים ובסיפורים המכילים משלים באמהרית. השימוש באמצעים תרבותיים של ארץ המוצא ובעולם המושגים המוכר להם מסייע להבנה ולקליטה של המסרים החדשים ומעביר מסר של כבוד והערכה לתרבות ולמורשת של העולים, מסייע ליצירת אמון

(ותיקה או יוצאת אתיופיה) ומדריכה שעברה הכשרה מתאימה, יוצאת אתיופיה. משך התכנית שנה עד שנתיים. התכנית מתבססת על הדרכה פרטנית פעם בשבוע והדרכה קבוצתית פעם בחודש בממוצע.

♦ **תכנית "יחדיו"** - התכנית פועלת בשכונת קריית משה מאז שנת 1998. תכנית "יחדיו" ליוצאי אתיופיה מיועדת למשפחות שבעקבות משבר העלייה חוו מצוקה קשה וקשיים בתפקוד ההורי, עד כדי מצבי סיכון של הילדים. ברחובות פועלות קבוצות "יחדיו" רק לאימהות יוצאות אתיופיה, משום שכל הניסיונות להקים קבוצת "יחדיו" לאבות בני העדה לא עלו יפה. כל קבוצה מונה כ-12 אימהות בליווי שתי מנחות, לפחות אחת מהן ממוצא אתיופי. המפגשים מתקיימים פעם בשבוע במשך שנתיים עד שלוש שנים.

תכנית מסוימת או מגוון התכניות הקיימות מוצעות לעולה תמיד על-ידי העו"ס המטפל. ההצעה מועלת במהלך הקשר הטיפולי, לאחר שנוצרה היכרות וקשר של אמון, וכמענה לקשיים בתחום ההורי שעלו בשיחה הטיפולית. בשלב השני, לאחר שהעולה הסכים להשתתף בתכנית, נקבע מפגש פרטני עם המועמד לתכנית יחד עם העו"ס המטפל ועם מנחי התכנית - כדי ליצור היכרות ראשונית אינטימית בין מפעיל התכנית למשתתף ולהגדיר יחד את "החווה הטיפולית". ההשתתפות בתכנית היא רכיב ב"מערך

החוויתיים (ה"חימומים") משמשים בסיס לפעילות בכל מפגש, כדי לאפשר ביטוי ספונטני ולא מילולי, רגשי ואישי, ולתת הזדמנות להבעת יצירתיות ודמיון. העיקרון המנחה בבחירת הפעילויות הוא התאמת הכלים החוויתיים לתרבות המשתתפות; עבודה עם סיפורים ועם חמר ובניית צעצועים מתאימים ליוצאי אתיופיה - כל אלה מוכרים לנשים מתרבותן ומאפשרים חיבור לעולמן הפנימי. שימוש בחומרים פחות מוכרים, כגון נייר וצבעים, נעשה בהדרגה, כדי להפכם למוכרים וידידותיים למשתתפות. בתכנית ביתית האימהות מתנסות במשחקים מגוונים שלא היו מוכרים להן מילדותן באתיופיה, כדי שיוכלו לשחק בהם עם ילדיהן.

♦ **העברת נושא אחד בכל מפגש על-ידי המנחים בד בבד עם שיח שוטף של המנחה והקבוצה ובקרב חברי הקבוצה** - השיח וההידברות הם האמצעים להיכרות, ללמידה ולהתחברות, להתמודדות עם הניכור, הניתוק והבדידות, והם אמצעים להפנמה.

♦ **התנסות בסביבה בטוחה, מכילה וידידותית** - כדי ללמוד כללים חדשים, ובעיקר לאמץ התנהגויות חדשות, יש צורך להתנסות ולהתאמן. התנסויות כאלה אפשריות רק בסביבה בטוחה, מכילה וידידותית, סביבה המסדרת שכל מעשינו הם שלבים בתהליכי למידה והתפתחות.

♦ **השוואה בין אתיופיה לישראל** - בכל נושא שמועבר בתכניות ההדרכה, המשתתפים מתבקשים לספר על חוויות הילדות שלהם ועל המיומנויות והידע שרכשו מהוריהם. משווים ומשוחחים על המשותף להורות באתיופיה ובישראל (למשל, הענקת חום ואהבה לילדים היא יסוד אוניברסלי בהורות), על אותן מיומנויות ש"עבדו" באתיופיה ושיש לשנותן ולהתאימן לנדרש בארץ (כגון שינוי באמצעים החינוכיים הכלולים ענישה פיזית, שאסורים בארץ על-פי חוק), ועל מיומנויות חדשות להתמודדות עם מצבים שלא היו מוכרים באתיופיה (כגון הורות לילד הלומד במסגרת חינוכית, הורות לילדים מתבגרים, שכן בכפרים באתיופיה לעתים קרובות נערות ונערים היו נשואים והקימו משפחות ועמדו ברשות עצמם).

♦ **שילוב הורים יוצאי אתיופיה שהם דוברי עברית בקבוצות מעורבות עם ישראלים ותיקים** - שילוב כזה מאפשר עבודה בקבוצה על הדומה והשונה, על קבלה חברתית, יחס שוויוני, כבוד לאחר והכרה בעולם תרבותי שונה (עד כה זה נעשה בסדנאות לאימהות של ילדי המועדוניות ובסדנאות בית ספר להורים בקריית משה ומתוכנן בקבוצת "יחדיו").

ולבניית הברית הטיפולית. מדובר כאן בניסיון של הקולט להיקלט בתרבותו של הנקלט כדי לעזור לו "מבפנים". דוגמאות: "לסמה זורו גורבת יטללי" = "אזן שלא הקשיבה היטב יכולה לגרום לסכסוך שכנים". הרעיון הוא שיש חשיבות לבדיקה יסודית של מידע כדי למנוע אי הבנות ולפעול ביעילות; "הדלעת נפלה על אבן והאבן נפלה על הדלעת. מי נפגע? הדלעת" - מסר שלא להתעסק בחיפוש אשמים (הדלעת או האבן, הילד או המורה, הילד או ההורה, הבעל או האישה), משום שהתוצאה היא שהדלעת או הילד או האווירה המשפחתית הם שנפגעו. לכן יש להתרכז בעשייה למניעת הפגיעה; "לחורף שעבר לא בונים בית" - בחורף שעבר סבלתי מדליפת גשם בגלל חורים שהיו בגג. לא מועיל להתלונן על מה שהיה אלא להפיק לקחים מניסיון העבר כדי להימנע ממצב דומה בעתיד.

♦ **שימוש בדוגמאות מחיי היום-יום באתיופיה להמחשת מושגים** - הדוגמאות מחזירות את ההורים אל חוויות הילדות שלהם ומאפשרות להם הזדהות והבנה טובה יותר של המושגים והנושאים הנלמדים. לדוגמה, לצורך המחשת המושג "עידוד" הוצג למשתתפים סיפור: "אב ביקש מבנו לקצור את החיטה בחלקת השדה המשפחתית. הבן עבד בחריצות, ובתום יום העבודה הספיק לקצור את החיטה במחצית החלקה. האב הגיע והרעיף על בנו שבחים רבים." השאלה להורים: מה הרגיש הילד? הילד חש גאווה, תחושת ערך עצמי גבוהה, תחושה נעימה, מוטיבציה להמשיך ולהתאמץ, תחושה שיש שכר לעמלו וכדומה. לעומת סוף אחר: "האב הגיע והביע את אכזבתו מכך שהעבודה לא הושלמה." מה הרגיש הבן?

♦ **שימוש בהדגמות מוחשיות ובדוגמאות יישומיות-חוויתיות מחיי היום-יום של העולים בארץ** - ניתוח דוגמאות קונקרטיים מחיי היום-יום בהווה, עידוד המשתתפים להציע רעיונות להתמודדות עם הקשיים הן מניסיון העבר (באתיופיה) והן מהדברים שלמדו בתכנית. עוד דוגמה: בסדנת תזונה נכונה ניתנת דוגמאות הן של המאכלים האתיופיים והן של המאכלים הישראליים.

♦ **משחקי תפקידים, תרגילים חוויתיים ופעילויות חוויתיות** - בקבוצות השונות ובפעילויות הורה-ילד משתמשים בכלים אלו. בסדנת ההורות, אחרי שהקבוצה הגיעה לשלב האינטימיות, המנחה מעודד בהדרגה משחקי תפקידים כאמצעי להמחשה דרך התנסות וחוויה. בקבוצות "יחדיו" התרגילים

הערכת התכניות - דילמות ביישום

התכניות הוערכו בכמה אמצעים:

♦ **משוב של משתתפי התכניות** - משוב שניתן במסגרת קבוצתית, במפגשי סיום התכנית, ו/או משוב פרטני בשיחות אישיות עם כל משתתף.

♦ **במקרים מסוימים התקבל משוב באמצעות ראינות אישיים שערכו גורמים חיצוניים** (מכון ברוקדייל - "תכנית ביתית", משרד הרווחה - "סדנת הורות").

♦ **משוב מאנשי מקצוע אחרים** - אחות טיפת חלב ב"תכנית ביתית", גננת או מורה בתכנית "יחדיו" או ב"סדנת הורות".

מתוצרי ההערכה למדנו כי במהלך שנת הפעילות משתתפי התכניות מאמצים את התפיסות והאמונות שמנחי התכניות מקנים להם. עם זאת, תהליך ההפנמה הוא תהליך אטי, ויש פער בין המודעות לנושאים הנלמדים לבין היישום בפועל. לפער זה כמה סיבות אפשריות. סיבה אחת, למשל, היא שהמשתתפים בתכנית אינם נדרשים לקבל אחריות על תכנון, ביצוע ותרגול של המיומנויות שנלמדו, מצב המעכב את יישום הנלמד. סיבה אחרת היא הקושי לשנות הרגלים: יישום התנהגות בפועל מצריך תרגול רב ועקבי כדי להשתחרר מדפוס ההורות המסורתית והמוכרים שעברו מדור לדור מאות שנים ושנלמדו על ידם מגיל רך על-ידי חיקוי של המבוגרים והכשרה מעשית ויומיומית בכפר באתיופיה. הוא-סטריאר (1966) במאמרה על הורות בעלייה מציינת כי הורים מהגרים לעתים נוכחים לדעת כי דימוי "המבוגר האדפטיבי" הקודם שלהם איבד את ערכו במקום החדש; גם אם יש להם נכונות לשנות את ציפיותיהם, את ערכיהם ואת התנהגותם למען ילדיהם, בפועל תהליך השינוי ממושך ואטי, והוא מתנגש עם הנטייה לשמר מרכיבים משמעותיים של תרבות המוצא בקשר לגידול ילדים, לציפיות ולאמונות. ההתנהגות הכרוכה ביצירת שינוי דורשת השקעת משאבים של זמן ותכנון ומשאבים רגשיים. לא כל ההורים פנויים לכך; מצד אחד הם עסוקים בהשרדות ובקיום היומיומי, ומהצד השני הם נדרשים לרכוש מיומנויות חדשות ובלתי מוכרות בנושאים ובתחומים רבים. בן-דב (2007) מציעה לנקוט התערבות המתמקדת ביצירת "כוונות יישום". התברר כי התערבות זו יעילה במצבים שבהם אנשים מתקשים לתרגם את הכוונות ההתנהגותיות שלהם לפעולה ועשייה. שימוש באסטרטגיה של יצירת כוונות יישום, אשר במהלכה הפרט מתכנן מראש מתי, איפה ואיך הוא יממש את הכוונה ההתנהגותית - שימוש באסטרטגיה זו מאפשר להפוך את הרמזים המצביים הרלוונטיים לנגישים בזיכרון וליצור קשר מנטלי בין מאפיינים ספציפיים של הסיטואציה לבין ההתנהגות המתוכננת. התוצאה היא אוטומטיזציה של תהליך יישום הכוונות והעברת השליטה בהתנהגות המכוונת להשגת היעד מהאדם אל הרמזים הסביבתיים: ברגע שהפרט נתקל בסיטואציה המפורטת בכוונות היישום, הפעולה הופכת למיידית ויעילה, כזאת שאינה מצריכה חשיבה מודעת.

אחת הדילמות המרכזיות שעולה מהתכניות היא השתתפות מעטה של אבות בתכניות ההורות

דוגמאות ממשוב משתתפים במפגש סיום של סדנת הורות ליוצאי אתיופיה

אסמרה (אלמן): באתיופיה היינו מחנכים את הילדים בסמכות ובכוח, מחוכמת הלב והניסיון. היינו מספקים דברים חומריים. היינו מענישים במכות והילד לא היה חוזר על המעשה האסור. בקבוצה למדתי והפנמתי דברים חדשים. ההתנהגות שלי כלפי הילדים יותר מתוכננת, יש לי יותר סבלנות ואני מדבר איתם יותר. יש כבר שינוי אצל הילדים. הם למדו מתי להכין שיעורים ומתי לצפות בטלוויזיה, מתי לישון. יש סדר יום. פחות רבים וצועקים אחד על השני ויודעים איך לשוחח.

(אסמרה הרבה להמחיש את דבריו בפתגמים וסיפורי עם באמהרית)

מוגס: הדברים שלמדתי בקבוצה תרמו גם לי כהורה וגם לילדי. קודם כול "סדר יום". קודם לא היה אצלו סדר יום מוסכם. קודם רק נתתי להם פקודות: "תחזרו בשעה X!" "תכינו עכשיו שיעורים". בעקבות מה שלמדתי שוחחתי עם הילדים על חשיבות הכנת השיעורים ולמה חשוב שיחזרו הביתה בשעה מסוימת. יחד החלטנו על סדר יום. הילדים נוהגים לפיו. אני לא צריך כל הזמן לתת "פקודות" ויש פחות חיכוכים ומתח. דבר נוסף חשוב שלמדתי הוא "ההקשבה לילד".

סיסאי: הדבר הכי חשוב שלמדתי הוא חשיבות התקשורת עם הילדים ועם בית הספר. לפני הסדנה כמעט שלא שוחחתי עם הילדים, לא ניסיתי להבין אותם ואת הקשיים שלהם. הייתי כועס עליהם. כשהמורים היו מדווחים לי על הפרעות של הילד, כעסתי על בית הספר והאשמתי אותם באפליה. מתחיל להבין את הקשיים של הילדים ואת הקשיים שלנו כהורים... (בעקבות דיווח על אלימות כלפי ילדיו).

רדה: קודם דיברתי עם הילדים בפקודות, בכעס ובחוסר סבלנות. למדתי להקשיב, לדבב אותם, לשוחח ולנסות לפתור ביחד בעיות בשיתוף ובהסכמה.

המוצעות. מעטים הם האבות שנענו להזמנות החוזרות ונשנות להשתתף באחת מתכניות ההורות שאנו מפעילים. מאמצים רבים הושקעו באמצעים מגוונים לשווק את התכניות להדרכה הורית, לעודד אבות ולשלבם בתכניות, אך בלא הצלחה מרובה. עם זאת, מתוך ניסיונו בשדה נכחנו לדעת שיותר אבות השתתפו בתכנית הדרכה הורית כאשר הנחה אותה איש מקצוע בעל מוניטין שהוא יוצא העדה האתיופית וכאשר ההצעה להשתתף בתכנית נעשתה על-ידי עובד סוציאלי שהוא גבר יוצא אתיופיה. כמחצית מהגברים שהשתתפו ב"סדנת הורות" הופנו אל התכנית על-ידי המשטרה, פקידת סעד לחוק הנוער או בית משפט לנוער, בניגוד לרצונם. בסוף שנת הפעילות הם הודו - כולם, בלא יוצא מן הכלל - על ההזדמנות שניתנה להם ללמוד ודיווחו על שינוי בדימויים כהורים ועל שינוי לטובה ביחסיהם עם הילדים ועם המשפחה כולה. שיעור גבוה של גברים השתתפו במפגשים חד-פעמיים בנושאי הורות במתכונת "אסיפת קהילה", בסדנאות בנות מספר מצומצם של מפגשים בעלי אופי "אוניברסלי" ו"קהילתי", כגון סדנאות שנערכו לכלל ההורים תושבי קריית משה (עולים וותיקים כאחד) בשכונה עצמה ובפעילויות הורה-ילד שהתמקדו בשימוש במחשב.

סיכום

במהלך כל שנות הפרויקט השתתפו בו עשרות רבות של אימהות עולות חדשות מאתיופיה ועשרות מעטות של אבות. מקצתם השתתפו בתכנית אחת, ורבות מהאימהות השתתפו בכמה תכניות. נתון זה מראה שהשתתפות בתכנית מהווה חוויית למידה מהנה ומתגמלת המעודדת המשך למידה. הדגש שניתן להדרכה ההורית, היקפו הנרחב של הפרויקט (כמה קבוצות בכל שנה) וקיומו לאורך זמן (יותר מעשר שנים) מניבים פירות. הדיווחים מהמסגרות החינוכיות וממצאי מכון ברוקדייל מציינים שינויים ניכרים במידת מעורבותם של ההורים בעשייה החינוכית ובקשר עם הגורמים החינוכיים (השתתפות באסיפות ובימי הורים, וכן באירועים בית ספריים), ירידה ברמת העוינות והחשדנות כלפי הממסד החינוכי ועלייה באמון ובשיתוף פעולה בתכניות המוצעות לקידום הילדים ושיקומם (ביצוע אבחונים, קבלת טיפול ועוד), עלייה במודעות ההורים לחשיבות החינוך הפורמלי והלא-פורמלי (סידור ילדים במסגרת חינוכית מגיל רך במעון יום, רישום לחוגים ללימודיות, למועדוניות

ולתנועות נוער), הקפדה על ביקור סדיר של הילדים במסגרות החינוכיות, רכישת ציוד לימודי וארוחת עשר. הורים מקבלים עליהם יותר אחריות בהשגחה על ילדיהם בשעות אחר הצהריים ובפיקוח על סדר יום מתוכנן, מה שמצביע על שיקום הסמכות ההורית. השינויים המשמעותיים בקרב ההורים משפיעים כמובן על השתלבותם הלימודית-חברתית של ילדיהם. אנו עדים לירידה של ממש בדיווחים על אלימות מצד הורים כלפי ילדיהם (כאמצעי ענישה תרבותי המנוגד לחוק הישראלי), ירידה בדיווחים על שוטטות, על עבריינות ועל שימש בחומרים ממכרים בקרב הילדים.

השינויים המצוינים לעיל באים לידי ביטוי בעיקר בקרב הורים צעירים (מתחת לגיל 45) לילדים עד גיל 12. הורים מבוגרים יותר עדיין משמרים את דפוסי ההורות מארץ המוצא ומתקשים לעשות בהם את ההתאמות הנדרשות בארץ; מרביתם לא השתתפו בתכניות ההורות או השתתפו והתקשו להפנים מיומנויות חדשות וליישמן. יש קושי ניכר של ההורים (מרביתם הורים מבוגרים) להפעיל את סמכותם ההורית כלפי ילדיהם המתבגרים, וההורים מבטאים חוסר אונים, תסכול, ייאוש וויתור על ילדיהם. נוכח מצב זה, יש חשיבות רבה לפיתוח של תכניות להורים לילדים מתבגרים.

רב-תרבותיות

חינוך לרב-תרבותיות

בישראל חיות קבוצות אתניות רבות ומגוונות, ויש בה תנאים ליצירת תודעה רב-תרבותית.

מהו חינוך לרב-תרבותיות?

יש גישה האומרת כי חינוך רב-תרבותי הוא "רעיון המוביל לשינוי חינוכי", שינוי המאפשר הזדמנויות למידה שוות וקיום יחסי גומלין בין אנשים מקבוצות אתניות שונות. ברמה זו שמים דגש על החינוך הערכי לרב-תרבותיות ועל תרומתן של קבוצות שונות לחברה, מתוך הדגשה של מנהגים והתנהגויות אתניות, כגון לבוש, מאכלים, מוזיקה ועוד. גישה אחרת תופסת את החינוך הרב-תרבותי בהקשר החברתי. הוא כרוך בתהליך שוויוני בסיסי בחינוך שמקבלים התלמידים, כגון דחיית גזענות ואפליה, קבלת השונות וקידום עקרונות של צדק חברתי.

כדי לחנך לרב-תרבותיות צריך להכיר בכך שאין תרבות אחת גבוהה או טובה יותר מתרבות אחרת. תפקידה של מערכת החינוך לעזור לתלמידים לפתח תחושת אמפתיה כלפי השונה ולקבל אותו למרות

מהי רב-תרבותיות

תרבות במשמעותה הבסיסית מגדירה קבוצת אנשים השותפה לערכים, מנהגים, נורמות, דפוסי התנהגות והשקפת עולם. תרבות מגדירה לא רק את הצד האתני המסורתי, הנובע ממוצאם של אנשים, אלא גם קבוצות גיל, לאום, מגדר, דת ועוד. בקבוצות אלו, אנשים חולקים ביניהם מאפיינים שמקצתם ייחודיים רק לקבוצתם. במרכז של חברה רבת תרבויות עומדת השונות התרבותית בין קבוצות. לעתים שונות זו מעוררת מתחים, חוסר ביטחון, התנגדות, הסתגרות ואפילו רתיעה, ולעתים היא מעוררת תגובות הפוכות, כגון פתיחות, התעניינות וקבלה.

לרב-תרבותיות הגדרות רבות, רובן מצביעות על חברה הטרוגנית השואפת לקיים יחסים שוויוניים וסובלניים

בין אנשים מקבוצות תרבות שונות. ביטוייה של הרב-תרבותיות ניכרים בתחומי חיים שונים - חינוך, בריאות, פנאי, רווחה, סביבה, התנהלות יומיומית ועוד (ד"ר ארנה שמר, בתוך "עט השדה" 3, יולי 2009).

פנינה כפיר

פנינה כפיר, רכזת תכנית פאקט בגני הילדים בקריית גת

בתקשורת בין-אישית, בהקשבה לסיפורי העלייה, בהכרת המוזיקה, המאכלים, הנימוסים ועוד. הכרנו אנשים נפלאים, עדינים ומופנמים, מנומסים ומכבדים שלא מביטים לך בעיניים, שקטים וחייכנים, ובעיקר - דואגים ומודאגים. דאגה זו נבעה מתחושת השונות שלהם, מהחיים במרכז הקליטה, הקושי במציאת עבודה, הדאגה לילדים והרצון שילמדו ויתקדמו ויהיו כמו כולם. ה"מודרנה" הקיפה אותם מכל עבר בכל התחומים, וייתכן שלא יכלו להכילה בזמן קצר כפי שציפו מהם ואולי אף כפי שהם ציפו מעצמם.

פרויקט PACT בגני הילדים בקריית גת

בעבר הייתי מנהלת מחלקת גני ילדים והיום אני רכזת תכנית לקידום האוריינות בגנים, ומתוקף תפקידיי אלה אתייחס לתכניות בגני הילדים. מבין הקשיים שעלו בשדה הגנים בלטה אי ידיעת השפה העברית - בלעדיה היה קשה לתפקד בחיי היום-יום. ואכן, השקענו את מרב המשאבים בהוראת השפה, בהקניית מיומנויות יסוד ובשילובם של הילדים בחיי הגן. נעזרנו באנשי דעת מהמכללות ובאנשי גישור מהקהילה, אנשים צעירים ובוגרים דוברי עברית ואמהרית שעברו השתלמויות והפכו למגשרים בין אנשי המקצוע לבין הקהילה - כדי להגיע להבנות, לתאם ציפיות, ללמוד את הצרכים, ההתנהגויות ועוד. ניסינו תכניות להשגת המטרות שהצבנו לעצמנו, אבל - נודה על האמת - אלה היו תכניות בוסר... כל צוותי המחנכות בגנים, המפקחות ואנשי ההנהלה עברו תהליכי למידה, בנינו תכניות לפי שכבות גיל ומסגרות, כגון איתור התפתחותי בגיל הרך, תכניות לבריאות המשפחה, הדרכת אימהות בטיפת חלב, קורסים להיגינה ובישול, תכנית לחיזוק הילדים בנושאים הנלמדים בגן, בעיקר בשפה ובמושגי יסוד, וכך גם בבתי הספר. בכל המסגרות הוקמו צוותים שבהם שולבו נציגים מהאוכלוסייה הוותיקה ומיוצאי הקהילה. כמובן, בעשור שחלף חלו בתכניות שינויים, שכן כל הזמן עמדו לנגד עינינו הצרכים העולים בשדה הקהילה. למשל, פרויקט האוריינות בגני הילדים: אם בשנים הראשונות החלנו אותו באופן גורף על כל ילדי הקהילה, היום אנחנו מתגברים רק ילדים שאינם עומדים ברמת הממוצע של כלל ילדי הגן. אנשי התחום התמקצעו יותר, ההיכרות עם קהילת יוצאי אתיופיה העמיקה. כולנו, ותיקים ועולים, עברנו תהליכי שינוי מאחר שלמדנו הרבה מאוד. היום אנו יודעים כי בני הקהילה של "עכשיו" אינם בני

שונות, לבנות גשרים תרבותיים בין הקבוצות השונות ליצירת תרבות אזרחית משותפת. תכניות הלימוד צריכות לשלב תכנים המשקפים את צרכיה של כל קבוצה ואת תרומתה לכלל החברה. בדרך זו נוצר מצב של נתינה הדדית המעשירה את ההווה התרבותית (ד"ר בינה גלדי, בתוך "עט השדה" 3, יולי 2009).

מטרת פרויקט PACT, הפועל ברחבי הארץ יותר מעשר שנים, היא קידום ילדים בגיל הרך ומשפחותיהם בני הקהילה האתיופית בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה והקהילה. הפרויקט רואה את הילד ומשפחתו במרכז, וכל הגופים המטפלים ונותני השירותים עובדים בראייה מערכתית ובגישה רב-תרבותית (רבקה ארידן, בתוך "עט השדה" 3, יולי 2009).

תחילתו של פרויקט PACT בקריית גת

קריית גת ידועה בהיותה עיר הקולטת עלייה. יוצאי קהילת אתיופיה הגיעו אלינו עוד לפני הפעלת פרויקט PACT. עם תחילת הפעלתו של הפרויקט לפני כעשר שנים, היינו בין הערים הראשונות שזכו בתמיכה לקליטת הקהילה האתיופית. פרויקט PACT אימץ את עירנו ובמרחק רב נבנו תכניות שהקיפו את כלל האוכלוסייה - מתינוקות בני יומם ועד הקהילה הבוגרת. תכניות נבנו בתחומים רבים, לפי הצרכים שאיתרו אנשי חינוך, מנהלי בתי ספר, גננות, מגשרות ונציגים של הקהילה: אי ידיעת השפה, קשיים בתקשורת עם ההורים והילדים, מופנמות ושקט שאפיינו ילדים ובוגרים, נושאי בריאות ועוד. הם הציגו את צרכי הקהילה בפורומים ובישיבות שהשתתפו בהם.

אנחנו, אנשי חינוך פורמלי ובלתי פורמלי, נחשפנו למטרות הפרויקט וליעדיו. בנינו דרכי פעולה שסייעו לבני הקהילה האתיופית בני כל הגילים להיקלט בעיר בכל תחומי החיים. יותר מכל נחשפנו לקשייהם, לניתוק שלהם מארץ הולדתם, לכאב ולתלאות שליוו אותם בדרכם ארצה, לשונות במנהגיהם ובשפתם. בחיי היום-יום ראינו את העצב בעיניהם. לעתים חשנו חסרי אונים ומבווישים על שקצרה ידנו לבסס בהם את תחושת השייכות, וכל רצוננו היה לעזור להם להשתלב בחברה הישראלית.

לא אחטא לאמת אם אומר כי בתחילה ניסינו לשנותם, אך במהרה למדנו כי לא זו הדרך וכי תהליך קליטתם וטמיעתם בחברה הוא תהליך ממושך וה"שינוי" חייב לבוא מהם ולא להיות מוכתב מלמעלה. יתרה מזו: נכנסנו לתהליך של "ללמוד אותם ועליהם"; חדרנו אליהם ולתרבותם ועשינו זאת בדרכים שונות: בשיח,

שמים דגש על קבוצת תרבות אחרת. העיקרון הוא עבודה בקבוצות בהנחיה והובלה של נציגי הורים מאותה קבוצת תרבות.

◆ לפני תחילת כל פעילות הגנת מקיימת שיחת פתיחה על החברה הרב-תרבותית בגן, בעיר ובארץ, על העלייה לארץ ועל קיבוץ הגלויות המאפיין את החברה הישראלית.

פעילויות שתוכננו ובוצעו

◆ כיור בחמר - מאפיין של יוצאי אתיופיה. הילדים ניסו ליצור כלים ופריטים כמעשה חיקוי של האימהות שהיו בקבוצה. הילדים נהנו מאוד לעבוד עם החומר.

◆ הכנת בבושקות - מאפיין של יוצאי חבר העמים (ברית המועצות לשעבר). הורים מחבר העמים יצרו עם הילדים בבושקות מגלילים בגדלים שונים. לאחת הבובות הוסיפו צמות בלונדיניות ואחד הילדים אמר "היא דומה לאלה שאצלנו בגן".

◆ הכנת חמסות, קישוט לבית - מאפיין של יוצאי צפון אפריקה. אצל בני העדה המרוקנית בלטו החמסות שנעשו בכל מיני חומרים: חמר, דס, עץ, קישוטי חרוזים, פייטים. אחדים מהילדים אמרו "כמו אצלנו בבית".

◆ צביעת כדים וקעריות מחרס (מוכנות, קנויות) - מאפיין של יוצאי מרוקו וגם אתיופיה.

◆ רקמה על רשת לפי דגמים - מאפיין של יוצאי קהילות שונות. אימהות יוצאות הקהילה הביאו כלים צבעוניים עשויים מחוטי רפיה מיוחדים. הכלים היו מקושטים כמעשה רקמה, ולמקצתם היו גם מכסים. הגננות בחרו לתת לילדים לרקום בחוטי צמר על רשת, והילדים ניסו לחקות את קישוטי הקערות האותנטיות.

◆ סיפור אישי - נציגים של עדות שונות מספרים "איך למדתי כשהייתי ילד". הורים מעדות שונות סיפרו על ילדותם, הוצגו תמונות אותנטיות והילדים השמיעו קריאות התפעלות. תאיר: "אבא, ממוצא תימני, נולד בירושלים. יפה הגננת הביאה לו בגד תימני, והוא לימד אותי ואת החברים שלי אריאל וניר לקרוא בספר התורה. אבא סיפר שהספר קדוש, וכשהיה קטן סבא לימד אותו בספר הזה. עכשיו הוא מלמד אותי. הוא סיפר על ארץ תימן, הרגשתי נעים, עשה לי טוב. סיפרתי על כך לאימא". נחמן, בן חמש וחצי, נשאל "מה הרגשתי כאשר אבא הציג לילדים את ספר התורה?" "הרגשתי שמח, כי אבא שלי בא לגן. כי הוא לימד ילדים. רוצה להיות כמוהו.

הקהילה של "פעם". אנחנו רואים את השתלבותם בעיר בכל תחומי החברה - בעבודה, בלימודים הגבוהים וגם בפוליטיקה, ואף יש לנו סגנית ראש עיר, הגברת שולמית סהלו. אין ספק, הפרויקט קוצר היום את ההצלחות.

בגני הילדים פועלות שתי תכניות במסגרת PACT:

אוריינות שפתית-מתמטית ורב-תרבותית. אתמקד בתחום הרב-תרבותי שבו אנו שמים דגש על החינוך הערכי-חברתי ועל תרומתן ההדדית של קבוצות בגן, מתוך הדגשה של מנהגים והתנהגויות אתניות, כגון לבוש, אמנות, מאכלים ומוזיקה המאפיינים כל קבוצה.

ואלה אבני הדרך שהובילו אותי לבניית התכנית

הפעילויות בתחום הרב-תרבותי:

- ◆ הסובלנות לתרבויות ולעדות השונות הבונות את קיבוץ הגלויות של העם היהודי בארץ ישראל.
- ◆ הוקרה וכבוד לתרבות שהילדים באים ממנה.
- ◆ הידוק הקשר הבין-דורי בין הורים לילדיהם.
- ◆ הרחבת עולם הידע והחוויה של ילדי הגן באמצעות מפגש עם מבוגרים בעלי תחומי עניין והתמחות שונים.
- ◆ חיזוק הגאווה התרבותית בקרב הילדים והוריהם בכל עדה.
- ◆ חיזוק הקשר אל המורשת.
- ◆ הגברת מעורבות ההורים בעשייה המגוונת בגן.
- ◆ כבוד זה לזה, כבוד לשונה.

"רב-תרבותיות" בגני הילדים - מתאוריה למעשה שלבים

- ◆ שיחה אישית עם כל גננת שבפרויקט, הצגת הרעיון לפניה.
- ◆ הגננת מבצעת "סריקת היכרות" של קבוצות תרבות בגנה; בודקת כישורים, כישרונות, יכולות ומוכנות של הורים לתרום לילדי הגן ולהוריהם, ובעקיפין - להעצמת הילד הפרטי שלהם.
- ◆ הגננת בוחרת פעילויות שגובשו לאחר השיחות עם ההורים - כל פעילות מיוחדת לקבוצת תרבות אחרת בגן.
- ◆ הגננת משלבת את הפעילויות בנושא הרב-תרבותיות בתכנית השנתית של הגן.
- ◆ הגננת מתכננת את מהלך הפעילות ואת כל הדרוש לה: חומרים נדרשים, אמצעים קישוטיים, קטעים מוזיקליים, תוצרים בסוף הפעילות ועוד.
- ◆ לכל פעילות מוזמנים כל ההורים, אך בכל פעם

סביב הסיפור; בשבועות מתכננים מאכלי חלב עדתיים.

דגשים שהיו בכל פעילות

ההורים וגם הילדים (קצתם ולעיתים מרביתם) באו לבושים בלבוש אותנטי, הביאו מגוון של מאכלים המייצגים את קבוצות התרבות, ובכל קבוצה פעל הורה שייצג את תרבות המוצא. קבוצות הילדים היו הטרוגניות וברקע התנגנה מוזיקה ושירים אותנטיים שהגננות הביאו.

אחד ההיבטים החשובים בתכנית היה השתתפותם של הורים מקבוצות שונות שסיפרו לילדים את סיפור עלייתם ארצה. ליקטנו כאן כמה סיפורים כאלה:

סיפור עלייה מגרבה, תוניס

שולה בוכרים עלתה מגרבה בשנת 1958.

בתוניס חיינו טוב, הכול היה בשפע. תוניס עשירה בתמרים והרבה פירות, היינו קונים בשווקים ושמים בשקים. אבא עבד במסחר וגם הייתה לו מאפייה. ליהודים היו הרבה חנויות והם היו עשירים, הערבים לרוב היו עניים. בבית ההורים היו מים זורמים ואימא הייתה מוכרת מים לבעלי כבשים וגמלים ומזה היא הרוויחה הון.

יום אחד באו מהגוינט, אמרו לנו צריך לעלות לארץ ישראל. מכרנו כל מה שהיה לנו - זהב, שטיחים ורהיטים, והתכוננו לעלות לארץ ישראל.

היה גל של עלייה. יום אחד השכונה התרוקנה, והערבים שאלו איפה כל היהודים. הפלגנו באונייה שקראו לה "ירושלים" - מתוניס לצרפת ומצרפת לארץ ישראל. הגענו לעיר מעלות ממש לפני חג הפסח, ערב בדיקת חמץ. קיבלנו דירה חדשה, חיפשנו בשוק וקנינו כבש וירקות. היו לנו תבלינים כשרים, כי אימא שלי הביאה תבלינים מגרבה, וחגגנו את ליל הסדר הראשון בארץ ישראל. הגענו למעלות, לא ידענו עברית, שינו לנו את השמות ואת תאריכי הלידה. קראו לי "אורכיה", ובארץ ישראל שינו לי את השם לשולמית. לאחר כשנה וחצי עזבנו את מעלות ועברנו לשלווה, מושב ליד קריית גת, וכעבור מספר שנים עברנו לקריית גת.

לאחר חמישים שנה חזרנו, חלק מבני המשפחה, לבקר בתוניס, בגרבה. חיפשתי את בית הוריי, מצאתי אותו. כלום לא השתנה, הכול נשאר אותו דבר. התרגשנו מאוד, זה העלה בי את זיכרונות הילדות, זיכרונות העלייה לארץ ישראל.

אני מלמד אותו אותיות. אני אוהב להגיד את האלף-בית. ליאל, בת שש: "אימא שלי לא הייתה כי הייתה בעבודה. היא עוזרת לזקנים. היה כסף. סיפרתי לה שישבנו עם אבא של נחמן. זה עשה לי טוב. אהבתי את המופלטה שאימא של שילה עשתה".

- ◆ שירה והרקדה לפי מוזיקת עדות בלבוש אותנטי. המוזיקה, השמחה, הבגדים הצבעוניים וצהלות הילדים הפכו את המפגש לחגיגה אמתית.
- ◆ הכנת תכשיט לאימא בסגנון עדתי (החומרים: דס, חרוזים, חוט "שפגט", חמר, נצנצים ועוד).
- ◆ יום של אפייה - הכנת בצקים המאפיינים עדות. שילה, בת חמש: "אימא עשתה מופלטה, זה עשוי מקמח, סוכר, שמן, שמרים ומים". "איך הרגשת?" "הלב דפק חזק והתביישתי. אימא אמרה שהיה כף כי הילדים אכלו המון מופלטה. זה עשה לי טוב".
- ◆ סיפורי עלייה - הורים מספרים כיצד עלו ארצה, בליווי שקופיות ותמונות ובלבוש אותנטי. רום, בן חמש וחצי: "הרגשתי כף, כף בלב, הרגשתי טוב שהיא סיפרה לילדים את הסיפור. עזרתי לה לתת לילדים את השרביטות, את שרביט הקסם. נהניתי שהיו הרבה ילדים והורים וגם יפה ולולי. נהניתי הכי הרבה מהשרביטות שאימא של רום הביאה". אפרת: "הייתי רוצה שאימא שוב תבוא לגן. היא תבוא לגן ותעשה תהלכות תחפשות". שליו: "אני מתחפש לקאובי וגם ניר שהוא חבר ממש טוב שלי" (ניר מיוצאי אתיופיה).
- ◆ קליית פולי קפה והכנת קפה לפי המנהג האתיופאי.
- ◆ סופרת ישראלית הביאה את ספרה לגן וקראה לפני הילדים. בסוף הפעילות בנו פריט מתוך הסיפור. אורי: "היום היה לי הכי כיף כי אימא הייתה וסיפרה בגן סיפור לכל הילדים".
- ◆ סופר סת"ם הציג כתיבת ספר תורה לעומת ספר רגיל.
- ◆ סבא מספר סיפור מ"החדר" בתימן, סיפור על למידה בבית ספר במרוקו.
- ◆ בימי שישי קבלת שבת לפי מסורות של קבוצות מוצא.
- ◆ ערב של מאכלי עדות.
- ◆ ימי שיא - הגננות בחרו ל"ימי שיא" סדנאות להורים וילדים לפני חגים: בחנוכה הכינו חנוכיות בסגנונות שונים; לפני פורים ההורים באו בתלבושות אותנטיות, עשו מצעד תלבושות בליווי מוזיקה המאפיינת כל עדה בגן ולבסוף יצרו מסכה לפורים; לקראת חג הפסח הורים קראו את הסיפור "כוסו של אליהו הנביא", ילדים ישבו בקבוצות ולבסוף יצרו יצירה

סיפור עלייה מאתיופיה

אשר מלסה - אבא של שילה מלסה.

עליתי מאתיופיה לפני 25 שנה, באתיופיה היהודים חיו מעל אלפיים שנים. שם חלמנו על ירושלים, התפללנו שנעלה ונראה אותה - מתי יגיע הרגע שנגיע לירושלים. הגויים ראו אותנו כזרים, 'פלאש' - לא שייכים. לפני 35 שנים ההורים שמעו שיש אפשרות להגיע לארץ ישראל. לא שאלו מה המרחק, מה המסלול. ידעו שצריך להגיע לסודן, ושם היו אנשי הסוכנות היהודית. התחילו בחשאי. השלטונות לא אישרו שנצא מאתיופיה. גם משפחתי יצאה בחשאי, היינו שבעה ילדים קטנים במשפחה ודאגנו שאפילו השכנים לא ישמעו.

בחצות הלילה (היינו שלושה כפרים סמוכים) כולם התארגנו. השארנו הכול: פרות, שדות, בתים, כל התכולה, ופשוט עזבנו וברחנו בשתיים עשרה בלילה. הכל נעשה בתבונה ובחוכמה. העיקר להגשים חלום אבות.

היה ליל ירח. התחלנו ללכת, התחלנו את המסע בשקט מוחלט. הצלחנו להתרחק מהכפר - לסודן זה 900 ק"מ - ולא ידענו מה הכיוון. היינו 250 יהודים שצעדו. לא הייתה לנו מפה. בסודן ידענו שיש שם שליחים מארץ ישראל. מסלול ההליכה היה חודש ימים, ארבע שבתות. ילדים זקנים. במהלך הדרך מורי הדרך ניצלו אותנו, היו להם חברים. הגענו ליערות בצהריים. יום אחד באו שודדים על סוסים, התחילו לירות, לקחת מאתנו הכול - כסף, תכשיטים. נשארנו ללא מורי דרך, ללא סוסים. התקדמנו לגבול סודן. הלכנו בלילה, וביום מתחבאים ונחים. בשבתות היינו נחים, מקבלים את השבת ללא מקלחת. אכלנו גרגרי חומוס. התקרבו לגבול. היו שם חיילים סודנים. התקרבו אלינו בגיפים והתחילו לשאול שאלות. כשראו שאנחנו מחפשים מפלט ולא מהווים סכנה, נתנו לנו להיכנס לאחר שנתנו להם מעט כסף. נכנסנו לסודן - ארץ עוינת, לא מכירים. אחרי תקופה קצרה התחברנו לשליחי עלייה שהיו אנשים נפלאים, הם בירכו אותנו. אמרו: תשמרו הכול בשקט ובסוד. תתכוננו! ייקח זמן עד שתעלו לארץ ישראל, כי סכנה שיגלו שאתם יהודים. בסודן שנאו את האתיופיים. חיפשנו עבודה כדי להעביר את הזמן וחיכינו לעלייה. היינו שם שנה וחצי. יום אחד, בלילה, אמרו לנו להגיע לאיזה מקום מסתור מוסווה. עמדו שם משאיות של מזון להסוואה. הוכנסו לכל משאית כ-70 אנשים בשקט מופתי. זה היה כמו מעמד הר סיני.

התחלנו במסע. הסודנים חשבו שזו סחורה. הגענו

לחוף הים, נכנסנו לספינות קטנות. משם העבירו אותנו לאונייה גדולה. האנשים האלה היו אנשי מוסד, הם שכרו את החוף כאזור תיירות. היום אני יודע שהם עשו זאת עבורנו במיוחד. לאחר כשבוע הגענו לאילת, מאילת לאשקלון, והשאר - היסטוריה.

סיכום

חשוב לי לציין שכל פעילות רב-תרבותית נעשתה על פי בחירתה האישית של הגננת ובשיתוף המגשרת החינוכית בת שבע, שהיא שותפה פעילה בכל מפגש בגן.

כל מפגש כזה היה מלווה בהתרגשות רבה של כל המשתתפים - ההורים, הילדים, הצוותים החינוכיים והמוזמנים. האווירה הייתה תמיד חגיגת מאוד ונתנה תחושה של עשייה חווייתית אחרת, נוספת. בדקתי את תגובות הורים לאורך זמן ונראה לי כי ההישג החשוב במערכת גני הילדים (רק אותם אני יכולה לייצג) הוא הקליטה הרכה של כל ילד - בלי קשר למוצא ולצבע. הימצאותם של כולם באותה חברת גן היא דבר שגרתי ומובן מעליו, לא שמעתי משפטים בוטים בקשר למוצא, ואם הדבר קורה, אני יודעת שלגננות בקריית גת יש רגישות גבוהה והן מטפלות בכך. ההורים בכל יחידת גן שותפים לעשייה - באים לפעילויות מוזמנות, לאסיפות הורים, למסיבות. לדעתי יש קבלה חברתית. עוד נקודה לציין: כמה מהגננות שפעלו במסגרת הרב-תרבותיות מאמצות את הרעיון של הכנסת הורים לפעילויות ייחודיות, לעבודה בקבוצות עם הילדים. דוגמה: לפני חג הפסח הוזמנו הורים, מונו ראשי קבוצות, בכל קבוצה דנו בסיפור אחר הקשור לנושא ולבסוף כל הורה וילדו יצרו גביע לכבוד אליהו הנביא. אחת הגננות אמרה: "הפעילות הרב-תרבותית עם ההורים נתנה לי רעיון לשלב הורים בעבודה בקבוצות גם בתחומים אחרים".

אני מבקשת להודות מקרב לב לגננות, לסייעות להורים ולכל השותפים שסייעו להצלחת הפרויקט.

התכנית הרב-תרבותית כפי שהיא מבוצעת היום התפתחה אצלי בשלבים. התכנית היא פרי יוזמתי וחשיבתי, וכמובן - ה"קטליזטור" הראשון שדחף אותי ליצור ולבנות את התכנית במתכונתה זו היא הגברת רבקה ארידן, ראש תחום ארצי, בעידודה של הגברת רינה קרון, אחראית המחוז.

"שימלה, שימלה - חסידה, חסידה"

סיפורה של הקהילה האתיופית שמתחיל שם וממשיך כאן... PACT - נתניה

חן אליה

אתני, תפקודי". מושג זה הוא הגורם לאנשים או לאחרים בסביבתם להגדיר את עצמם באופן דומה ונפרד מהסביבה. המאפיין הקריטי המשותף מגדיר ומייחד אנשים ואי אפשר להתעלם ממנו. משום כך יש בו פוטנציאל ליצירת קהילה. יצירת הקהילה, טוענת סדן, עוזרת לחברה הסובבת להבין את המאפיין הקריטי כבעיה חברתית במקום לראות בה בעיה פרטנית, והבנה זו משפרת את היכולת האנושית להתמודד עם הבעיה החברתית.

ד"ר לואיס מילר (1973) מגדיר קהילה - כמה אנשים המרגישים שיש להם משהו משותף. לעתים השיתוף נובע מן הקרבה הגאוגרפית המולידה בעיות משותפות, אך למעשה כל תכונת אופי רגשית עשויה לנבוע מערכים חברתיים משותפים, ממוצא אתני או דתי זהה, או ממעמד כלכלי משותף. כל אלה יכולים לגרום זהות קבוצתית, תחושת הדדיות ונכונות לפעולה משותפת.

ייחודו של התאטרון הקהילתי נעוץ ביכולתו לגרום שינוי, העצמה בשני מעגלים, טוענת לב-אלג'ם (מגמות, 2005). הראשון הוא העצמה פרטנית, כלומר - יצירת תחושה טובה יותר אצל הפרט, ערך עצמי גבוה יותר, מוטיבציה, חוסן וכיוצא באלה. "כאשר מתרחשת העצמה פרטנית האדם מתחיל להאמין

תאטרון קהילתי - רקע

בלשון העברית גזירתה של המילה "קהילה" מן השורש "קה"ל אינה מקרית: "תאטרון קהילתי הוא סוג של מופע תאטרוני שנוצר בתוך הקהילה עצמה, על ידה ולענינה."^{*}

תאטרון קהילתי הוא תאטרון שאיננו מוגדר "מקצועי", במובן שהמשתתפים בהצגה אינם "שחקנים מקצועיים". זה תאטרון ששייך למקום או לקהילה מוגדרת, והוא מדגיש את התנסויותיה וחוויות חייה של קבוצה שולית או מוכפפת - מתוך כוונה לחולל העצמה פרטנית וקבוצתית. התאטרון הקהילתי הוא כלי ביטוי חברתי ואמנותי, במה ליצירה עצמית של הקהילה. ההצגה שואבת את חומריה מהקהילה ושואפת לגרות ולעורר לחשיבה, דיון ופעולה. ייחודו של התאטרון הקהילתי בחיבור בין שני המושגים - תאטרון וקהילה.

התאטרון הקהילתי משמש ערוץ תקשורת דו-כיווני בין האולם לבמה להעלאת נושאים רלוונטיים לאותה קהילה, כלומר - הקהילה היא המהות.

אלישבע סדן (1997) קושרת בין קהילה לבין "מאפיין קריטי משותף" אשר יכול להיות על רקע "גאוגרפי,

^{*} לב-אלג'ם, שולמית (2005). ההצגה מחבואים בתאטרון קהילתי ביפו: נשים מזרחיות כותבות את זהותן התרבותית. מגמות, מד (1), עמ' 83.

הצגה. המשתתפים עוברים תהליך חווייתי ומעצים שבמהלכו הם משמיעים את קולם - לעצמם ולאחרים המשמעוטיים להם.

יוסי אלפי (1986, 1992) מונה כמה שלבים היכולים לשמש מודל להפעלת תאטרון קהילתי, "המודל ההפקתי":

שלב 1 - איתור משתתפים פוטנציאליים בקבוצה מסוימת

שלב 2 - המנחה, הבמאי הקהילתי, עורך "סקר שטח" ראשוני להכרת הקהילה

שלב 3 - שלב "גיבוש הקבוצה"

שלב 4 - "שאיבת החומרים". שאיבת הדרמה יכולה להתרחש באופנים שונים, בראש ובראשונה - בתרגילים תאטרוניים, במשחקי אימפרוביזציה ובדרכים אחרות שבהן נחשף סיפורם של משתתפי הקבוצה. כך יכול המנחה/הבמאי לאתר את אותו קול חביב ונאלם הטמון בכל אחד מהמשתתפים באופן פרטני ואת סיפור-העל המאחד בין כולם.

כמו כן אפשר לאסוף חומרים באמצעות צפייה, מעורבות, שאלות, כתבות, צילומים ועוד, המשמשים חומר גלם המיועד לעיבוד נוסף בתהליך היצירה התאטרונית.

שלב 5 - "יצירת המחזה" או תכנון האירוע, מתוך מודעות והתכוונות ליצור את כל האמור לעיל (העצמה פרטנית וקהילתית, השמעת הקול הייחודי לקבוצה כדי לעורר דיון, מחשבה ופעולה)

שלב 6 - בניית הצגה - הפקה, חזרות, בימוי, שילוב מוזיקה, תלבושות

שלב 7 - העלאת הצגה בפני קהל, שהוא לרוב אותה קהילה שהקבוצה צמחה ממנה

שלב 8 - הרצת הצגה מול קהלים שונים

שלב 9 - (אינו מופיע בתאוריה של אלפי, אלא אצל אוריין) שלב ההתקבלות

על קבוצת התאטרון "שימלה" נתניה

זו השנה השנייה שבנתניה פועלת קבוצת תאטרון קהילתי של מבוגרים (בני 20-50), כ-13 גברים ונשים בני העדה האתייופית, כולם תושבי נתניה. את הקבוצה מנחה חן אליה, במאית קהילתית.

תכנית PACT וקבוצת התאטרון

היוזמה להקמת הקבוצה הייתה של אנשי התכנית "פאקט", ובראשם אסתי חלפון, ממויה זרה ואיתי

שביכולתו לשלוט בחייו טוב יותר, הוא מבין את מצבו ומתחיל לפעול כדי לשפר את חייו וסביבתו.** המעגל השני הוא העצמה קיבוצית, היכולת של כל הפרטים יחד לחולל שינוי של ממש בחייהם הקהילתיים, לקבוע, להחליט, להשפיע, ליצור הבדל. תהליך ההעצמה הוא תהליך יצירתי ההופך אוכלוסייה חסרת אונים לקהילה בעלת יכולת השפעה על ענייניה וסביבתה. "בשלבי העבודה הקבוצתיים, השלב הראשון הוא שלב ההעצמה הפרטנית שבו ממחיזים ומביימים השחקנים את חוויות היומיום שלהם, חומרי חיים 'נשאבים' באמצעות טכניקות דרמטיות ועוברים תהליכי אסתטיזציה ההופכים אותם לתוצר אמנותי. בשלב ההצגה והדיון, שבו מתרחב המעגל הקבוצתי וכולל גם את הצופים מהקהילה, מתחולל שלב ההעצמה הקיבוצי. קהילת המיעוט מתבוננת בעצמה, מספרת לעצמה סיפור על עצמה באופן גלוי, ורק כך שוברת את השתיקה."

באופן הזה, מסבירה לב-אלג'ם, התאטרון הקהילתי מאפשר לקבוצת אנשים זו, שלרוב "מוכפפת" לקבוצה אחרת או לחברה כולה, להשמיע קול ייחודי ונבדל באמצעות הכלי התאטרוני. באמצעותו אפשר לבחון את מערכת הערכים, האמונות, הסמלים וההתנהגויות המעצבים את חייה החברתיים של אותה קבוצה, ולנהל משא ומתן עם משטרי כוח בתוכה ומחוצה לה. באמצעות התאטרון הקהילתי אפשר לשמוע את קולה הייחודי של קבוצת מיעוט כלשהי, לשמוע את סיפוריה הנאלמים ולעיתים מושתקים, וכך לקבל ייצוג של האחר.

שלבי העבודה

התאטרון הקהילתי מאפשר לקבוצת אנשים בעלי מכנה משותף ואינטרס משותף להעלות את הנושאים החשובים להם על סדר היום באמצעות

** סדן, אלישבע (1997). העצמה ותכנון קהילתי. הקיבוץ המאוחד, עמ' 136.

משתתף היה יכול לחזור לאותו רגע ובעקיפין ”לחיות אותו מחדש“.

חזרה זו לנקודת זמן משמעותית בחיים מאפשרת פרספקטיבה והתמודדות שונה עם הדברים.

מתוך כל סיפורי התמונות שסופרו באותו מפגש השתמשנו רק באחד, וגם הוא עבר עיבוד לקראת כתיבת המחזה. כך התחוור לי הנושאים הקריטיים העוברים כחוט השני בחוויותיהם של כל המשתתפים: זיכרונות מאתיופיה, סיפור המסע הרגלי דרך סודן, חוויות הקליטה בארץ וההתמודדות של המשפחה בתוך עצמה - עם קונפליקטים של שייכות, זהות, תקשורת ובעיקר התערערות המבנה הפטריארכלי והסמכות ההורית שאפיינו את החיים באתיופיה לעומת החיים השונים בתכלית השינוי, כאן בישראל.

זהו סיפור על קהילה שחווה הגירה ומעבר בין-תרבותי.

הגירה היא מעבר גאוגרפי של יחידים או קבוצות שלמות מארץ לארץ, מתרבות לתרבות. כל הגירה מנתקת את המהגר ממערכות חיו הקודמות - האישיות, חברתיות, המקצועיות - ומעמידה אותו לפני מערכות שונות מאלה שהכיר בארץ המוצא (כהן, 2003).

”חסידה קחי אותי אתך לירושלים“

למשיכה של העולים מאתיופיה לישראל היו גורמים אידאולוגיים-דתיים: למרות הניתוק מהעם היהודי והבידוד בתוך התרבות הנוצרית הדומיננטית, שמרו הפלֵשים על ייחוד ועל זהות יהודית-דתית איתנה ואותנטית, שבמרכזה הכיסופים לירושלים והאמונה בגאולה ובשיבת ציון. האמונה הייתה שציון היא ארץ זבת חלב ודבש, היהודים בה קדושים וטהורים, וכוהנים מהלכים בחוצותיה בבגדי לָבָן (קימרלינג, 1998). על-פי קימרלינג, את הגורמים הדוחפים יצרו חילופי שלטון באתיופיה, הרעה במצב החברתי-כלכלי, איום על הקיום האתנו-דתי והתערערות הסמכויות המסורתיות של הפלֵשים. כל אלה גרמו לבריחתם של עשרות אלפים לסודן ולמותם של רבים בדרך. השהייה במחנות בסודן גרמה להתפוררות הקהילה, המשפחה וזהותו העצמית של הפרט: טקסי דת לא נערכו, צעירות נחשפו למעשי התעללות. המסע לישראל (ב'מבצע משה') מתואר כמאורע טראומטי. היה מי שהשווה זאת לאירועי השואה והלין על כך שסיפור עלייתם של עולי אתיופיה לא תועד דיו ולא נכלל בהיסטוריה של הגבורה הציונית-ישראלית. קימרלינג טוען כי שוליותם של עולי אתיופיה בחברה

גולדברג. תכנית PACT נולדה מתוך רצון לחולל שינוי של ממש במצבם של ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך. הגישה שהנחתה את מפעילי התכנית התבססה על הרצון להביא את כל הגורמים המטפלים בילדים יוצאי אתיופיה לידי שיתוף פעולה ואיגוד משאבים בראייה קהילתית; לאפשר לילדים יוצאי אתיופיה ולמשפחותיהם להתמודד בצורה טובה יותר עם האתגרים שמציבה לפניהם החברה המערבית. החזון שעמד לנגד עיניהם היה פתיחת ערוץ תקשורת חדש שימשש גשר בתוך הקהילה עצמה ובין הקהילה לסביבה.

הבחירה בתאטרון הקהילתי כאמצעי להעצמת המשתתפים ולהעצמת הקהילה לא הייתה מקרית. התאטרון הקהילתי מאפשר לעסוק בתכנים רלוונטיים, להעלות אל פני השטח דילמות יומיומיות שבני הקהילה האתיופית מתמודדים עמן, סוגיות שעצם העיסוק בהן והחשיבה המחודשת מספקים זווית ראייה אחרת עליהן.

הקבוצה החלה את דרכה עם נשים בלבד, נשים הפועלות בתכנית ”פאקט“ כמגשרות, אך עם הזמן הצטרפו לקבוצה גם גברים ועוד נשים מהקהילה, התפתחות משמחת מאוד וחשובה. במשך שנה קיבלו המשתתפים שיעורי משחק ולמדו את יסודות התאטרון, ולאחר מכן, באמצעות הדרמה, החלו לעלות בתוך הקבוצה סיפורים אישיים של המשתתפים - והם ששימשו בסיס לכתיבת המחזה וההצגה.

תהליך העבודה התאטרוני

במשך השנה שבה עבדנו לקראת ההצגה היה עליי לגלות מהו ”הסיפור“, ”הנרטיב“ הדומיננטי והמקיף ביותר המשותף לכל חברי הקבוצה. הדרך לאתר ולגלות את הנושאים הבעורים באמת היא בתרגילים דרמטיים ופסיכו-דרמטיים, שבאמצעותם מועלים סיפורים אותנטיים ממציאות חייהם של המשתתפים. אחדים מן הסיפורים והמקרים נכנסים למחזה ואחרים נותרים חלק מחוויית החיפוש והלמידה. עם זאת, כל הסיפורים עוברים תהליך של טיפול אסתטי והרחקה, כדי שיוכלו לעלות אל הבמה כסיפור כוללני ורחב ולא כסיפור פרטי. לדוגמה, באחד המפגשים ביקשתי מן המשתתפים להביא עמם תמונה משפחתית המתארת רגע חשוב בחייהם. כל משתתף סידר את השחקנים האחרים באופן הדומה ביותר לסידור הדמויות בתמונה והסביר את מערכת היחסים ואת ההתרחשות. כך לפתע קיבלה התמונה ”חיים“, אותו

מבחינת ממדים אלה של זהותם, כדומים לה, ותאמץ אותם אל חיקה, שהרי ממדים אלה תואמים אתוסים ומיתוסים מרכזיים בחברה הישראלית. במציאות, החברה הישראלית לא אישרה את אותן התחושות, הזהות היהודית שלהם לא הוכרה בישראל במלואה. הם נאלצו, ועדיין נאלצים, לעבור גיור לחומרה, הכולל הטפת דם מאבר המין וטבילה במקווה טהרה. הנשים חויבו אף הן בטבילה.

גם התקמה של הגבורה לא אושרה. במקום לראות בהם אנשים שלקחו את גורלם בידיהם והוכיחו יכולת וכוחות להתארגן ולהתמודד עם קשיים עצומים במסע, ומקצתם - אף להנהיגו, ראתה בהם החברה הישראלית מסכנים, חסרי אונים, רעבים, "שאנחנו הצלנו אותם". החברה הישראלית לא ראתה אותם כפי שהם ראו את עצמם, כמשחזרים את יציאת מצרים. אך הסיפור הזה היה מרכזי וחשוב מאוד וסייע לעולים לעמוד בקשיי המסע.

לעובדה שהחברה הישראלית לא אישרה את תפיסתם הייתה השפעה פסיכולוגית רבת עוצמה על העולים מאתיופיה. המשמעות שייחסו ההולכים במסע לאובדן ולשכול עזרה להם להתמודד אתם. היא סייעה להם להמשיך לחיות ולתפקד. מהספרות המחקרית ידוע כי ברגע שניטלת המשמעות הזאת מן האדם המתאבל, עלול לבוא ערעור פנימי גדול ונזק פסיכולוגי. יחסה של החברה הישראלית החלישי את יכולתם של העולים להתמודד עם המוות הרב ועם קשיי הקליטה. אמונתם של יהודי אתיופיה שהם "טיפה השבה אל הים" הייתה יכולה לעזור להם. העובדה שהחברה הישראלית לא הכירה בתפיסתם זו מנעה מהם היבט אידאולוגי מסייע בתהליך הקליטה.

עולי אתיופיה הגיבו על אי הכרתה של החברה הישראלית בדימוי העצמי שלהם ביציאה למאבק. למאבק זה היבט מעשי והיבט של דיאלוג חברתי. ההיבט המעשי בא לידי ביטוי ב"שביתה הגדולה" מול הרבנות הראשית ב-1985, בגיוס של ראש הממשלה דאז למאבק, בהגשת עתירה לבג"ץ וכדומה. בצד של הדיאלוג חברתי יש לסיפור המסע מקום מרכזי, הן בקהילה והן בקשר עם החברה הישראלית. באמצעות סיפור המסע הם ניסו לקדם את תפיסתם שלהם את הממדים החשובים להם בזהותם. בתוך התהליך הזה נראה כי המסע הופך למיתוס הקליטה של יוצאי אתיופיה. כמו במיתוסים אחרים בעולם, גם אלה שלא עברו את המסע מעלים את סיפורו כמורשתם, במגעם עם החברה הישראלית, והוא

הישראלית משתקפת גם בזיכרון הקולקטיבי הישראלי.

מיתוס המסע לארץ ישראל

בספרו "המסע: סיפורי המסע של יהודי אתיופיה לישראל 1977-1985" טוען ד"ר גדי בן עזר (2007) כי העולים מאתיופיה רואים את המפגש עם ישראל דרך "המשקפיים" של המסע שלהם מאתיופיה. משמעות המסע הופכת למרכיב מרכזי בזהות של העולים מאתיופיה. סיפור המסע הופך עם השנים למיתוס המרכזי של יהודי אתיופיה, גם אלה מהם שלא עשו את המסע עצמו. מיתוס זה משפיע על הדרך שבה רואים העולים את קליטתם בישראל.

יש שלוש תמות עיקריות שיהודי אתיופיה מתחברים אליהן בתיאור המסע לארץ ישראל: זהות יהודית, סבל (פיזי ונפשי) וגבורה. עצם היציאה למסע קשורה בעיני העולים קשר עמוק לזהות היהודית שלהם. החלום להגיע לציון, ל"ירוסאלם", הוא חלום עתיק של יהודי אתיופיה שהועבר מאב לבנו ומאם לבתה. האמונה הייתה שיום אחד "הזמן יגיע", קרי: לעלות לירושלים. המסע נתפס כמונחה בידי אלוהים, ממש כשם שמשה הוביל את עם ישראל ביציאת מצרים, "בדרך נס". כל זאת מתוך ניסיון לשמר את כל המנהגים היהודיים ומתוך התמודדות עם האוכלוסייה ה"גויית" בדרך. בעבור רבים המסע הוא סיפור של גבורה, של הצלחה, של כוחות, של התמודדות טובה. בתרבות האתיופית מוכר המושג "גובז", שמובנו העיקרי הוא האדם הגיבור. מושג זה מבטא את יכולתו של אדם להתמודד עם הליכה ממושכת בדרכים הרריות, להתקיים על גרגרי חומס יבש בלבד, לעמוד מול איתני הטבע ומול עוינות אנושית. מאז התרחב המושג, והיום כל הצטיינות, גם בלימודים, מעניקה את הזכות לתואר "גובז". מושג זה רלוונטי בייחוד למתבגרים ולצעירים.

יהודי אתיופיה באו לישראל עם זהות יהודית מגובשת ומחוזקת, ועם התחלה של זהות ישראלית. הם דמינו את ישראל כארץ זבת חלב ודבש, ואת הישראלים כצדיקים, שחורי עור, לובשי לבן, שומרי שבת. הם ראו את המוות הרב במסע, בעיקר בסודן, כחלק ממסלול היטהרות ובחירה של הראויים להגיע לארצו של האל, והרגישו שקנו, באמצעות סבלם כיחידים וכקהילה, כרטיס כניסה לישראל. נוסף על כך, התפתחה אצלם תפיסה עצמית של אנשים גיבורים ובעלי כוחות שעמדו באתגר המסע. אפשר היה להניח שהחברה הישראלית היהודית תראה אותם, לפחות

אני אראה אתכם ואתם תהיו כל כך קטנים ואני חופשי.

כאן למעלה יהיה שקט ולא יהיו בעיות וכבר יותר לא יכאב" (מתוך המחזה).

הילד שוקע על הבמה, אך אז נכנסות כל הדמויות של ההצגה וקוראות לו. הן מפצירות בו לשוב בחזרה הביתה, הוא כאילו מתעורר, מקבל אוויר מן הקהילה שעמדה מאחוריו. והסבא יאמר: "תראה ילד, חסידה בשמים, היא חוזרת הביתה".

בתום ההצגה יש תחושה של חיוך חמוץ-מתוק, של כאב מהול במסר אופטימי, כי אם הקהילה כולה תתגייס למען עצמה ולמען ילדיה, יתרחש מה שקיוו שיתרחש כאן בארץ.

כשהמספרת נותנת לנער את החסידה בתום ההצגה, ברור לנו כי הכוח הועבר הלאה, ואין ספק שזה הבית. אף על פי שההצגה מציגה רגעים כואבים, היא מעבירה מסר של תקווה וכוח רב הטמון בקהילה.

כשירדים מהבמה

כשהשחקנים ירדו מהבמה לאחר ההצגה, הם חוו תחושת התעלות והצלחה. ההצגה הצליחה להעביר סיפור של קהילה שהיגרה מכאן לשם - בצורה דרמטית, אסתטית, חיה וקומוניקטיבית, באופן כזה שמאפשר לאנשי הקהילה עצמה ולאלו שמחוץ לה להבין בצורה טובה יותר את הקונפליקטים המרכזיים, אך בה בעת לספוג חלק מן האפשרויות להתמודדות עם אותן דילמות. ייחודה של ההצגה טמון בעצם חשיפת הנושאים הרלוונטיים לקהילה, אך גם במתן כוח למשתתפים ולקהל, כי אפשר אחרת וצריך אחרת.

קבוצת התאטרון של בני העדה האתיופית מצליחה להציף את כל הנושאים המטרידים ביותר את הקהילה כיום: אלימות במשפחה, אובדן הקשר עם הילדים, בעיות בתקשורת בתוך המשפחה, גזענות, אלכוהוליזם, בעיות של הגירה, בעיות של שייכות וזהות וקונפליקטים אחרים. התמודדות עם נושאים אלו בדרך אמנותית, מטרתה להעניק כוח ולספק זווית ראייה אחרת על האפשרויות הטמונות בהתמודדות עם אותם קשיים. קודם כול נכיר בהם ונדבר עליהם ולא נסתיר או נשתיק, ואחר כך ננסה לבחון דרכים אחרות - על הבמה או באמצעות דיון.

ודרך אחרת לנהל את החיים. לכן, בד בבד, אני רואים על הבמה ארבע משפחות שונות שכל אחת מהן מסמלת תקשורת אחרת. המשפחה הראשונה היא משפחתו של הילד שגדל והיה לנער, אותו זוג שהתחתן כאן בארץ והתחיל את דרכו מלא תקווה אך נקלע למצב של נתק, אלימות, אבטלה וכדומה. במשפחה השנייה אין תקשורת כלל: זוג על הבמה אוכל ארוחת ערב, הבעל רק דורש מאישתו עוד מזון ומתעלם ממנה, היא עסוקה בלהגיש לו. אצל המשפחה השלישית מוצג מצב שהבעל חוזר מן העבודה, והאישה איננה "מפרגנת" לו; היא עסוקה בקנאה ובהשמצות. רק במשפחה הרביעית נפגוש יחסים "תקינים", יחסים של הדדיות, תקשורת, שיח והבנה. בעת הדיאלוג בין בני הזוג האחרון עומדים מאחוריהם הנער מן המשפחה הראשונה והמספרת עם החסידה - תזכורת לאותה תקווה וציפייה. במסלול מעגלי אנו שבים אל אותה משפחה ראשונה, אשר האלימות פוגעת בה יותר מכול: האב מרים יד על אישתו בעוד הנער, בנם, ניצב בגופו ממש ביניהם. הם עסוקים כל כך בעצמם, עד שהוא הופך להיות שקוף בבית. הנער משוטט לבד על הבמה, הוא רואה את החסידה והולך אחריה כמו אחרי חלום שנמוג. הוא בורח מהבית.

"יצאתי מהבית, לא יכולתי לשמוע אותם יותר, אני הולך, אני לא יודע לאן ולא אכפת לי, הם ממילא לא מקשיבים לי. אין לי יותר בית, אני פשוט לבד" (מתוך המחזה). כשהוריו מתפרצים אל הבמה בחפשמ אחריו, אף שבאופן פיזי הם עומדים לידו, הם אינם רואים אותו. מתקיים כאן דיאלוג בין ההורים לילד, אך הם אינם רואים זה את זה ואינם מקשיבים זה לזה. סצנה זו מעצימה את הניתוק והיריחוק שעלולים לקרות בין דור ההורים לדור הילדים אם ההורים לא יתקשרו עם ילדיהם. זו סצנה המשמשת "תמרור אזהרה". הילד: "ללכת כמה שיותר רחוק, אני לא מסתכל אחורה.

הלכתי לאיבוד, אני לא מוצא את הדרך,

אני לא יודע איפה אני,

אף אחד לא רואה אותי, אף אחד לא שומע אותי..."

וברגע אחד הוא עושה מחווה של ציפור, כאילו רוצה לעוף. זהו סוג של רמז, אולי לאפשרות של התאבדות של ילד שאין לו תחושת שייכות והוא חש בלבול בזהותו.

"אני חושב שאני הופך לציפור, אני רוצה לעוף רחוק מכאן, למעלה.

הורים-ילדים, אתיופיה-ישראל: הצבת גבולות ליצירת מרחב פוטנציאלי לגדילה

נתבקשתי לכתוב על סיפור הצלחה בקבוצות ההורים הנפגשות בכל שבוע במסגרת פרויקט PACT בקריית ים. קבוצות ההורים הן קבוצות דינמיות ובעלות אוריינטציה טיפולית. בהכשרתי אני ביבליותרפיסטית, ועל כן המדיום התרפויטי של עבודתי הוא סיפורים. בכל שבוע אנו עוסקים בסיפור שאני בוחרת עבור הקבוצה, לפי הסוגיות המתעוררות בה ולפי הצרכים של חברי הקבוצה כפי שהם מביעים אותם באופן ישיר או על-פי תחושותי. מכיוון שזו קבוצת הורים, מרבית הסיפורים נושאים בחובם סוגיות הקשורות בהורות וביחסי הורים וילדים.

כיוון שההורים הם יוצאי אתיופיה, בעבודה בנושאי הורות יש איכות נוספת הקשורה לתהליך ההתאקלמות של בני העדה בארץ. רוב ההורים המשתתפים בקבוצות עלו לארץ לפני כשני עשורים אך ילדיהם נולדו כאן, והפערים התרבותיים בנושאי חינוך והורות גדולים.

זו השנה הראשונה לעבודתי עם קבוצות אלו, וכמו ילד בשנה הראשונה לחייו, גם הקבוצה המתהווה עוברת תהליכים דומים, כגון יצירת קשר בטוח עם המנחה ועם חברי הקבוצה, תפיסת הקבוצה כמקום מזין ומחייה, הפיכת הקבוצה למקום מכיל שאפשר ליצור בתוכו קשרי אמון, ולבסוף - הפיכתה של הקבוצה ל"קבוצה עובדת", מצב שבו הקבוצה עצמה היא מרחב להתפתחות, גדילה, למידה ולעיתים שינוי (יאלום ולשץ, 2006). טוקמן (Tuckman, 1965) חילק את ההתפתחות הקבוצתית לארבעה שלבים:

1. שלב ההקמה (Forming) - שלב המאופיין בחוסר ביטחון וגישוש, חוסר בהירות בקשר למטרות ולציפיות. בשלב זה הקבוצה עדיין חרדה ומבוהלת, אופטימית ומחפשת אחר תחושת שייכות. תפקיד המנחה בשלב זה הוא לספק לקבוצה כיוונים ברורים, לעזור בתהליך ההיכרות, לייצר אווירה חיובית ולעמת את הקבוצה עם משימות פשוטות ולא מורכבות מדי.

2. שלב הסערה (Storming) - בשלב הזה המטרות עדיין אינן ברורות וקונפליקטים מתחילים לעלות על פני השטח, ייתכנו התנגדויות להתחייבויות ולמשימות, תיתכן חוסר הסכמה ורגישות לדרישות הקבוצתיות.

תפקידו של המנחה לפתוח את הקונפליקטים, לכוון למשא ומתן ולהסכמה על הכללים המתהווים ולכוון את המשתתפים לקבל עליהם אחריות למשימות.

3. שלב ההתחייבות (Norming) - כעת המשתתפים מחויבים למשימה שהיא עיבוד הקונפליקטים, הנורמה היא הרמוניה ויש תחושה של גאווה קבוצתית. המשתתפים מרגישים בנוח, נהנים מהעבודה המשותפת ועובדים ברצינות. המנחה מאפשר לקבוצה לספק לעצמה כיוון, הוא עצמו מכוון לבניית יחסים יציבים ועקביים שיש בהם אמון ומעודד את הקבוצה לשקול מחדש יעדים והתקדמות. בשלב זה התפוקה הקבוצתית בינונית עד גבוהה.

4. השלב האחרון הוא שלב התפקוד (Performing) - המשתתפים מתפקדים באופן מלא "בתלות הדדית", יש אמפתיה והתנסות בהתפתחות אישית. המנחה עוזר לזרימת המידע, מחזק, חוגג תוצאות ומספק חזון.

כאמור, ההשוואה לשנות החיים הראשונות בגידול ילדים אינה מקרית. ממש כפי שתינוק זקוק בהתחלה לחיק חם ומזין ולחוויות טובות רבות ככל האפשר, כדי שיוכל להתמודד בהמשך עם המציאות המורכבת מטוב ורע, כך גם הקבוצה.

דקלה ראואס

דקלה ראואס

ביבליותרפיסטית

היום שבו הבנתי... PACT בין אישי למקצועי

ענת פנסו

(כן, גם בזה גדלנו מאז), ומתחילה. קול קטן מזמזם לי- זה הכי גדול שאפשר. השותפות עם הפדרציות היהודיות, שהתחילה בביקור של יום שישי עם לי קורמן מקליבלנד, הפכה לאחת ההתנסויות החדשניות והמעניינות ביותר של שותפות בין גוף מקצועי, פילנתרופיה יהודית-אמריקנית, רשויות מקומיות וקהילה. העבודה על השותפות המורכבת הזאת, הבנייתה ושימורה היא אחד המרכיבים המרכזיים והמשמעותיים בהצלחתה של PACT. מחויבותה של יהדות ארצות הברית, לקליטתה של קהילת יוצאי אתיופיה בכלל ושל דור העתיד בקהילה בפרט, איננה מובנת מאליה. זכיתי לפגוש אנשים מקסימים עם נשמה ענקית ולב אוהב ולהתחבר אליהם, ועל כך אני אסירת תודה.

סיפור 4 - היום שבו הבנתי כמה אימא

את PACT התחלתי ללא כל ידע וניסיון בגיל הרך ועם ניסיון מועט בניהול (תודה גדולה לרמי על האמונה). אפילו את הידע הבסיסי באימהות לא היה לי. מאנשי המקצוע המעולים שמסביבי למדתי רבות על התפתחות, רכישת שפה, מוטוריקה גסה ועדינה, קשר אם-ילד ועוד. חזרו והסבירו כמה האם משמעותית להתפתחות הילד, והיא זו בה צריך להשקיע. כמה הבית והסביבה הם המשמעותיים לגדילה ולצמיחה. הקשבתי, הפנמתי, אפילו ידעתי לחזור על זה בדיוק.

לפני שנתיים נולד לי יובל. העולם התהפך. אני מבינה עכשיו. כשאני בונה אתו בקוביות, מחפשת בשבילו שבלולים או מקריאה לו סיפור, אני עוצרת רגע לחשוב כמה העבודה שאנחנו עושים ב-PACT חשובה. העובדה שמעולם לא ויתרנו על התפיסה שההורה הוא הדמות המרכזית בחיי הילד, ושאנחנו כאן לא במקום אלא רק לצד, שראינו בעצמנו כלי ולא העיקר - היא-היא העוצמה שבתכנית. הידיעה הזאת מחברת אותי לצניעות המתבקשת מאתנו כאנשי מקצוע. אנחנו כאן ליד. כמה אימא.

עברו עשר שנים, את רובן עשיתי אתכם, מאות ויותר אנשי מקצוע, פעילים, אימהות ואבות ולפי הילדים של PACT. משפחה וירטואלית גדולה ומאוחדת סביב רעיון ועשייה חברתית מהגדולות בישראל. אני מודה על הזכות שהייתה לי להקים את המיזם הזה, להיות חלק מהקהילה המדהימה הזאת. מודה על הזכות שניתנה לי "לשנות את העולם" אתכם.

שלכם, בהערכה רבה ובאהבה גדולה,

ענת פנסו, ראש יחידת קהילה ואוכלוסיות מיוחדות, אשלים

מתי התחילה תכנית PACT? ביום שפנו אלינו מקליבלנד? ביום ששלחנו את ההצעה הראשונה? ביום שבאנו לבאר שבע? עבורי PACT התחילה עוד כשהייתי ילדה ושמעתי את אריק איינשטיין שר "אני ואתה נשנה את העולם" - וידעתי שזה מה שאני רוצה לעשות כשאהיה גדולה. מאז, האישי והמקצועי צועדים ביחד, מחברים אותי למי שאני כאישה, כאשת מקצוע. רציתי לשתף אתכם בארבעה סיפורים קטנים שהם חלק מההיסטוריה האישית-מקצועית שלי ב-PACT.

סיפור 1 - היום שבו הבנתי את החיים בסרט בלי תרגום

נסעתי למסע של עשרה ימים באתיופיה עם קולגה שלי, מתי אליאס. לבנה יחידה בעולם צבעוני. לא יודעת לבד, לא יכולה בעצמי. הימים שחלפו הפכו אותי לצופה בסרט בלי תרגום, בהתחלה התאמצתי, בסוף ויתרתי. חוויה חזקה של אין-אונים. החוויה של אי-מסוגלות בהתנהלות היומיומית וחזרה לתחושת חוסר ישע ליוותה אותי בעבודה עם ההורים בקהילה. התסכול הגדול ביותר שחווים אנשי המקצוע בהתנהלותם מול ההורים הוא ההתמודדות עם חוסר האונים שלהם בפעולות שנראות לכאורה פשוטות, ועם חוסר ההבנה עד כדי כעס וויתור על ההורים ותפקידם המשמעותי. החוויה שעברתי אפשרה לי לתווך עבור אנשי המקצוע את התחושה הכואבת, המתסכלת של לחיות יום-יום, בתוך סרט בלי תרגום.

סיפור 2 - היום שבו הבנתי שזה לא יהיה דומה לשום דבר שהכרתי

חזרנו מבאר שבע. במכונית נחו להם שני קלסרים מלאים בכל התכניות שהיו במגרות והעלו אבק, תכניות שחלמנו עליהן בלילה, - אלה של אנשי באר שבע שנענו לאתגר להציע תכנית מקפת לילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך. נכנסתי למשרד, פתחתי את הקלסרים וטבעתי. היו שם תכניות ללימוד שפה לצד הצעה לחוג עיפיונים, תכניות ליוגה לצד מערך טיפולי אינטנסיבי לזוגות. יותר מ-400 תכניות שונות. זה באמת היה גדול ומאתגר יותר ממה שחשבנו שיהיה. תכנית PACT זימנה, ועדיין מזמנת, חשיבה מתמדת - על עשייה ארגונית, היבטים מקצועיים, קשרים, מערכות, יחסים ותרבויות. המופלא בתכנית הזאת שבכל פעם שחשבנו שהצלחנו "לפצח" סוגיה מסוימת, היא שבה וחזרה בגרסה מעודכנת והביאה אתה כאלה שלא חשבנו עליהן. עבורי PACT היא בית הספר הגדול ביותר לעשייה של שינוי חברתי.

סיפור 3 - היום שבו הבנתי כמה זה באמת גדול

ה-GA בווישינגטון, יום שני מוקדם בבוקר. אני מתעוררת אחרי לילה כמעט ללא שינה (ולא בגלל הג'ט-לג). היום הגדול הגיע. היום מתקיימת הפגישה הראשונה של פורום הפדרציות של PACT. עבדנו על זה חודשים, הכנו פרזנטציה, שייפנו אותה מכל הכיוונים. החדר מלא מפה לפה במנכ"לים, יו"רים, אנשי מקצוע ותורמים מרכזיים של שבע פדרציות גדולות התומכות בערי PACT (כמו שאתם בוודאי יודעים, גדלנו מאז). אני נושמת שתי נשימות עמוקות, מסתכלת על החדר הזה השווה כמעט שישה מיליון דולר לשנה

השותפים שלנו

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
האגף לקליטת תלמידים עולים
משרד הרווחה
משרד הבריאות

The Jewish Federations
OF CLEVELAND

פדרציית קליבלנד

קריית מלאכי

קריית גת

באר שבע

UJA Federation
of New York

פדרציית ניו יורק

גדרה

רחובות

Jewish Federation
OF BALTIMORE

פדרציית בולטימור

אשקלון

The Jewish
FEDERATION
OF GREATER LOS ANGELES

פדרציית לוס אנג'לס

בית שמש

Jewish Federation
OF PALM BEACH COUNTY

פדרציית פאלם ביץ'

רמלה

Jewish Federation
OF GREATER ROCHESTER NEW YORK

פדרציית רוצ'סטר - ניו-יורק

עיריית לוד

לוד

MINNEAPOLIS JEWISH
FEDERATION
we build community

פדרציית מיניאפוליס

חדרה

Jewish
Federation
of Metropolitan Detroit

פדרציית דטרויט

נתניה

The Jewish Federations
OF GREATER WASHINGTON

פדרציית וושינגטון

עפולה

עפולה

Greater Miami Jewish Federation

פדרציית מיאמי

פרדס חנה כרכור

Jewish Federation
OF PALM BEACH COUNTY

פדרציית בוקהרטון

קריית ים